

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM ANADALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

EBÛ HANİFE'YE GÖRE
ALKOLLÜ İÇKİLERİN
MAHİYETİ VE HÜKÜMLERİ

BÜŞRA YÜZÜGÜLDÜ ÖNDER

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN

PROF. DR. HALİT ÇALIŞ

KONYA – 2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Büşra Yüzügüldü Önder		
	Numarası	098106041007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	EBÛ HANİFE'YE GÖRE ALKOLLÜ İÇKİLERİN MAHİYETİ VE HÜKÜMLERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

BÜŞRA YÜZÜGÜLDÜ ÖNDER

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Büşra Yüzüğüldü Önder		
	Numarası	098106041007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Halit Çalış		
Tezin Adı	Ebû Hanîfe'ye Göre Alkollü İçkilerin Mahiyeti ve Hükümleri			

Kur'an-ı Kerim'de kesin ve bağlayıcı bir emirle hamrın haram olduğu bildirilmiştir. Ancak İslam hukukçuları arasında hamrın kapsamının ne olduğu, ihtilafli bir konudur. Bu çalışma ile alkollü içkiler konusundaki Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin tesbit edilmesi amaçlanmıştır.

Tez çalışmamızda hadislerde ve fıkıh metinlerinde zikredilen birçok alkollü içkinin olduğu tespit edilmiştir. Bunların mahiyeti hakkında bilgi verildikten sonra hükümlere yansıyan durumları ele alınmıştır. Hanefî mezhebi ve Ebû Hanîfe özelinde yapılan bu çalışmada alkollü içkilerin mahiyetinin ne olduğu ve hükümleri tesbit edilmeye gayret edilmiştir.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun önemi, amacı, kaynakları ve sınırlarına yer verilmiştir. Birinci Bölümde alkollü içkilerin tanımı ve mahiyeti ele alınmıştır. Alkollü içkilerin tarihçesi ve günümüzdeki alkollü içkiler hakkında kısa bir malûmat verilmiştir. Konunun aslını oluşturan “alkollü içkilerin prototipi olarak hamr” konusu ele alınmıştır. *Hamrın* lügat ve terim anlamları, naslarda ele alınmış şekli ve Ebû Hanîfe ve İmameyne göre mahiyeti ortaya konmuştur. Hamrın dışındaki alkollü içkiler, üzümünden hurmadan ve diğer hammaddelerden elde edilenler olarak açıklanmıştır.

İkinci Bölümde de alkollü içkilerin hükümleri konusuna yer verilmiştir. Alkollü içkilerin imanî açıdan ve necaset açısından hükümleri açıklanmıştır. Daha sonra alkollü içkilerin hukukî işlemlere konu edinilmesinde ortaya çıkan hükümler başlığı altında, mütekavvim mal olup-olmaması; hukukî işlemlerin konusunu teşkil etmede ve bedel olarak belirlenmesiyle alakalı konular (bey', selem, icare, hibe, mehir, rehin, miras...); alkollü içkilerin itlafı ve tazmini konularında oluşan durumlar ortaya konmuştur. Diğer başlıklarda da alkollü içkilerin istihâlesi(sirkeye çevrilmesi), tedavi amaçlı kullanımı konuları ele alınmıştır. Alkollü içkileri içenlere

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

uygulanacak cezaî yaptırımda ana hatlarıyla açıklanmıştır. Son başlıkta da alkollü içkilerle alâkalı diğer mevzular işlenmiştir.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Büşra Yüzügüldü Önder		
	Student Number	098106041007		
	Department	Basic Islamic Sciences / Islamic Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Halit Çalış		
Title of the Thesis/Dissertation	The Hukms and Nature of Alcoholic Beverages according to Abu Hanifa			

Khamr is declared to be haram (forbidden) by definite and obligatory order in the Qur'an al-Kareem. However, the scope of khamr has been a controversial issue among Islamic lawyers. This study aims to identify opinions of Abu Hanifa about alcoholic beverages.

The thesis identifies different types of alcoholic beverages mentioned in the Hadith and Fiqh texts. After giving information about their nature, the aspects of their reflection to the hukms (rules) are addressed. The study focuses on Abu Hanifa and Hanafi Sect, and attempts to identify the extent of the nature of alcoholic beverages and their hukms.

This study consists of two chapters. The introduction of the study presents the importance of the topic, aim, its sources and the limitations on the subject. In the first chapter, the definition of alcoholic beverages and their nature are the subject matters. A short information about the history and today of alcoholic drinks were given in this chapter. "Khamr as the prototype of alcoholic beverages" are discussed as the core component of the subject. The meanings of khamr in dictionaries and how it is handled in nass (legal injunction), and its nature according to Abu Hanifa and İmameyn (two imams, refers students of Abu Hanifa Abu Yusuf and Imam Muhammad) are presented. The alcoholic beverages other than khamr are explained as derived from grapes and other raw materials.

Second chapter discusses hukms of alcoholic beverages. The hukms of alcoholic beverages are explained both in terms of imanî (related to faith) and necaset (uncleanliness) perspectives. Then, under the subtitle of hukms exempt from alcoholic beverages with subject to legal proceedings, whether they are mutekavvim (valuable and legally recognized property); in the subject of legal proceedings and on the issues related to determination of the price/bedel (i.e. bey' -shopping-, selem -different type of trade-, icare-renting-, hibe, mehir, rehin, miras so on); the situations

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

are explained in the destruction and regulation of alcoholic beverages. In the other subtitles, issues of istihâle -turning alcoholic beverages into vinegar-, using alcoholic beverages for therapeutic purposes are given. Penal sanctions applicable to alcoholic drinkers are also outlined. Finally, under the last subtitle other issues related to the alcoholic beverages are discussed.

Key words: alcoholic beverages; Abu Hanifa; khamr

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ.....	1
Konunun Önemi, Amacı, Kaynakları ve Sınırları	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ALKOLLÜ İÇKİLERİN TANIMI VE MAHİYETİ	3
I. Alkollü İçkilerin Tarihçesi.....	3
A. İslam Öncesi Dönemde Alkollü İçkiler	3
B. İslamiyette Alkollü İçkiler	4
C. Günümüzde Alkollü İçkiler	7
II. Alkollü İçkilerin Prototipi Olarak Hamr	8
A. Hamrın Lugat ve Terim Anlamı	8
B. Hamrın Naslarda Ele Alınışı.....	10
C. Hamrın Mahiyeti.....	16
1. Ebû Hanîfe’ye Göre Hamrın Mahiyeti	16
2. İmameyne Göre Hamrın Mahiyeti	19
III. Hamr Dışındaki Alkollü İçkiler ve Mahiyetleri.....	20
A. Üzümünden Elde Edilen Alkollü İçkiler	21
1. Bâzik (البازق).....	21
2. Münessaf (المنصف)	22
3. Tılâ (الطلاء).....	23
4. Müselles (المثلث)	24
5. Cumhuri - Ebû Sekayâ (الجمهوري = أبو سقيا).....	25
6. Buhtüc (البختج)	25
7. Naki‘ (Naki‘uz-Zebîb) (نقيع الزبيب)	26
B. Hurmada Elde Edilen Alkollü İçkiler	26
1. Seker (السكر).....	26
2. Fadîh (الفضيخ)	28
3. Halîtân (الخلبطان)	29
C. Diğer Meyve ve Hammaddelerden Elde Edilen Alkollü İçkiler.....	31
1. Mizr(المزر).....	31

2. Cia‘ (الجعة Ci‘tü)	32
3. Bit‘u (البتع).....	32
4. Ğubeyrâ (الغبيراء)	33
5. Fukkâ‘ (الفقاع)	33
D. Nebîz.....	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	40
ALKOLLÜ İÇKİLERİN HÜKÜMLERİ	40
I. Alkollü İçkilerin İtikâdî Açısından Hükümleri	40
A. Hamrın İtikâdî Açısından Hükümleri	40
B. Hamr Dışındaki Alkollü İçkilerin İtikâdî Açısından Hükümleri	40
II. Alkollü İçkilerin Necâset Açısından Hükümleri	41
A. Hamrın Necâset Açısından Hükümleri	41
B. Hamr Dışındaki Alkollü İçkilerin Necâset Açısından Hükümleri	43
C. Nebîzle Abdest Alma	44
III. Alkollü İçkilerin Hukukî İşlemlere Konu Edinilmesindeki Hükümler	45
A. Mütakavvim Mal Olup-Olmama Açısından Alkollü İçkiler.....	45
1. Mütakavvim Mal Oluş Bakımından Hamr	45
2. Mütakavvim Mal Oluş Bakımından Hamr Dışındaki Alkollü İçecekler ...	46
B. Hukukî İşlemlerin Konusunu Teşkil Etmede ve Bedel Olarak Belirlenmesinde Alkollü İçkiler.....	46
1. Alış-Veriş.....	46
a) Hamrın Alış Verişi.....	46
b) Hamr Dışındaki Alkollü İçkilerin Alış Verişi.....	47
2. Karz.....	48
3. Hibe.....	49
4. İcare	49
5. Miras	49
IV. Alkollü İçkilerin İtlafı ve Tazmini.....	50
1. Müslümanın Sahip Olduğu Alkollü İçkiler	50
2. Zimminin Sahip Olduğu Alkollü İçkiler.....	51
V. Alkollü İçkilerin İstihâlesi	51
A. Alkollü İçkilerin İstihâlesi Caizdir.....	51

1. Delilleri	51
2. Sirkenin Yapılış Şekilleri	52
B. Alkollü İçkilerin İstihalesi Caiz Değildir	53
C. Karışım Halinde Alkollü İçkiler (Tağlib Çerçevesinde)	53
VI. Alkollü İçkilerin Tedavî Amaçlı Kullanımı	56
A. Hamrın Tedavi Amaçlı Kullanımı	56
B. Hamrın Dışındaki Alkollü İçkilerin Tedavi Amaçlı Kullanımı	57
VII. Alkollü İçkilerin Cezası	58
A. Hamr İçmenin Cezası	58
B. Hamr Dışındaki Diğer Alkollü İçkilerin Cezası	61
VIII. Alkollü İçkilerle Alâkalı Diğer Konular	62
A. Hamr Üreticisine Üzüm (Üzüm Suyu) Satmak	62
B. Alkollü İçkilerin Cüzlerinin İntifa'sı	62
C. Zaruret Halinde Hamr İçilmesi	63
SONUÇ	65
BİBLİYOGRAFYA	69

Kısaltmalar

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
b.	: Oğul, oğlu
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırmız
r.a.	: Radıyallahu anh
s.a.	: Sallallāhu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
ts.	: (Baskı) Tarihsiz
.	: Vefatı
vd.	: Ve devamı
v.dđr.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak

ÖNSÖZ

Gökyüzünden tertemiz yağmuru indirerek yerden rızık olarak türlü bitkiler var eden Allah Teâlâ'ya hamdü senâlar; O'nun kulu ve elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.), âl-i ashabına salât-ü selamlar olsun.

Yeme-içme yaşam için bir ihtiyaç ve zorunluluktur. Yüce Yaratıcı insanoğlunun neleri yiyip-içeceği konusunda ilkeler vaz' etmiş, bazı yiyecek ve içecekleri haram kılmıştır. Geçmişteki şeriatlarda haram kılınan yiyecek ve içeceklerde bazı farklılıklar olsa da Yüce Allah indirdiği son dinde insanoğluna temiz ve helal olan şeylerin yenilip içilmesini emretmiştir ve bunların neler olduğu vahiyle, peygamberlerin tebliğiyle bildirilmiştir. İçeceklerden alkollü içkiler, insanı sarhoş etmesi ve insanı diğer varlıklardan ayıran *akıl* melekesindeki tahribatı sebebiyle vahiy kaynaklı tüm dinlerde yasaklanmıştır.

İslam dini, insanlığa gönderilen son Peygamberin rehberliğinde, ferdî ve toplumsal birçok konuda düzenlemeler getirmiştir. Hicaz yarımadasında yaygın olarak kullanılan alkollü içkiler konusu da bunların arasındadır. Alkollü içkilerin tedricen yasaklanması toplumun bu yasağı içselleştirmesinde etkili olmuştur.

Kesin ve bağlayıcı bir ifadeyle hamrı yasaklayan ayet ve alkollü içkilerle alakalı hadislerdeki veriler ışığında hamrın mahiyeti, kapsamı ve hükümleri konusunda fukaha arasında bir takım farklı yorumlar ortaya konmuştur. Hamrın mahiyeti ve kapsamı konusunda Ebû Hanîfe ve cumhur arasında belirgin görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Ebû Hanîfe'nin hamr ve diğer alkollü içkiler arasında yapmış olduğu bir ayırım ve bunun sonucunda ortaya çıkan hükümler bu araştırmada ele alınmıştır. Çalışmamız konunun amacı, sınırları ve kaynaklarına tahsis edilen *Giriş*; konuyu tahlil eden *İki Bölüm*den oluşmaktadır. *Birinci Bölümde* alkollü içkilerin insanlık tarihindeki serüveni ve İslam'da alkollü içkilerin haram kılınma safhalarına kısaca değinildikten sonra etimolojik tahlil ve mahiyet tartışmalarına geçilmiştir. İlk dönem sözlüklerinden, âsârdan ve naslardan istifade edilerek *hamr* (الخمير) ifadesinin etimolojik tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Hamrın dışında, hadislerde ve âsârda yer alan alkollü içkilerin neler olduğu ve mahiyetinin nasıllığı üzerinde durulmuştur. Yine bunların tanım ve mahiyeti verilerek hükümlerinin ele alınacağı *ikinci bölüme* zemin hazırlanmıştır.

İkinci Bölümde de alkollü içkilerin hükümleri konusuna yer verilmiştir. İlk olarak furû‘ fıkıh kitaplarında ayrıldığı yer nisbetinde alkollü içkilerin imanî açıdan hükümleri ele alınmıştır. İkinci başlıkta necaset açısından alkollü içkilerin hükümleri, abdest ve namaza da yansıyan durumları açıklanmıştır. Daha sonra alkollü içkilerin hukukî işlemlere konu edilmesinde ortaya çıkan hükümler başlığı altında, mütekavvim mal olup-olmaması; hukukî işlemlerin konusunu teşkil etmede ve bedel olarak belirlenmesiyle alakalı konular (bey‘, selem, icare, hibe, mehir, rehin, miras...); alkollü içkilerin itlafi ve sonucunda tazmini konularında oluşan durumlar ortaya konmuştur. Diğer başlıklarda da alkollü içkilerin istihâlesi ve istihlâki, tedavi amaçlı kullanımı konuları ele alınmıştır. Alkollü içkileri içenlere uygulanacak cezaî yaptırımında ana hatlarıyla ele alınmıştır. Son başlıkta alkollü içkilerle alâkalı diğer mevzular işlenmiştir. Çalışmada konularla bağlantılı olarak yer yer sarhoşlukla ilgili malûmat verilmiş ancak sarhoşluk konusu başlı başına ele alınmamıştır. Çünkü hadd-i şürib ve hadd-i sükr ayrı bir çalışmayla ele alınıp incelenecek özel bir konudur. *Sonuçta* da edindiğimiz kanaatler paylaşılmıştır.

Bu çalışma boyunca desteklerini her daim yanımda hissettiğim aileme minnettârım. Sistemli ve düzenli çalışma yollarını gösteren danışman hocam Prof. Dr. Halit Çalış’a; ayrıca bize fıkıh ilmini sevdiren ve bu ilme tâlib olma cesaretini veren başta Prof. Dr. Ahmet Yaman olmak üzere Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalı hocalarıma şükranlarımı sunar saygılarımı arz ederim.

Gayret bizden, tevfiik Rab Teâlâ’dan...

Büşra Yüzügüldü Önder

İstanbul 2020

GİRİŞ

Konunun Önemi, Amacı, Kaynakları ve Sınırları

Yüce Yaratıcı yeme-içme konusunda bir takım ilkeler, hükümler sınırlar vaz' etmiştir. Tabiatın insanoğlunun fitratına uygun olan temiz/tayyib ve helal yiyecekler yer aldığı gibi Allah'ın haram kıldığı habîs yiyecek ve içecekler de vardır. İçecekler içerisinde haram olan ve insanın en çok meylettığı ise alkollü içkilerdir. Bu sebeple birey olarak bu haramdan her şekilde (içimi, imalâtı, alış-verişi...) uzak durmak ve Müslüman bir toplumda bu konuda bilinç oluşturmak oldukça önemlidir.

Alkollü içecekler içerisinde hamr ve diğer içecekler arasındaki ayrım fukaha nezdinde ciddi olarak ele alınmış ve bu konudaki tartışmalar geniş yer tutmuştur. Biz de çalışmamızda bu tartışmaları anlamaya çalışarak günümüze de ışık tutacak ilkeler ve tespitleri ortaya koymayı amaçladık. Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen, hamrın dışındaki alkollü içeceklere cevaz verdiği yönündeki görüşlerin tespit edilmesi araştırmamızın bir diğer amacıdır.

Konuyla ilgili ayetleri ilk dönem ahkam tefsirlerinden Tahâvî (ö.321/933) ve Cessâs'ın (ö.370/981) *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eserlerinden mütalaâ ettikten sonra asıl ihtilaf sebebi oluşturan hadislere müracaat ettik. *Concordance*'den ve *el-Mevsûatü'l- Fıkhiyye*'den hadisleri tarayıp rivayetleri derledik. Konuyla ilgili münhasır diyebileceğimiz Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/ 855) *el-Eşribe min mesaili'l-İmam Ahmed* ve İbn Ebü'd-Dünya'nın (ö.281/894) *Zemmü'l-Müskir* adlı eserleri bu konuda zengin rivayet çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Hanefî mezhebi çerçevesinde – Ebû Hanîfe özelinde- yaptığımız bu çalışmada Hanefî mezhebinin delillerini (diğer mezheplerle de kıyaslayarak) ortaya koyan Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr'ı* (ö.321/933); Aynî'nin (ö.855/1451) *Umdetü'l- Kârî*; İbn Hacer Askalanî'nin (v.852/1448) *Fethu'l- Bârî* eserlerine de müracaat ettik. Merğînânî'nin (ö.593/1197) *el-Hidâye* adlı eseri özelinde, Hanefî mezhebinin dayandığı hadisleri ihtiva eden Zeylaî'nin (ö.762/1360) *Nasbü'r-Râye* ve Tanevî'nin (ö.1974) *Hadislerle Hanefî Fıkhı (İlâü's-Sünen)* eseri rivayetleri derleme ve konuyu analiz etme açısından bize yol göstermiştir.

İlk dönem furû' fıkıh kitaplarından İmam Muhammed'in (ö.189/805) *el-Asl* kitabı ve hadislerin yer aldığı *Kitabü'l-Âsâr'ı*; Mervezî'nin (ö.334/945) *el-Kâfi* adlı eseri; Serahsî'nin (ö.483/1090) *el- Meksûr*; Kâsânî'nin (ö.587/1191) *Bedâ'iu's-Sanâî*; Merğînânî'nin (ö.593/1197) *el-Hidâye*'si çalışmamızla alakâlı taradığımız temel eserlerdendir. Müteahhirûn

devri Hanefî âlimlerin eserlerinden mütûnü erbaa eserleri başta olmak üzere mezhebin diğerklasik kaynaklarına başvurduk. Bu eserlerde başta *eşribe* bölümleri olmak üzere konuyla ilişkilendirilebilecek (buyû‘, icare, had...) diğerk bölümleri ve alt başlıklarını müteâla ettik. Mezhep içi bir ihtilaf arz eden konunun, detay diyebileceğimiz safhalarını tetkit edebilmek adına ilmü’l-hilâf çerçevesindeki eserlere, Cessâs’ın (ö.370/981), *Muhtasaru İhtilafî’l-Ulema*’ya müracaat ettik.

Bu çalışmanın Hanefî mezhebinde lafızlardan, hakikat- mecaz; delillerden, kat’î- zannî ve mezhep içerisinde hilâf konusuna bir örneklem olduğu söylenebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALKOLLÜ İÇKİLERİN TANIMI VE MAHİYETİ

Alkollü içkilerin tanım ve mahiyeti tartışmalarına geçmeden önce tarihi konusunda kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Dönemin içki kültürü, içkileri elde etme şekli, içkinin sosyal hayatla bağlantısı açısından bu arka plan bizlere faydalar sunacaktır. Bu nedenle insanlık tarihinde ve İslamiyet'te alkollü içkiler konusu kısaca açıklanacaktır.

I. Alkollü İçkilerin Tarihçesi

A. İslam Öncesi Dönemde Alkollü İçkiler

İnsanlık tarihiyle var olduğu düşünülen alkollü içkiler hemen hemen her toplumda ve dönemde yer almıştır. Mezopotamya'da MÖ 5 bin yılın sonlarından beri bağıcılık yapıldığı ve üretilen tahıllardan da bira elde edildiği bilgisi kaynaklarda geçmektedir. Çiviyazılı bir tablet MÖ.2350 yılına doğru, Babil'deki Lagaş kentinden şarap ithal edildiğini doğrulamaktadır.¹ Hammurabi'ye ve ondan öncesine kadar götürülen bazı kanunlarda içki içmeyi ve meyhaneciliği düzenleyen maddeler bulunmaktadır. Bu dönemlere ait bazı şiirlerde içki sunan kadın sâkiler, cahiliye geleneğinde de benzer şekilde müstehcen ifadelerle tasvir edilir.²

Şarabın ne zaman ve nasıl insan eliyle kullanılmaya/ tüketilmeye başladığıyla ilgili olarak iki farklı efsane üzerinde durulur. Bunlardan ilki şarabın mucidi olarak İran hükümdarı Cem veya Cemşid'dir. Diğerinde ise mucid olarak sahnede şeytan vardır.³ Efsaneye göre Hz. Nuh ilk kez bağ dikmiş (Hz. Âdem olduğu da geçer), şeytan da o bağı bazı hayvanların kanıyla sulamıştır. Daha sonra yetişen bu üzümlerden şarap yapılmıştır.⁴

Kitâb-ı Mukaddes'te içki yapımının kökeninin Hz. Nuh dönemine kadar dayandırılması, bu zikredilen bilgilerin İsrailiyat kaynaklı olduğu ihtimalini gündeme getirmektedir.

¹ Pitte, Jean-Robert, *Şarap ve Din (Le vin et le divin)*, çev. Esra Özdoğan, İstanbul, 2006, 20.

² Bozkurt, Nebi, "İçki", DİA, XXI, İstanbul, 2000, 455.

³ Özdemir, Hasan, "Şarabın İcadı ve Dört Vasfı", *Türkoloji Dergisi*, XI, Ankara, 1993, 135; Akgül, Alphan, "Bir Mit Olarak "Şarabın İcadı" ve Anlamı", *Millî Folklor Dergisi*, Ankara, sayı 80, 2008, 13 (Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde şarabın yapımı Cemşid'e atfedildiği halde, bu sürece şeytanın da müdahil olduğu geçer.).

⁴ Özdemir, a.g.m., 142; Bozkurt, a.g.e., 455; Akgül, a.g.m., 14 (Bahsi geçen efsanede şeytan, Hz.Âdem veya Hz. Nuh'un dikmiş olduğu bu bağa sırasıyla tavus, maymun, arslan ve domuz kurban eder ve kanlarıyla sular. İçki içenler de aldıkları alkolün cinsine ve miktarına göre bu hayvanların karakterine (zilletine) bürünür. Ayrıntılar için bkn: Özdemir, a.g.m., 142-160).

Semavî dinlerden Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta sarhoş olma gerekçesine binaen alkollü içkiler sınırlandırılmış veya yasaklanmıştır.

Yahudilikte, Koşer kuralları gereği, bizzat Yahudiler tarafından üretilmeyen ve üzerinde Koşer damgası bulunmayan şarap, şampanya, martini, vermut gibi içeceklerin içilmesi yasaktır. Aynı yasak, içkinin üretiminden sunuma kadar geçen tüm süreçte bir Yahudi eliyle olmaması durumunda da geçerlidir.⁵ Yahudilikte (Purim Bayramı dışında) şarabın çok fazla içilip sarhoş olunması tasvip edilen bir durum değildir. Mabetlerdeki ibadetleri yöneten din adamlarına ve oraya ibadet etmeye gelenlere de sarhoş olmamaları için içki yasaklanmıştır. Sözlü gelenekte, sarhoşun yaptığı duanın Tanrı katında tiksinti verici olduğuna inanılır.⁶ İçkinin şer'î hükümleri Talmud'da ortaya konulmuştur. Talmud'da, sarhoş olma noktasına kadar götürmemek kaydıyla içki içmenin sakıncalı olmadığı belirtilse de hâkimlerin mahkeme kararlarını vermeden önce sarhoş edici etki yapabileceği için karardan önce hurma yememeleri gerektiği vurgulanır. Yahudilikte, sarhoş edecek miktarda (bir reviiit yaklaşık 86-150 gr arası) şarap içilmesi, kişinin uyuşmasına, kabalaşmasına ve zihnin normal işleyişini zayıflatmasına neden olduğundan yasaklanmıştır. Talmud'a göre sarhoşluğun ölçüsü, kişinin kendisini bir krala uygun şekilde takdim edecek kadar kendinde olup olmamasıdır.⁷

Hıristiyanlıkta ise şarabın ibadetin bir parçası olmasından dolayı bira ve viski gibi diğer alkollü içeceklerin de tüketilmesi yasak değildir. Herhangi bir şer'î emir yoksa da kural olarak sarhoş olacak kadar içmemek gerektiği kabul edilir. Yeni Ahit'te sarhoşluk yasaklanmış durumdadır.⁸

B. İslamiyette Alkollü İçkiler

İslam öncesi Hicaz bölgesi cahiliye toplumuna baktığımız zaman onların arasında içkinin geniş bir kullanım alanı olduğu görülmektedir. Araplar arasındaki bu durum onların hayatlarının her noktasında içkinin (içimi, satışı, ticareti, edebiyatta konu edinilmesi, özel kullanım kaplarının olması, vdğr.) var olduğu gerçeğini gözler önüne serer.

⁵ Kılıç, Sami, *İlahî Dinlerde Yiyecekler ve İçecekler*, Ankara, 2011, 120.

⁶ Kılıç, Sami *İlahî Dinlerde Yiyecekler ve İçecekler*, , 122.

⁷ Demirci, Kürşat, "*İçki (İslam Öncesi Dinlerde)*", DİA, XXI, 457; Kılıç, Sami, *İlahî Dinlerde Yiyecekler ve İçecekler*, 122-123.

⁸ Demirci, Kürşat, "*İçki (İslam Öncesi Dinlerde)*", DİA, XXI, 458; Kılıç, Sami, *İlahî Dinlerde Yiyecekler ve İçecekler*, 156-157.

Cahiliye döneminde içkinin bu kadar yaygın olduğu, içkinin Arap şiir ve edebiyatının ana unsurlarından biri olduğu, içki üretimi, içki türlerini ve içki meclisleriyle ilgili zengin bir kültür ve geleneğin bulunduğu bilinmektedir. Tacir kelimesinin “şarap satan kimse” anlamına da gelmesi ve dilde değişik içki türlerini ifade eden birçok kelimenin olması bu yaygınlığın bir sonucudur.⁹ Rivayetlerde sadece bu bağımlılığı sebebiyle Müslüman olmaktan vaz geçen kişilerin bilgisi de gelmektedir.¹⁰ Dolayısıyla bütün bu veriler, İslam öncesi Arap toplumunda içkinin konumunu göstermesi bakımından anlamlıdır.

Risaletin Mekke yıllarında ve daha sonra Medine döneminde içki içme alışkanlığı devam etmiştir. Hatta Medine döneminin ilk yıllarında gerçekleşen zorlu savaşlarda ashabin cesaretini ve gücünü arttırmak için içki içtikleri gelen rivayetler arasındadır.¹¹ Müslümanlara içkinin haram kılınması her ne kadar dört safha olarak izah edilse de buna bir ön safhayı - Müslümanların zihninde haram-helal, tayyibât-habâis kavramlarının yerleştiği safhayı- da eklemek mümkündür.

Toplumda köklü bir gelenek olan içki içme alışkanlığının yasaklanması ikna edici bir üslupla tedricen olmuştur. Bu konuda ilk nazil olan ayette (en-Nahl 16 / 67)¹² hurma ve üzümden şıra ve sirke gibi yararlı içecekler (olabileceği gibi sarhoş edici içkilerin de) elde edilebileceği bildirilmiştir. Bu ayetin Mekke döneminde nüzülüyle içkinin yasaklanma sürecinin ilk iki aşaması Mekke’de gerçekleşmiştir. Diğer aşamalar ise Medine döneminde gerçekleşmiştir. Üçüncü aşamada el- Bakara 2 / 219¹³. ayetinin nazil olmasıdır ki yasaklanan içecekler anlamında ilk kez *hamr* kelimesinin geçtiği ayet budur. Bu ayetle hamrın ve kumarın hem büyük bir günahının (*ism*) hem de insanlara bir takım faydalarının olduğu bildirilmiştir. Bu ayetle ilk kez içkinin kötülüğü net bir biçimde (*ism* ifadesiyle) belirtilmiştir. Daha sonra gelen ayetlerde¹⁴ *ism* (günahın her çeşidi) yasaklanmıştır. Bu sebeple bu ayetin inzaliyle hamrın haram kılındığını öne sürenler olduğu gibi, içki ve kumarın bu ayetle

⁹ Baktır, Mustafa, “İçki (İslâm’da)”, DİA, XXI, 458.

¹⁰ Kurtubî, *Ahkâmü'l- Kur'an*, III, 197 (Müslüman olmak üzere Medine’ye doğru yola çıkan el-Â’sâ ismindeki bir kimse yolda müşriklerle karşılaşır ve onlarla bir takım münasebetlerde bulunur ve İslam’ın içkiyi yasakladığı belirtilince içkiden vazgeçemeyeceğini söyleyerek geri döner.)

¹¹ Tirmizî’de İbn Abbâs’tan (r.a) gelen rivayette sahabe Hz. Peygamber’e (s.a.) henüz içki yasağı gelmeden içki içerken ölenlerin durumunu soruyor, bunun üzerine Mâide, 5/93 nazil oluyor.(İman edip güzel amel ve harekette bulunanlar, daha önce tatmış olduklarından dolayı herhangi bir günah yoktur.) Tirmizî, “Tefsir”, 3052.

¹²en- Nahl 16/67 (Hurma ağaçlarının ve asmaların ürünlerinden hem sarhoş edici içkiler hem de güzel temiz rızıklar elde edersiniz: işte bunda aklını kullanan kimseler için bir ders vardır.)

¹³ el-Bakara 2/ 219 (Sana, sarhoşluk veren şeyler ve şans oyunları hakkında sorarlar. De ki: “Onların her ikisinde de hem büyük bir kötülük hem de insanlar için bazı yararlar vardır; ancak yol açtıkları kötülük, sağladıkları yarardan daha büyüktür...)

¹⁴ el-Araf 7/33 (De ki: Rabbim ancak açık ya da gizli, utanç verici davranışları, günahı(ın her çeşidini=ismi), (başkasının elindekine) haksız yere göz dikmeyi, Allah’tan başkasına –hakkında hiçbir delil indirmedigi halde- tanrısal nitelikler yakıştırmanızı ve bilmediğiniz şeyi Allah’a izafe etmenizi haram kılmıştır.)

yerildiğini fakat Allah'ın henüz onları haram kılmadığını bildirenler de vardır.¹⁵ Âyette ayrıca, Şam'dan ucuza alınıp Hicaz'da yüksek kârla satılan şaraptan elde edilen gelir veya içki ve kumarın sağladığı geçici yahut zâhirî-mutasavver faydaya işaret maksadıyla içki ve kumarda bazı yararların bulunabileceği ifade edilmiştir, fakat günah ve zarar yönünün daha baskın olduğu vurgulanmıştır.¹⁶ Bu ayetin inzalından sonra da bazı Müslümanların bu zâhirî faydaya binâen içki içmeye devam ettikleri bilinmektedir.

Bir sonraki aşamada ise sarhoşken namaza yaklaşmama emri vardır. Rivayetlere göre bazı sahabîlerin sarhoş olduğu halde namaz kılması ve böyleyken imam olan sahabînin kıraatte yanlışlık yapması üzerine en-Nisa 4/43. ayet nazil olmuştur.¹⁷ Bu ayet nazil olduktan sonra ezan için kamet getirildiğinde müezzin “sarhoşlar namaza yaklaşmasın” diye de eklemiştir. Hz. Ömer'in (r.a.) henüz net bir içki yasağının gelmediği bu dönemde ısrarla “Allah'ım bize içki konusunda içimizi rahatlatacak kesin ve net bir açıklama indir” diye dua ettiği rivayetlerde geçmektedir.¹⁸ Sarhoş olmanın namaza mani olduğunu bildiren bu ayetle birlikte ashabtan bazıları içki içmeyi tamamen bırakırken bazıları da namaz dışındaki zamanlarda içmeye devam etmişlerdir.¹⁹

Son aşamada ise hamrın haram olduğu kesin ve bağlayıcı bir emirle ayette bildirilmiştir.²⁰ Bu ayetin nüzul sebebi olarak Ensardan bir kimsenin ziyafetine katılan ve yemeğin sonunda sarhoş olan bir sahabî tarafından (deve kemiğiyle) başı yarılan Sa'd b. Ebî Vakkas'ın (r.a.) Hz. Peygamber'e (s.a.) şikâyeti gösterilir.²¹ Bu olayın Hendek gazvesinden sonra (yani hicrî altıncı yılda) olduğu belirtilmektedir.

Hz. Ömer'in (r.a.) içkinin haram kılındığı bu süreçte kesin ve bağlayıcı bir hükmün inmesi konusunda dua ve ısrarı hadislerde yer alır ve en son el-Maide Sûresindeki ayetler indiği zaman “artık (bundan) vazgeçiyorsunuz değil mi?” ayetine *vazgeçtik artık, vazgeçtik*

¹⁵ Mukatıl b. Süleyman, *Ahkam Ayetleri Tefsiri*, 169.

¹⁶ Baktr, Mustafa, “İçki (İslâm'da)”, DİA; XXI, 459

¹⁷ Mukatıl b. Süleyman, *a.g.e.*, s. 170; Tahâvî, *Ahkâmü'l- Kur'an*, I, 112; Kurtubî, *Ahkâmü'l- Kur'an*, V, 213. (ayetin sebab-i nuzûlüyle ilgili olarak Tirmizî'de gelen rivayette Ali b. Ebû Talib'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Abdurrahman b. Avf bize bir yemek hazırladı ve çağırdı. Bize içki de ikram etti ve sarhoş olduk, derken namaz vakti geldi ve imam olmak üzere ben öne geçtim. Ancak Kafirün sûresindeki ayetleri yanlış okudum. Bunun üzerine bu ayet indi. Tirmizî bu hadisin hasen sahih olduğunu bildirir. Tirmizî, “Tefsir”, 4; Ebû Dâvud, “Eşribe”, 1

¹⁸ Tahâvî, *Ahkâmü'l- Kur'an*, I, 113.

¹⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l- Kur'an*, III, 165-166; Kurtubî, *Ahkâmü'l- Kur'an*, V, 218

²⁰ el-Mâide, 5/90. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) (Bu ayetle hamr kesin ve bağlayıcı bir emirle haram kılınmış hem de ayette bunun gerekçelerinin neler olduğu açıklanmıştır.)

²¹ Ebu Dâvud, “Eşribe”, 1; Tirmizî, “Tefsîrü'l-Kur'ân”, 6.

diye mukabelede bulunduğunu bildirilmektedir.²² Bu ayetle birlikte içki ve kumar kesin bir dille yasaklanmıştır. Müslümanlar ellerinde bulunan içkileri Medine sokaklarına dökerek itlaf etmişlerdir.²³

İçkinin haram kılındığını bildiren ayetler (en-Nahl 16/96.ayeti hariç, el-Bakara 2/215, en-Nisâ' 4/43 ve el-Mâide 5/90-91. ayetler) hicrî altıncı yılda nazil olmuştur. İçkinin satışının haram kılınması ise toplumun bu yasağı içselleştirmesinden sonra hicrî sekizinci yılda gerçekleşmiştir.²⁴ Artık içilmesi bir tarafa ticaretinin yapılması da yasaktır.²⁵ Hatta üzerinde içki olan bir sofraya oturmak, böyle bir yemek davetine icabet etmek dahi doğru değildir.²⁶

İçki yasağıyla ilgili hadislerin toplamı, manevî tevâtür derecesinde bir sıhhat ve kuvvete sahip olacak ölçüde fazladır. “Ancak içki yasağını dinî ve ahlakî zeminde ele alan bu tür hadislerden çok şarabın tanımına, içkinin haram kılınmasının gerekçesine ve içki yasağının dolaylı olarak yol açtığı diğer kısıtlamalara temas eden hadisler haram kılınan içkinin tanımı, haram kılınma illeti ve yasağın kapsamı konusunda daha sonraki dönemde ortaya çıkan fikhî tartışmalar için önemli bir malzeme teşkil etmiştir.”²⁷

C. Günümüzde Alkollü İçkiler

Alkol genel anlamıyla oksijen hidrojen ve karbon atomlarının birleşmesiyle oluşan bir bileşiktir. İçilebilir alkol anlamında ise şeker ya da nişasta içeren meyve ya da hububatların fermente olmuş özlerinin damıtılmasıyla oluşan kokulu, yanıcı, uçucu ve renksiz bir sıvıdır.

Etil alkol içkilerde kullanılan tek alkol türüdür ve etanol diye de isimlendirilir. Günümüzde alkollü içkilerin pek çok çeşidi üretilmektedir: Bira, şarap (kırmızı, beyaz ve

²² Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 1; Tirmizî, “Maide Suresi tefsir”, 5; Nesâî, “Eşribe”, 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 53.

²³ Buhârî, “Eşribe”, 3.

²⁴ Buhârî, “Meğazi”, 53; Buhârî, “Buyû”, 112; Müslim, “Müsâkât”, 67-72. (İçki satışının yasaklanması konusuna ilgili gelen rivayetlerde vurûd zamanıyla ilgili farklı bilgiler vardır. Üç farklı sahabî ravinin rivayetlerinden Ebû Sa'id el-Hudrî'den gelen rivayette içki içme yasağından kısa bir süre sonra satışının da yasaklandığı; Cabir b. Abdullah'tan gelen rivayette içki satışının fetih yılında Mekke'de Rasûlullah'ın ilan ettiği; Hz. Âişe'den gelen rivayette ise riba ile ilgili ayetler gelince (yani hicrî onuncu yılda) Rasûlullah'ın mescide çıkıp şarap ticaretini de yasakladığı bilgisi yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk: Karaman, Hayreddin, İslam Hukuk Tarihi, s. 86-90)

²⁵ Buhârî, “Tefsir”, 52; Müslim, “Müsâkât”, 69.

²⁶ Darîmi, “Eşribe”, 4.

²⁷ Bakır, Mustafa, DİA, “İçki (İslam'da)”, XXI, 460

köpüren şaraplar), konyak, viski, rom, tekila, rakı, votka, cin, sake, cider, likörler bunlardan bazısıdır.²⁸

Dünyada ve de ülkemizde alkol üretim ve satışı kanunlarla kontrol altına alınmıştır. Türkiye’de üretilen içkilerin kontrol ve denetimi Gıda ve Sağlık Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Alkollü içkiler 5996 sayılı gıda kanununa tâbi olup Türk Gıda Kodeksi Distile Alkollü İçkiler Tebliğine uygun olarak üretilmek zorundadır. Tebliğin 4. Maddesi (ç) bendinde distile alkolün açıklaması yer almaktadır:

“Distile alkollü içki: İnsan tüketimi için hazırlanan, kendine özgü duyuşsal özellikleri olan, yumurta likörü hariç alkol miktarı +20 °C’de hacmen en az %15 olan, aroma katılmış veya katılmamış doğal fermentasyon ürünlerinin doğrudan distilasyonu ve/veya bitkisel maddelerin maserasyonu ile ve/veya tarımsal etil alkol ve/veya tarımsal distilat ve/veya distilat içkilerine Türk Gıda Kodeksi Aroma Vericiler ve Aroma Verme Özelliği Taşıyan Gıda Bileşenleri Yönetmeliği doğrultusunda aroma maddeleri, şeker veya diğer tatlandırıcı ürünlerin ve/veya diğer tarımsal ürünlerin ve/veya gıda maddelerinin tarımsal etil alkole ve/veya tarımsal distilat ve/veya distile alkollü içkilere katılması veya bir distile alkollü içkinin bir veya birden fazla distile alkollü içki ile, tarımsal etil alkol, tarımsal distilat veya distilat içkileri ile bir veya birden fazla alkollü içki ile karıştırılması sonucu üretilen içkiyi” ifade eder.²⁹ Bu şekilde, üretimi ve tüketimi yapılan alkollü içeceklerin standardı belirtilmiş olmaktadır.

Bu tarihî malûmat ve günümüzdeki alkol yapımıyla ilgili kısa bilgilerden sonra hamr ve diğer alkollü içeceklerin tanım ve mahiyetleri izah edilecektir.

II. Alkollü İçkilerin Prototipi Olarak Hamr

Naslarda kesin ve bağlayıcı bir emirle haram kılınan hamrın tanım ve mahiyetini ilk önce ele almak yerinde olacaktır.

A. Hamrın Lugat ve Terim Anlamı

حَمْرٌ _ حَمْرٌ kökünden türeyen hamr kelimesi sözlükte, örtmek, gizlemek, bir konuda şahitliği ya da haberi gizlemek, bozulmak, bir şeyin olduğu durumdan değişik duruma

²⁸ Yaralı, Engin, Alkollü ve Alkolsüz İçecekler Teknolojisi, (<https://akademik.adu.edu.tr/myo/cine/webfolders/File/ders%20notlari/Alkollu%20ve%20alkolsuz%20icecek%20teknolojisi.pdf>) 13.02.2020

²⁹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170321-11.htm> 14.02.2020

dönüşmesi, kabarıp mayalanmak, özlü hâle gelmek, birine şarap içirmek, kin hased beslemek, birini adatmak gibi anlamlara gelir.³⁰

Bu kelimeden türetilen birçok isim vardır: Maya anlamına gelen خَمِير, küçük seccade anlamında الخَمْرَة ve başörtüsü anlamına gelen خِمَار (cemisi خُمْر) bunlar arasında yer alır.³¹

Lügat âlimi İbnü'l- A'râbî (ö.231/846), "hamrın bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi kendi haline bırakıldığında kabarmasındandır" der. Kabarır ve kokusu değişir. Aklı örttüğü için de bu şekilde isimlendirildiği söylenir. *Onun yanında hayr vardır şer yoktur* anlamında kullanılan خمر و ما عند فلان خير و لا خمر ibaresi Arap sözlü ve yazılı kültüründe yer alır. *el- Hummîr*, daima hamr içen, alkolik, ayyaş demektir. *Humra*, hamur için kullanıldığında mayalanması, kabarması anlamlarına da gelir. *Humari'n-nâs*, diye kullanıldığında, insanların çoğunluğu, kalabalığı, yığınlar anlamlarına gelir.³²

Lisânü'l- Arab'da hamr: sıkılmış üzümün suyundan sarhoş eden içecek olarak tanımlanır.³³ Hamrın üzüm suyundan elde edildiğini ünlü dil bilimci Ebû'l-Esved ed-Düelî'nin (ö.69/688) şu şiiri de ortaya koyar:

دع الخمر تشربها الغواة فإني رأيت أباها مجزيا بمكانه
فإن لا يكتنها أو تكنه فإنه أخ أرضعته أمها بلبانها

Hamrı bırak, onu azgınlar içer,

Ben kardeşinin (nebîzin) onun yerini doldurduğunu gördüm;

Onlar, (hamr, nebîzin) birbirinin aynısı olmasa dahi onun kardeşidir,

*Annesi sütüyle onu da beslemiştir.*³⁴

el-A'râf 7/33. ayetinde geçen *ism* kelimesinden hareketle bunun hamrın isimlerinden birisi olduğu kaynaklarda geçmektedir. (Arap kültüründe) hamr yerine *ism* kullanılarak شربت *ism içtim aklım gitti*, ibaresi kullanılır. İsm akli gideren bir şeydir.³⁵

³⁰ el-Cevherî, Nasr İsmail, *Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, "h-m-r", Beyrut, 1990, II, 649-650; ; İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, "h-m-r", Beyrut, 1997, IV, 211-214; el-İsfahanî, Ragıb, *Müfredât*, Beyrut, 2002.

³¹ Aynı kökten türeyen ve başörtüsü anlamına gelen hımar kelimesinin açıklaması için bkn: Işıcık, Yusuf, *Kur'an-ı Kerim'in Terceme Edilmesi ve Ayetlerinin Sihhatli Anlaşılması Konusunda Bazı Mülâhazalar*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, sayı: 11, s. 54-55.

³² el- Cevherî, *es-Sihâh.*, II, 650; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, IV, 213.

³³ İbn Manzur, *Lisânü'l-arab*, IV, 211-214

³⁴ Ebu'l Esved ed-Düelî, Zalim b. Amr b. Süfyan Ebü'l-Esved ed-Düelî (69/688), *Divanu Ebi'l-Esved ed-Düelî*, thk. Muhammed Ali Hasan Yasin, Beyrut, 1998, 162.

İlk dönem sözlüklerinde kelimeye böyle anlamlar verilirken istilah olarak ise hamr, yaş (ve pişmemiş) üzüm suyunun/şirasının kaynadığı,³⁶ kabardığı, keskinleştiği ve köpüğünü attığı zaman oluşan içecektir. Keskinleştiği zaman müskir hâle gelen üzüm suyu köpüğünü atmış ya da atmamış olsun bu şekilde isimlendirilir.³⁷ Ebû Hanîfe (ö.150/767) ile diğer fukaha arasında hamrın köpüğünü atıp atmamış olması konusunda ihtilaf vardır. Klasik fıkıh eserlerinde bu konu oldukça genişçe ele alınmış ve tartışılmıştır. Şunu baştan belirtmek isabetli olacaktır ki fukahanın “hamr” kelimesinin sözlükteki çerçevesiyle ilgili dil tartışmaları, sonuç itibariyle naslardaki hamr yasağının kapsamını ve bu yasağın getirdiği sonuçları belirlemeyi hedef alan metodolojik bir tartışma hüviyetindedir. Biz de bu çalışmamızda konuyu “Hamrın Mahiyeti” başlığı altında Hanefî mezhebi ve Ebû Hanîfe özelinde ayrıntılı olarak değerlendireceğiz.

B. Hamrın Naslarda Ele Alınışı

Kur’ân’da farklı türevleriyle yedi yerde geçen hamr kelimesinin üç tanesi içki içme yasağıyla ilgili olarak yer almaktadır. Bu ayetlere nüzul sırasına göre baktığımızda Mekki olan Yusuf kıssasının anlatıldığı bölümde *خمرًا* olarak zikredilmektedir.³⁸ Alkollü içecekler bağlamında ise ilk kez el-Bakara’da 2/219 marife olarak (*الخمر*) geçmektedir.³⁹ Daha sonra nazil olan kesin ve bağlayıcı bir şekilde hamrı yasaklayan ayetlerde de (el-Maide, 5/ 90-91) aynı şekilde yer alır.⁴⁰

Ebû İshak’ın (r.a.) Ebû Meysere’den (r.a.) aktardığına göre; Ömer b. Hattab (r.a.), henüz içki ile ilgili net bir hüküm içeren bir ayet gelmeden önce, “Allah’ım bize içki konusunda içimizi rahatlatacak kesin ve net bir açıklama indir.” diye dua etmiştir. Bunun üzerine el-Bakara sûresi 2/219 ayeti nazil olmuştur. Hz. Ömer (r.a.) çağrılıp bu ayet kendisine okunduğunda “Allah’ım bize içki konusunda kesin bir açıklama indir.” demiştir. Bir süre

³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 3

³⁶ Burada kaynamaktan kasıt sıvıların fermantasyona uğramasıdır. Yoksa ateşte pişirilmesi anlamında bir kaynama ısıtma söz konusu değildir.

³⁷ Nesefî, Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed (ö.537/1142), *Tilbetü't-talebe fi'l-istilahati'l-fikhiyye*, “h-m-r”, .316-317; Mutarrizî, Ebû'l-Feth Burhaneddin Nasır b. Abdüsseyyid b. Ali (ö.610/1213), *el-Muğrib fi Tertibi'l-Mua'rrib*, “h-m-r”; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fikhiyye Kâmusu*, III, 15; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.177.

³⁸ Yusuf, 12/ 36 (*وَدَخَلَ مَعَهُ السَّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أُحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ*)

(*تَبَيَّنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ*) Yusuf, 12/41 (*يَا صَاحِبِ السَّجْنِ أَمَا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبِّهِ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصَلِّبُ فَيَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ فَظَنَّ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ فِيهِ*)

³⁹ el-Bakara, 2/ 219 (*يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ*)

(*كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ*)

⁴⁰ el-Maide, 5/90-91 (*يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (90)*)

(*إِنَّمَا يَرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ (91)*)

sonra en-Nisa sûresi 4/43 ayeti nazil olmuştur.⁴¹ Ayette geçen سكارى ifadesini Dahhâk b. Müzâhim (ö.105/723) uyku mahmurluğu olarak tevil etmiştir. Ancak içki yasağıyla ilgili bu tevil Dahhâk dışında herhangi bir kişiden rivayet edilmemiştir.⁴² Hz.Ömer (r.a.)yukarıda bahsi geçen niyazına devam ederken el-Maide Sûresi 5/90-91. ayetleri nazil olmuştur. Bu ayete muttali olan Hz. Ömer (r.a.) ayetin sonundaki *vazgeçtiniz değil mi?* sorusuna *evet vazgeçtik* diyerek mukabelede bulunmuştur.⁴³

Tahâvî (ö. 321/ 933), hamrın haram kılınmasının iki göstergesinin olduğunu söyler:⁴⁴

- Hamr, ayette rics⁴⁵ olarak zikrediliyor ve şeriatte rics de kaçınılması/uzak durulması gereken bir durumu ifade eder.
- Ayette فاجتنبوه /ondan sakının ifadesi emirdir ve bu emir vücûbu gerektirir.

Cessâs (ö.370/981) ise el-Mâide 5/90- 91 ayetlerinin tefsirinde şöyle yorum yapmaktadır; “O, şeytan işi pisliktir yani bizatihi haramdır. *Sakının* ifadesi emir bildirir ve emir de vücûb ifade eder. Ayetin sonunda *vazgeçtiniz değil mi?* ifadesinin anlamı *artık vazgeçin!* demektir.⁴⁶ Bu ayet hamrın azını içmeyi (sarhoş etmeyecek kadarını) haram kılmaz denilirse; aynı şekilde ayette kıtal/ öldürme de *ism* olarak ifade edilmektedir ve öldürmenin azı ya da çoğu olmaz. Kıtâlin azı da çoğu da haramdır.⁴⁷

el-Mâide 5/90. ayetinde hamr, meysir (kumar), ensâb (dikilitaşlar, putlar) ve ezlâm(fal okları) rics olarak beyan edilmiştir; rics haram liaynihîdir. Bunların şeytan işi olması, mezkur fiilleri işleyenlerin şeytana tâbi olmaları ve Rahman olan Allah Teâlâ'nın razı olduğu şeylerden uzaklaşmaları sebebiyledir.⁴⁸

Hamr isimlendirmesinin sair içeceklerden biri olmakla beraber sadece keskinleşmiş yaş üzüm suyunu adlandırmak amacıyla kullanıldığını rivayetlerden kavramaktayız. Örneğin, Ebû Said el-Hudrî'den gelen rivayette Rasûlullah'ın (s.a.) huzuruna sarhoş bir kişi getirildi. Hz. Peygamber (s.a.), adama “*Hamr mı içtin?* diye sordu. Adam da “Hayır, Allah ve Rasûlü

⁴¹ en-Nisa, 4/43 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا)

⁴² Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 112.

⁴³ Tirmizi, “Tefsir”, 5; Nesaî, “Eşribe”, 1; Ebu Davud, “Eşribe”, 1.

⁴⁴ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, VI, 122.

⁴⁵ Rics: Pis, necis, murdar (içki, kumar, tapınmaya mahsus dikili taşlar/anıtlar, fal okları gibi şeyler) Bk: Erdoğan, *a.g.e.*, 481

⁴⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 3.

⁴⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 3-4.

⁴⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 2.

onu yasakladığından beri onu(hamrı) içmedim.” diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.) ona “*Pekâlâ ne içtin?*” diye sorunca “Halîtân içtim” dedi. Rasûlullah (s.a.) halîtân içmeyi yasakladı, sarhoş kimsenin içtiği içeceği halîtân diye isimlendirmesine karşı çıkmadı. Bu sahabinin halîtân diye isimlendirmesi yerinde ve doğru olmasaydı Hz. Peygamber (s.a.) buna karşı çıkardı. Halbuki halîtânı hamr diye düzeltmedi ve ikisi ayrı ayrı ifade edildi. Bu da hamrın sadece yaş üzüm suyunun/şirasının keskinleşmiş haline dendiğine bir delildir.⁴⁹

Kütüb-i sitte ve diğer hadis kitaplarından eşribe bölümleri incelendiği zaman içecekler konusunda oldukça fazla verinin bulunduğu görülmektedir. Özellikle hamrın geçtiği hadisler oldukça fazla yer tutmaktadır. Araştırmamıza esas olan konudaki ihtilaflar da bu zengin rivayet çeşitliliğine dayanmaktadır. Hanefi mezhebinin temel eserlerinden *el-Hidaye*'deki hadisleri ihtiva eden *Nasbu'r-Raye*; ilk dönem muhtelifü'l-hadis eserlerinden *Şerhu Meâni'l-Âsâr*; Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) konuya zengin bir içerik sunan *el-Eşribe* eseri özelinden hamr konusu bir bütün halinde değerlendirildiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

“ كل مسكر خمر و كل مسكر حرام ”

“Her sarhoşluk veren şey hamrdır ve her sarhoşluk veren şey de haramdır.”⁵⁰

Hamrın tesirini ifade eden bu hadiste tüm içecekleri şâmil olacak şekilde sarhoşluk veren her şeyin hamr olduğu anlaşılıyor. Muhaddisler tarafından bu hadis Allah Rasûlü'nün cevâmi'u'l-kelim oluşuna en güzel örneklerdendir, değerlendirmesi yapılır. Sahabe tarafından Rasûlullah'a (s.a.) farklı içecekler konusunda yöneltilen sorulara da O'nun bu ifadeyle cevap verdiğini görmekteyiz. Cumhur bu hadisi delil getirerek sarhoş eden her içeceğin mecazen hamr olarak adlandırılabilceğini ifade eder.

Cessâs (ö.370/ 791), “كل مسكر حرام” rivayetlerinin senedinin tüm fukaka nezdinde kabul gördüğünü ancak hadisin tevili konusunda ihtilaf olduğunu nakleder. Bir takım fukaha bu hadisin sarhoşluk veren şeyin cinsini belirttiğini öne sürerken bazıları ise burdaki kastın sarhoşluğun oluştuğu durumu ifade ettiğini nakleder. Tıpkı *kâtil* isminin ancak öldürme işinin vukû' bulmasıyla olduğu gibi.⁵¹

⁴⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân.*, II, 5 .

⁵⁰ Müslim, “Eşribe”, 73;Tirmizi, “Eşribe”, 1 (كل مسكر خمر، وكل مسكر حرام، ومن شرب الخمر في الدنيا فمات وهو يذمها لم) (Ebu Davûd, “Eşribe”,5, (Nesâi, “Eşribe”, 24 (عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» şeklinde rivayet edilir.)

⁵¹ Cessâs, *Muhtasarü İhtilâfi'l-ulema*, IV, 374-375.

Aklı giderdiği için hamr olarak isimlendirilen bu içecek kat'i bir nasla haram kılınmıştır. Diğer tüm sarhoş edici içecekler de aklı giderir. Dil bilimcilerine göre yaş üzüm suyundan oluşan içecek hamr olarak isimlendirilir. Ancak diğer sarhoş eden alkollü içecekler ise mecazen hamr diye adlandırılabilir.⁵²

Hamrın hammaddesinin ne olduğu konusunda da farklı rivayetler vardır:

الخمير من هاتين الشجرتين: النخلة و العنبة

“Hamr şu iki ağaçtan (yapılır): (bunlar) hurma ve üzüm (asma) ağaçlarının (meyvelerindedir).”⁵³

Tahav, bu hadis şerifi yorumlarken Allah Rasl sadece üzümü kastedmiş olabilir, der. Bu görüşünü de şu ayetlerle delillendirir: “Her ikisinden inci ve mercan çıkar”⁵⁴ ayetinde sadece birisinden (acı veya tatlı sulardan) inci ya da mercan çıkmaktadır. Yine “ey cin ve insan topluluğu! Size kendinizden resuller gelmedi mi?”⁵⁵ ayetinde de ikili bir anlatım söz konusudur ancak resuller cinlerden değil sadece insanlardan gönderilmiştir.⁵⁶

Cessâs da Tahav’nin bu yorumuna mutabık olarak bu hadiste geçen ikili anlatımın tıpkı En’am 6/13. ve Rahman 55/22. ayetlerinde olduğu gibi her iki cinsi de kapsamadığı sadece birisinin kastedildiğini belirtir. Ayrıca şu açıklamaları da ekler: “Hadiste hamr ismi marife olarak (الخمير olarak) zikredilerek cins ismini belirtir. Bu iki ağaçtan elde edilen her şey hamr diye isimlendirilemez. Meyve suyu, pekmez, sirke gibi içecekler bu iki ağaçtan elde edilir ancak hamrın kapsamına girmez. O zaman buradaki murad (yukarıda zikredilen ayetlerde olduğu gibi) her ikisi de değil sadece birisinin kastedilmesidir. (o da asmadır.)”⁵⁷

Bu anlatım tarzı Allah Rasl’nn başka hadislerinde de görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.) kendisine bey’at eden erkeklerden söz aldığı gibi kadınlardan da şirk koşmamaları, hırsızlık ve zina etmemelerine dair söz aldıktan sonra şöyle buyurmuştur. “Her kim bunlardan birisini işler de onun karşılığında cezalandırılacak olursa o (ceza) onun için kefarete olur.”⁵⁸ Hz. Peygamber’in bu sözünde şirkin dışındakileri kastettiği açıktır. Çünkü kim

⁵² İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Râik*, VIII, 400.

⁵³ İbn Mâce, “Eşibe”, 15; Ebu Davûd, “Eşibe”, 4; Tirmizî, “Eşibe”, 8; Müslim, “Eşibe”, 13. Müslim’de geçen rivayette “الكريمة” farklılığı vardır.

⁵⁴ er-Rahman 55/22.

⁵⁵ el-En’am 6/130.

⁵⁶ Tahav, *şerhu Meâni’l- sr (Hadislerle İslam Fıkhi)*, VI, 483.

⁵⁷ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’an.*, II, 5.

⁵⁸ Buhri, “Yeminler”, 11; “Ahkam”, 49; Müslim, “Hadler”, 41; Tirmizî, “Hadler”, 12.

şirk koşar da dünyada bir cezaya çarptırılırsa bu sadece bu dünyadaki cezasını ödemiş olur. Ahiretteki cezası ise sabittir, düşmemiştir.⁵⁹

Zeylâi' (ö.762 /1360) de, illiyet açısından bakıldığında her ne kadar akli örten her şey hamr olarak tavsif edilse de, çoğunlukla üzüm suyundan üretilen içki kastedilmektedir, der. Bu görüşünü Buhârî'de geçen şu rivayetlerle delillendirir:

- İbn Ömer'den gelen rivayette “Hamr haram kılındı(ğında) Medine’de ondan (neredeyse) hiç yoktu (yani çok azdı).”⁶⁰
- Hz. Enes’ten gelen rivayette “hamrın haram olduğu ayetler indirildiğinde Medine’de üzüm hamrı yok denecek kadar azdı. Çoğunlukla (bizim içkimiz) hurma kuruğu ve kuru hurmadandı.”⁶¹ Bu ifade Medine’de üzüm hamrının hiç bulunmadığını değil onun çok az olduğunu açıklar.⁶²

”إِنَّ الْخَمْرَ مِنَ الْعَصِيرِ وَالزَّبِيبِ، وَالتَّمْرِ، وَالْحَنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالذَّرَّةِ، وَإِنِّي أَنَهَاكُمُ عَنْ كُلِّ مَسْكِرٍ”

“Şüphesiz üzüm şirasından hamr yapılır; kuru üzümünden, kuru hurmadan, buğdaydan, arpadan, mısırdan hamr yapılır. Ve ben size sarhoşluk veren her şeyi yasaklıyorum.”⁶³

Sahihaynda geçen ve Enes b. Malik’ten gelen rivayette de hamr haram kılındığı gün Ebû Talha’nın evinde sâkilik yaptığını ve içeceklerinin fadîh olduğu geçmektedir. Enes b. Malik, Ebû Talha’nın emretmesiyle onu döktüğünü belirtmektedir. Hadisin farklı tariklerinde Hz. Enes’e o gün içtiğiniz neydi, denildiğinde hurma kuruğu (البسر) ve kuru hurmaydı (bir diğer rivayette taze hurma - الرطب - ve hurma kuruğuydu), diye zikredilir.⁶⁴

Hz. Enes bu rivayetlerde “hamrın haram kılındığı gün” demesine rağmen içeceklerinin ismini *fadîh* diye belirtmektedir.

Buhârî, eşribe kitabı altındaki ilk başlığı **باب الخمر من العنب** diye adlandırır. *Hamr haram kılındığı günde Medine’de hamr yoktu ve O dönemde üzümünden elde edilen hamrı çok az bulabiliyorduk* şeklindeki rivayetleri sıralar. Bu rivayetler o dönemde Medine’de üzüm suyundan hamrın hiç bulunmadığını değil çok az olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵⁹ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l- Âsâr.*, VI, 483.

⁶⁰ Buhârî, “Eşribe”, 1. “لَقَدْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ وَمَا بِالْمَدِينَةِ مِنْهَا شَيْءٌ”

⁶¹ Buhârî, “Eşribe”, 1. «حُرِّمَتْ عَلَيْنَا الْخَمْرُ حِينَ حُرِّمَتْ، وَمَا نَجِدُ - يَعْنِي بِالْمَدِينَةِ - خَمْرَ الْأَعْنَابِ إِلَّا قَلِيلًا، وَعَامَّةً خَمْرُنَا. البسر والتَّمْر»

⁶² Zeylâi, *Nasbû’r-Râye.*, IV, 296.

⁶³ Ebu Davud, “Eşribe”, 4.

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, 8-9.

“el-Bakara sûresinin 219. ayeti ve el-Maide sûresinin 90.ayet-i kerimleri nazil olduğunda, yasaklanan hamr sadece üzüm suyundan üretilmekteydi. Ancak bu demek değildir ki başka şey içip de sarhoş olmak yasak değildir. Sarhoş eden, hammaddesi üzüm olmayan başka içecekleri şer’an hamr diye adlandırmak doğru değildir.”⁶⁵

Hadislerde hamrın farklı ham maddelerden yapıldığı da nakledilir. Hz. Ömer (r.a.) hamrın kuru üzüm, yaş üzüm, kuru hurma, buğday, arpa ve baldan da yapıldığını zikreder.⁶⁶ Ayrıca O, hamrı akli örten her şeydir, diye tavsif etmektedir. Merfû‘olarak rivayet edilen hadislerde de bu maddelerden (yaş üzüm, kuru hurma, bal, buğday ve arpadan) yapılan hamrın olduğu nakledilmektedir.⁶⁷

Hamr konusunda farklı görüşler ortaya koyan her bir mezhebin ve de fukahanın delil olarak öne sürdüğü bir diğer rivayette şudur:

مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ

*Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.*⁶⁸

Zeylâi’(ö.762 /1360) sekiz farklı sahabe raviden nakledildiği zikredilen hadisin tevilini uzunca açıklar. Amr b. Şuayb, Câbir, Sa’d (Sa’d b. Ebi Vakkas), Hz.Ali, Hz.Âişe, İbn Ömer, Havvât b. Cübeyr, Zeyd b. Sâbit’ten gelen rivayetleri teker teker ele alarak sıhhat dereceleri konusunda bilgi verir. İmam Münziri(ö.656/1258), bu hadisin tarıklarından sahabe ravileri içerisinde Hz.Sa’d’ın rivayetinin en sağlam rivayet olduğunu belirtir.⁶⁹

Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır, rivayetini cumhur, hamrın dışındaki alkollü içkilerden çoğu sarhoş ettiği takdirde azının da haram olduğuna tevil ederek açıklamışlardır. Ancak Hanefiler bu hadisin yanlış tevil edildiğini söyleyerek nebîzlerde, kişiyi fiilen sarhoş yapan son kadehin/ damlanın haram olduğunu iddia etmişlerdir. Bu konudaki fukahanın görüş ve delillerini nebîz başlığı altında genişçe ele alacağız.

⁶⁵ Özer, Salim, “İçkinin (Alkollü İçeceklerin) Yasaklanmasında Fukahanın Esas Aldığı Ölçüler”, Bilimname, XVIII, 2010/1, s.78

⁶⁶ Buhari, “Eşribe”, 4. " الْخَمْرُ يُصْنَعُ مِنْ خَمْسَةِ: مِنَ الرَّبِيبِ وَالتَّمْرِ وَالحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالعَسَلِ " " إِنَّهُ قَدْ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ: العِنْبِ وَالتَّمْرِ وَالحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالعَسَلِ، وَالخَمْرُ مَا خَامَرَ العَقْلَ " .

⁶⁷ Ebû Davûd, Eşribe, 4. «إِنَّ مِنَ العِنْبِ خَمْرًا، وَإِنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْرًا، وَإِنَّ مِنَ العَسَلِ خَمْرًا، وَإِنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا»

⁶⁸ Tirmizi, “Eşribe”, 3; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5.

⁶⁹ Zeylâi, *Nasbü'r-Râ'ye*, IV, 301-305.

“Arapça’da hamr kelimesi daha çok üzümden yapılan şarap için kullanılır. Hamrın birçok türü vardır. Araplar eskiliği, tazeliği, çabuk sarhoş etmesi, rengi, yapıldığı malzeme, üretildiği yer ve saklandığı kaba göre içkilere değişik adlar takmışlardır. İçkiler yapıldıkları malzemeye göre halîtan, sahba, sekr, kundîd, nebîz, bit‘u, cia‘, sükürke, mizr, fadîh gibi isimler de almaktadır.”⁷⁰

Bütün bu çeşitlilik aslında Araplarda içkinin hayatlarında ne kadar önem arz ettiğinin bir göstergesidir. Hicaz yarımadasında, sıcak bir iklimde var olmayı da göz önünde bulundurursak elde var ürünlerden her türlü içeceğin üretilip tüketilmesi kaçınılmazdır. Hamrın yasaklanmasıyla bu içecek kültürü yeniden düzenlenmeye muhtaç olmuş ve ashabta tükettikleri her türlü içeceği sorgular hâle gelmiştir.

C. Hamrın Mahiyeti

Hamrın lügat ve terim anlamları; naslarda geçtiği yerler ve bağlamları hakkında bilgi verildikten sonra mahiyetini ele almak yerinde olacaktır.

1. Ebû Hanîfe’ye Göre Hamrın Mahiyeti

Hanefî mezhebinde biri Ebû Hanîfe’ye diğeri İmameyn’e ait olmak üzere iki farklı hamr tanımı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Ebû Hanîfe’ye ait olduğu belirtilen tanım, klasik fıkıh eserlerinde şu şekilde geçmektedir:

الخمير فهو اسم للنبيء من ماء العنب إذا غلا واشتد وقذف بالزبد.

Hamr; yaş üzüm suyunun/şirasının, kendiliğinden kaynaması, sertleşmesi ve köpüğünü atmış şekline verilen isimdir.⁷¹

Bu tanımda dört unsur yer almaktadır ki ancak bunların tamamı gerçekleştiğinde *hamr* diye ifade edilir:

- Hamrın hammadesi olarak üzüm şırası ifade edilmektedir. Taze üzümün sıkılmak suretiyle elde edilen şırasıdır.

Hanefîler sadece yaş üzümünden elde edilen sarhoş edici içkiyi hamr olarak adlandırır. Öteki maddelerden elde edilen içkilere hamr denmesi mecaz yoluyla bir adlandırmadır. Bir yerde gerçek anlam kastedilince mecaz anlamı ortadan kalkar. Hamrın akli izale eden şey anlamına gelmesi, her akli gideren şeyin adına hamr denileceğini ifade etmez. Bir tarafı beyaz bir tarafı siyah alacalı ata eblak (أبلق) denilmesi; aynı şekilde siyah beyaz olan bir elbiseye

⁷⁰ Bozkurt, Nebi, DİA, “İçki”, XXI, 456

⁷¹ Kâsânî, *Bedâiu’-s-Sanâi*, VI, 406.

de bu adın verileceği anlamına gelmez.⁷² Dolayısıyla yaş üzümünden elde edilen akli gideren (akli örten) içeceğin ismine hamr denir. Başka bir taze meyvenin suyu ya da kuru bir meyvenin (yahut tahılın) suda bekletilmiş halinin hamrın hammaddesi olamayacağını ortadadır. Hatta kuru üzümünden dahi hamrın olamayacağı âşikardır, çünkü kuru üzüm yaş üzümünden farklı bir maddedir.

Ebû Hanîfe'ye göre sarhoş edicilik (özelliği), üzüm şirasının niteliğidir. Üzüm şirası, sıkılan yaş üzümün suyudur ve asıdır. Geriye kalanları ise aslın emarelerinden biridir (öyleyse) hüküm asla göredir.⁷³

- Üzüm şirasının kendiliğinden kabarcıklar oluşturarak kaynaması gerekir. Bu kaynama herhangi bir ateş vs yardımıyla olmaksızın normal hava şartlarında bekletilerek fermantasyona uğramasını ifade eder. Bu şekilde üzüm şirasının üzerine karbondioksit çıkması sonucu kabarcıklar oluşur. Bu kaynama sürdüğü müddetçe üzüm suyunun tatlı hâli devam eder.
- Belli bir süre sonra ise bu üzüm şirasındaki kaynama durur ve tadı sertleşir, değişir. Daha önce tatlı iken kekre ve acı bir tad alır.

Ebû Hanîfe'ye göre üzüm şirasının keskinleşmiş olduğunda içilmesinde bir sakınca yoktur. Kaynamadığı ve köpüğünü atmadığı sürece de helaldir.⁷⁴

- Son olarak üzerindeki köpük de tamamen kalkar ve berraklaşır. Kaynaması, sertleşmesi ve de köpüğünü atmasıyla beraber bu içecek artık tam manasıyla hamra dönüşür.

Keskinleşmenin başlangıcı kabarmaktır ve kemali ise köpüğünün atılmasıdır. Köpürdükten sonra diner ve böylece saf olan hamr bulanık olandan ayrılmış olur.⁷⁵

Başvurduğumuz eserler içerisinde Ebû Hanîfe'nin bu görüşünü (köpüğünü atmış olma şartını) paylaştığı başka bir fakihe daha rastlamadık. IV.asır Hanefî fıkıh metinlerinde, genel bir ifade olarak âlimlerin ittifak ettiği hamr tanımı olarak Ebû Hanife'nin bu tanımından bahsedilmektedir. Ancak sarıh bir şekilde bunların fukahadan kim olduğu zikredilmemektedir.

İlk dönem fıkıh metinlerine baktığımızda Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen bu tanımın farklılık arz ettiğini söylemek de mümkündür. Mezhebin ilk ve temel eserlerinden, mevcut

⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 5.

⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 13.

⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 13 (... عند أبي حنيفة العصور و إن اشتد فلا بأس بشربه)

⁷⁵ Merğînânî, *el-Hidaye*, IV,393.

tahkikli nüshaları içinde *el-Asl*'da eşribe bölümü bulunmamaktadır. Hamrın geçtiği (buyu', selem, hibe ...) bölümlerde de Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen herhangi bir tanıma ulaşamadık.

Tâhâvî (ö.321/933), *هِيَ الْخَمْرُ الَّتِي مِنْ عَصِيرِ الْعِنْبِ إِذَا نَشَّ الْعَصِيرُ وَالْقَى بِالزَّبْدِ* / sıkılmış üzümün suyunun kaynaması ve köpük atması sonucu hamrın oluştuğunu bildirdiği tanımını Ebû Hanîfe'ye nisbet eder.⁷⁶ Kâsânî'nin (ö.587/ 1191) belirttiği tanımdan farklı olarak üzüm suyunun keskinleşmesinin yer almadığı bu tanımda kaynama ve köpüğünü atmış olma hâli nakledilir.

el-Kâfi'de ise nekîu'z-zebîble alakalı hükümler zikredilirken hamrın dışındaki içeceklerin alışverişinin caiz olduğu belirtilerek Ebû Hanîfe'nin hamr tarifi diyebileceğimiz “ولا بأس بشرب العصير ما لم يغل و يقذف بالزبد...” ibaresi yer alır.⁷⁷ Bundan dört varak sonra ise Ebû Yusûf ve Ebû Hanîfe'nin tanımları tekrar nakledilir.⁷⁸

el-Kâfi'nin şerhinde Serahsî (ö.483/1090) *eşribe* bölümünün başında, Ebû Hanîfe'ye hasretmeksizin âlimlerin ittifak ettiği hamr tanımı olarak şunu nakleder:⁷⁹

الخمير هو النبيء من ماء العنب المشد بعد ما غلى وقذف بالزبد .

Mebûsû'ta *eşribe* bölümünün devamında ise Ebû Hanîfe ve İmameynin hamr tanımlarına ayrıca yer verilir.⁸⁰

Aynı şekilde Cessâs da ümmetin ittifak ettiği hamr tanımı olarak yukarıdaki Serahsî'nin naklettiği tanımı zikreder.⁸¹

el-Hidaye'de de *eşribe* bölümünün altında haram olan içeceklerin çeşitleri sıralanır. Haram olan içeceklerin dört tane olduğu belirtilerek bunlardan ilki olan hamrın tarifi *الأشربة المحرمة أربعة: الخمر وهي عصير العنب إذا غلى واشتد وقذف بالزبد* olarak nakledilir. Daha sonra kaleme alınan eserlerde de hep bu tanım karşımıza çıkmaktadır. Mütûn-ı erbaa'da da (çok az nüsanslarla) Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen tanımın Kâsânî'nin zikrettiği tanım olduğu söyleyebiliriz. İbn Nüceym'de (ö.970/ 1563) Ebû Hanîfe'nin bu tanımının sonunda *و حرم* / (hamrın) azı da çoğu da haram kılındı, ziyadesinin de olduğunu nakleder.⁸²

Ebû Hanîfe'nin hamr için bu dakîk tanımı, aslında kat'î bir nassla haram kılınan içkinin genel çerçevesini tam olarak çizmeye yönelik gayretin bir sonucudur.

⁷⁶ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l- Âsâr* (Hadislerle İslam Fıkhı), VI, 483.

⁷⁷ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.14 / a.

⁷⁸ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.18 / a. *وقال أبو يوسف في عصير قد غلى لا خير في شربه و هو خمر و قال أبو حنيفة لا بأس به ما لم يقذف بالزبد.*

⁷⁹ Serahsî, *el-Mebûsû*, XXIV, 2.

⁸⁰ Serahsî, *el-Mebûsû*, XXIV, 13

عند أبي حنيفة العصير و ان اشتد فلا بأس بشربه ما لم يغل ويقذف بالزبد فاذا غلا و قذف بالزبد فهو خمر حينئذ.

⁸¹ Cessâs, *Muhtasarü İhtilâfi'l- ulema*, IV,374.

⁸² İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, VIII, 400.

2. İmameyne Göre Hamrın Mahiyeti

İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre hamrın tanımı ise şu şekilde geçmektedir:

ماء العنب إذا غلا واشتد فقد صارخمرا وترتب عليه أحكام الخمر، وقذف بالزبد أو لم يقذفه.

Üzüm suyu kaynadığı ve sertleştiği/keskinleştiği zaman hamra dönüşür. Hamr hükmü câri hâle gelir. Köpüğünü atmış olsun ya da olmasın (fark etmez).⁸³

İmameyne göre üzüm şırası keskinleştiği zaman hamra dönüşür. Çünkü bu durumda onun lezzeti hasıl olur; (içen kişiyi) düşmanlığa sevk eder ve namazdan alıkoyar. Keskinleşmenin başlangıcı üzüm şırasının kaynamaya başlamasıdır, kemali ise köpüğünü atmasıdır.⁸⁴ Bu nedenle İmameyn üzüm şırasını tadının değişmeye başlamasını ele alıp kaynadığı zaman (fermantasyon başladığı zaman) hamra dönüştüğünü belirtir. Köpüğünü atmış olma şartını öne sürmez.

İmameynin tanımı son kısmına kadar Ebû Hanife'nin tanımıyla örtüşmektedir. Ancak köpüğünü atma konusunda ayrışmaktadırlar.

Kâsânî'nin (ö.587/ 1191) naklettiği bu tanım, İmameyne izafe edilse de İmam Muhammed'in eserlerinde (*el-Asl* ve *Kitâbü'l-Âsâr*'da) ve Mervezî'nin *el-Kâfi*'sinde İmam Muhammed'e ait bir tanımdan söz edemeyiz. Ebû Yusûf'un tanımı olarak ise hem İmam Muhammed'in eserlerinde hem de *el-Kâfi*'de yer alan nakiller mevcuttur.⁸⁵ Müteahhirûn dönemi eserlerde bu tanım İmameynin tanımı olarak yer almaktadır.

Mebûsût'ta da İmameynin, üzüm şırasının keskinleştiği zaman hamra dönüştüğü görüşü nakledilir. Bunun gerekçesi de şu şekilde açıklanır: “Üzüm şırası keskinleştiği zaman hamra dönüşür. Çünkü keskinleşmesiyle sarhoş edici ve akli izâle eden niteliğe ulaşır ve böylece hamra dönüşmüş olur. (Üzüm şırasının) keskinleşmiş niteliği şu şekilde açıklanabilir: Hamrın haram kılınması içildiği takdirde kin ve düşmanlığa sebebiyet vermesi ve Allah'ı zikretmekten alıkoyması sebebiyledir. Bu durum hamrın (içildiğinde) coşturan ve (kişiyi) kuvvet verici etkisinden dolayıdır. Ancak tamamen fermente olup köpüğünü attığında berraklaşır, saf hâle gelir ve sarhoş edicilikteki bu etkisi gider(azalır). Keskinleştikten sonra hamra dönüşür; ister kaynatarak köpüğünü atmış olsun, ister köpüğünü atmasın. Fakat iskar

⁸³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi.*, VI / 406.

⁸⁴ Merğînânî, *el-Hidaye.*, IV,393; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Raik*, VIII, 400.

⁸⁵ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.18 / a. “وقال أبو يوسف في عصير قد غلى لا خير في شربه و هو خمر...”

vasfını kazanabilmesi için keskinleşmiş olması gerekir. Hamrda nazarı dikkate alınacak olan niteliğin keskinleşmiş olması gerektiğini anlıyoruz.⁸⁶

Tâhâvî (ö.321/933) de, Ebû Yusûf'un hamr konusunda "üzümün suyu kaynadığı takdirde köpüğünü atmasa dahi hamr olur." görüşünü nakleder. Daha sonra Tâhâvî "الْخَمْرُ مِنَ الْأُكْرَمَةِ وَالنَّخْلَةِ" hadisinin şerhinde, Ebû Hanîfe'nin her iki ağacın meyvesinden yapılanı hamr olarak; Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in ise kuru üzüm ve kuru hurmanın ıslatılarak meydana gelen içeceği de hamr olarak değerlendirdiğini nakleder.⁸⁷

Ebû Yûsuf'tan hamr kelimesinin gerçek anlamda üzüm ve hurmadan elde edilen içkiyi ifade ettiği şeklinde bir görüş de rivayet edilir.

Çoğunluğunu Hanbelilerin ve Mâlikîlerin teşkil ettiği fakihler ise azı ve çoğu sarhoşluk veren her türlü içkiye hangi maddeden üretilirse üretilsin hamr deneceği ve Kur'an'daki hamr yasağının bu tür içkilerin hepsini kapsadığı görüşündedir. Birinci grup bazı ayetlerin (Yûsuf, 12 / 36) dolaylı anlatımını, bazı hadislerdeki sahâbî sözlerinde hamr-sarhoş edici içecek(seker) ayrımını, delil kabul ederken ikinci grup fakihler *her sarhoşluk veren şeyin azının da haram sayıldığı* yönündeki hadisleri, birçok hadis ve sahâbî sözünde çeşitli maddelerden üretilen içeceklerin hamr olarak isimlendirilmesini (Buhârî, "Eşribe", 2-6) ve sahâbe uygulamasını delil gösterirler. Ancak her grubun karşı delillere farklı yorumlar getirdiğini de belirtmek gerekir. Fakihler arasında adlandırmayla ilgili bu görüş ayrılığı, üzümünden elde edilen şarapla diğer içkilerin haramlığının hangi delile ve metoda dayandığını açıklaması yönüyle metodolojik önem taşır.⁸⁸

III. Hamr Dışındaki Alkollü İçkiler ve Mahiyetleri

İçecekler hammaddelerine göre de değerlendirilebilir. Bizde bu başlık altında içecekleri, ham maddelerine göre tasnif yaparak açıklamayı uygun gördük. Yaş üzümün sıkılmasıyla oluşan şıranın kaynatılarak elde edilen birçok içecek türünün olduğunu; taze hurmanın da aynı şekilde sıkılarak şırasının çıkarıldığını; kuru üzüm ve kuru hurmanın suda bekletilerek de farklı içecekler elde edildiğini başvurduğumuz eserlerde müşahade etmekteyiz. Üzüm ve hurmanın dışında farklı meyvelerden, hububattan ve diğer ham maddelerden de (bal gibi) bazı içeceklerin yapıldığı yine kaynaklarda geçmektedir.

⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 13.

⁸⁷ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* (Hadislerle İslam Fıkhı), VI, 484.

⁸⁸ Baktr, Mustafa, DİA, "İçki (İslam'da)", XXI, 460.

A. Üzümünden Elde Edilen Alkollü İçkiler

Kâdîhan (ö. 592/ 1196), taze üzümünden elde edilen 6 çeşit içecek (hamr, bâzik, münessaf, buhtüc, cumhûri, hamîdî) olduğunu nakleder.⁸⁹ *Fetâvâ*'da *münessaf* konusu açıklandıktan sonra *müselles* ve *tlâ*'nın mahiyetleri ve hükümlerini kapsayan izahlar da nakledilir. Biz bu başlık altında, kuru üzümünden elde edilen naki'i de ekleyerek yedi başlık altında üzümünden elde edilen içecekleri genel olarak tanıtaçağız.

1. Bâzik (الباذق)

Bâzik ya da bâzak şeklinde iki okunuşu vardır. Kırmızı şaraptır. Üzüm şirasının en hafif derecede pişirilmiş halidir. Bu şekilde keskin hâle gelir. Ebû Ubeyd bâzik kelimesinin Farsça olup Arapçaya geçtiğini belirtir.⁹⁰

Ebû'l-Esved ed-Düelî (ö.69/688) de bâzik kelimesinin Farsçadan Arapçaya geçen bir kelime olduğunu ifade eder. *Dîvan*'da bu anlamda kullanıma dair nakiller mevcuttur.⁹¹

Buharî'de *Eşribe* kitabının bâzik babında İbn Abbas'a bâzik hakkında sorulduğunu ve O'nun da *her sarhoş edici haramdır* ilkesini vurguladığı nakledilir.⁹²

Kâsânî (ö.587/ 1191) bu içeceği *tlâ* başlığı altında açıklar. Üzüm şirasının en hafif derecede pişirilmiş halidir diye ifade eder.⁹³ İbn Nüceym (ö.970/1563) ise sarhoş eden ve haram kılınan içecekler başlığı altında dördüncü sırada zikrettiği *naki'uz-zebîb* başlığı altında *bâziki* açıklar.⁹⁴ O'na göre *naki'uz-zebîbin* iki çeşidi vardır bunlardan birisi de yaş üzümün suyunun en hafif derecede pişirilmesi ve fermente olarak keskinleşmesi sonucu oluşan içecektir. Her ne kadar *el-Bahrü'r-Râik*'ta *bâzik* kelimesi açık olarak geçmese de verilen tanım bunu ortaya koyar.

⁸⁹ ... أما المتخذ من العنب الرطب ستة الخمر و الباذق والمنصف والبختج والجمهوري والحميدي. Kâdîhan, *Fetâvâ Kâdîhân*, III, 116. ويسمى أبا يوسف...

⁹⁰ Nesefî, *Tilbetü't- Talebe*, 317; Mutarrizi, *el-Muğrib*, 38; İbn Manzur, *Lisânü'l- Arab*, I, 352; Feyyûmî, *el-Misbâhü'l- Münîr.*, 17.

⁹¹ Ebu'l Esved ed-Düelî, *Dîvan*, 68.

و قال أبو الأسود في أيضا :

1- لست و إن عز الشراب بمفطر على باذق مما تقوم به السوق (و هو حرف فارسي عرب , وهو باذق)

2- ساترك ما أخشى علي أداته و أشرب مما تجمع النحل و النوق

3- شرابين لا مقت من الله فيهما علي ولا وقع من السوط تشقيق

⁹² Buhari, *Eşribe*, 9. أَخْبَرَنَا سُنْفِيَانُ، عَنْ أَبِي الْجَوَيْرِيَّةِ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، عَنِ الْبَادِقِ فَقَالَ: سَبَقَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَادِقَ. «لَيْسَ بِعَدِّ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلَّا الْحَرَامُ الْخَبِيثُ» «فَمَا أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ». قَالَ: الشَّرَابُ الْحَلَالُ الطَّيِّبُ، قَالَ: «لَيْسَ بِعَدِّ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلَّا الْحَرَامُ الْخَبِيثُ»

⁹³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VI, 416.

⁹⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, VIII, 402.

Mebûsût'ta da Bişr el-Merîsî'nin (ö. 218/833) en hafif derecede pişirilen (üzüm suyunun) içilmesinde bir sakınca olmadığı, görüşü nakledilir.⁹⁵

2. Münessaf (المنصف)

Münessaf, Üzüm şirasının pişirilerek yarısının buharlaşmasıyla kalan diğer kısmıdır.⁹⁶

Kâsânî, yaş üzüm suyunun pişirilerek yarısının gitmesiyle oluşan içecektir, diye nakletmektedir.⁹⁷ Pişirilerek elde edilen bâzik ve münessaf âlimlerin çoğunluğuna göre azının da çoğunun da içilmesi haramdır.⁹⁸

Mebûsût'ta münessafın tanımı yapılarak hükmüyle alakalı farklı görüşler nakledilir. Serahsî (ö.483/ 1090), üzüm suyunun kaynatılıp üçte ikisinden daha azının buharlaştığında kalanının fermente olması ve de köpüğünü atmasıyla oluşan içeceğin Hanefilere göre haram olduğunu nakleder.⁹⁹

Mebûsût'ta fukahânın bu konudaki görüşleri de nakledilir: “Hammâd b. Ebî Süleyman (ö.120/738) üzüm suyunun tam oluncaya kadar pişirildiği takdirde helal olduğunu söylemiştir. Bişr el-Merîsî ise en hafif derecede bir taşım kaynattıktan sonra içilmesinde bir sakınca yoktur, der.¹⁰⁰ Ancak Bişr el-Merîsî'nin yapmış olduğu içeceğin tanımdan bunun bâzik olduğunu söylemek daha isabetli olur.

Ebû Yusûf da önceden yarısı gidinceye kadar pişirilen üzüm suyunda bir sakınca olmadığını belirtirken daha sonra bu görüşünden dönmüştür. O'na göre üçte ikisi gitmeden üzüm suyu keskinleşirse bunun içilmesi haramdır. Ebû Hanîfe'nin görüşü de Ebû Yusûf'un son görüşü gibidir. İmam Muhammed'den ise üç farklı görüş nakledilmektedir:

Bu içecekler konusunda tevakkuf etmiştir (görüş bildirmemiştir).

(Üzüm suyunun kaynatarak) üçte birinin gitmiş hali mekruhtur.

Sarhoş edici olanların hepsi haramdır. O'nun bu son görüşü aynı zamanda İmam Şâfî ve İmam Malik'in de görüşüdür.”¹⁰¹

⁹⁵ Serahsî, *el-Mebûsût*, XXIV, 4.

⁹⁶ Neseî, *Tilbetü't- Talebe.*, 317; Mutarrizî, *el- Muğrib.*, 453-454; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab.*, XIV, 165.

⁹⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VI, 416.

⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VI, 457.

⁹⁹ Serahsî, *el-Mebûsût*, XXIV, 4.

¹⁰⁰ Serahsî, *el-Mebûsût*, XXIV, 4.

¹⁰¹ Serahsî, *el-Mebûsût*, XXIV, 4.

3. Tılâ (الطلاء)

Tılâ, üzüm şirasının kaynatılarak/pişirilerek üçte ikilik kısmının gitmesiyle oluşur. Bazı Araplar hamrı tılâ' diye de adlandırır. İbn Ömer'den gelen bir rivayete göre bu içecek deve katranına benzetilir. Buna binaen koyulaşan, katılaşan, yoğunlaşan içeceklere katrana teşbihen tılâ denir. Müselles olarak da adlandırıldığı yine sözlüklerde nakledilir.¹⁰²

Bedâiu's-Sanâi'de tılâ', "üzüm suyunun pişirilerek üçte ikisinden daha azının buharlaşarak kalanının keskinleşip alkole dönüşmüş halidir." şeklinde tarif edilmektedir.¹⁰³ İbn Âbidin (ö.1252/ 1836) de "üzüm suyunun pişirilerek üçte ikisinin gidince oluşan keskinleşmiş içecektir" diye tanımlamaktadır.

İbn Ömer (r.a.), tılâ hakkında "Her sarhoş edici haramdır." demiştir.¹⁰⁴

Hiz. Ömer (r.a.) ile Hristıyan bir kimse arasında geçen konuşmada bu kimse Hiz. Ömer'e içtikleri tılâ' hakkında soru sormuştur. Hiz. Ömer "ne kadar da deve tılâ'sına benziyor" deyip nasıl yapıldığını sorduğunda "üzüm şirasını üçte ikisi gidinceye kadar pişiriyoruz" cevabını alır. Bunun üzerine tılâ'nın üzerine su ekleyip bu içecekten tattıktan sonra sağında bulunan Ubâde b. Sâmit'e vermiştir. Ancak Ubâde b. Sâmit "ateşin (haram olan) bir şeyi helal kılacağını düşünmüyorum" deyip içmekte tereddüd edince Hiz. Ömer O'na "Ey kıt düşünceli adam! Hamrı yapıp sonra onu sirkeleştirip yemiyor musun?" diye cevap vermektedir.¹⁰⁵ *Mebûsût*'ta bu rivayetin şerhinde Hiz. Ömer'in (r.a.) içtiği içeceğin müselles olduğu ve müsellesin keskinleşmiş olsa bile içilmesinin mubah olduğu nakledilmektedir.¹⁰⁶ Hiz. Ömer her ne kadar bu içeceği kıvamı bakımında tılâ diye nitelendirse de içeceğin yapılış şekli olarak müselles olduğu kanaatindeyiz.

Üzüm suyunun çok kaynatılması sebebiyle katran gibi koyu bir kıvam aldığı için Hiz. Ömer bunu suyla seyreltmıştır. Ancak tadı nedeniyle bunu yaptığı da düşünülebilir. Asıl konu ise bu içeceğin (üzüm suyunu pişirmek sûretiyle yapıldığı için) hamra benzememesidir. İçilmesinde bir beis yoktur.

el-Bahrü'r-Râik'ta ise tılâ, haram olan içecekler arasında hamrdan sonra ikinci sırada nakledilir. Ancak tanımında, "kaynatılarak üçte ikisinden daha azı giden üzüm suyu fermente

¹⁰² el-Cevherî, *es-Sıhah*., IV, 2414-2415; Neseî, *Tilbetü'l-Talebe*., 318; Mutarrizî, *el-Muğrib*., 293.

¹⁰³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VI, 416.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, 58.

¹⁰⁵ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 12/b

¹⁰⁶ Serahsî, *el-Mebûsût*, XXIV, 7.

olduğunda, keskinleştğinde ve de köpüğünü attığında içilmesi haramdır” ilavesi zikredilir. Ebû Hanîfe’ye göre köpüğünü atma şartı yer alırken, İmameyn fermente olması ve keskinleşmesini yeterli görmektedir.¹⁰⁷

4. Müselles (المثلث)

Üzüm şirasının kaynatılarak üçte ikisinin gitmesiyle/ buharlaşmasıyla oluşan içecektir.¹⁰⁸ Kâsânî (ö.587/ 1191) bu içeceğe tılâ’ da dendiğini belirtir ve tanımını şöyle yapar: “Üzüm şirasının üçte ikisi gidinceye kadar pişirilmiş kısmıdır. Uzun süre bırakılır (yıllanır) ve alkole dönüşür.”¹⁰⁹

Ebû Mes’ud el-Ensârî’nin (r.a.) rivayet ettiğine göre veda haccında kurban bayramı gününde Hz. Peygamber (s.a.) sahabenin yanında içecek olup olmadığını sorunca İbn Abbas (r.a.) su kırbasının içindeki nebîzi getirmiştir. Hz. Peygamber (s.a) onu ağzına yaklaştırdıca yüzünü ekşitip geri vermiştir. İbn Abbas (r.a.), *haram mı?* diye sorduğunda; Hz. Peygamber (s.a.) nebîzi aldı üzerine biraz su ekledi ve içti. Sonra da şöyle buyurdu: “İçeceklerden bazıları sizi şüphelendirdiğinde suyla onun sertliğini/acılığını giderin.”¹¹⁰ Serahsî (ö.483/1090) bu rivayette geçen içeceğin keskinleşmiş müselles olduğunu nakleder ve içilmesinde bir sakınca yoktur, der.¹¹¹ Ayrıca Meksûr’ta *müselles*in mubah olduğu ve bu konuda Hz. Ömer’den gelen rivayetlerin bunu açıkça ortaya koyduğu belirtilir.¹¹²

Sünen-i Nesâî’de Hz. Ömer’den gelen rivayetlerde üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılan içeceğin durumu ele alınır:¹¹³ Hz.Ömer’in müsellesi hem içecek olarak hem de yemeklerde kullanmada bir beis görmediği geçmektedir. Ayrıca Hz.Ömer, bu duruma, üzüm suyu pişirilmekle üçte ikisinin gitmiş olması şeytanın nasibinin gittiği, şeklinde bir yorum da yapar. Rivayetlerin bazısında müselles ismi açık olarak geçmese de yapılan tanımdan bunun müselles olduğunu anlamaktayız.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf’a göre müsellesin içilmesinde bir beis yoktur. Ancak sarhoş olana kadar içmek haramdır. İmam Muhammed’den gelen bir rivayete göre O, Ebû

¹⁰⁷ İbn Nuceym, *el-Bahrü’r-Râik*, VIII, 401.

¹⁰⁸ el-Cevherî,*es-Sihâh.*, I, 276; Nesefî, *Tilbetü’l- talebe.*, 317; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 68; İbn Mazur, *Lisânü’l- arab*, II , 120.

¹⁰⁹ Kâsânî, *Bedâiu’-s- Sanâi*, VI, 416.

¹¹⁰ Zeylâi, *Nasbü’r-râye*, 307-308

¹¹¹ Serahsî, *el-Meksûr*, XXIV, 16.

¹¹² Serahsî, *el-Meksûr*, XXIV, 5.

¹¹³ Nesâî, “Eşribe”, 5205-5209.

Hanîfe'nin görüşüne muvafiktir; bir diğer rivayette müselles içmeyi mekruh görür. Başka bir rivayette müselles içmek haramdır, der. Cumhurun görüşü de budur.¹¹⁴

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'a göre müselles içmek helaldir. Ancak eğlence ve zevk için içilmemesinde ittifak edilmiştir.¹¹⁵

5. Cumhuri - Ebû Sekayâ (الجمهوري = أبو سقيا)

Cumhûri içeceğine sözlüklerde Ebû sekayâ, buhtüc ve yakûbî dendiği de ifade edilir. En yaygın adı ise *el-cumhûriyyü*dür. İnsanların çoğunun ve bilhassa aristokratların içeceği olduğundan böyle adlandırılmıştır.¹¹⁶

Müsellese (yani üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılan üzüm şirasına), pişirilirken giden kısım kadar (yani üçte ikisi kadar) su ilave edilip yeniden bir taşım kaynatılarak oluşan sarhoş edici içkidir.¹¹⁷

6. Buhtüc (البختج)

Bu içeceğe *el-cumhuriyyü* dendiği de ifade edilmektedir. Daha önce açıkladığımız üzere insanların çoğunluğunun içeceği olduğu için bu adın verildiği bildirilmektedir. Farsçadan Arapçaya geçmiş bir kelimedir. Tortusuyla beraber içilen keskinleşmiş ve sarhoş edici olan sıkılmış meyve suyunun pişirilmiş halidir.¹¹⁸

Üzüm suyunun (üçte ikisi gidip) üçte biri kalıncaya kadar pişirildikten sonra giden miktar kadar su ilave edilerek tekrar bir taşım daha kaynatılır. Sonra bir kenara alınarak keskinleşinceye, köpüğü atıncaya kadar bekletilen içeceğe denir.¹¹⁹ Sarhoş etmediği takdirde içilmesinde bir sakınca yoktur.¹²⁰

¹¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 15.

¹¹⁵ Merğînânî, *el- Hidâye*, IV, 397.

¹¹⁶ Neseî, *Tilbetü 't- talebe.*, 318; Mutarrizî, *el-Muğrib.*, 89; İbn Manzur, *Lisânü 'l-arab*, II , 370.

¹¹⁷ Kâsânî, *Bedâiu 's- Sanâi.*, VI, 416.

¹¹⁸ İbn Manzur, *Lisânü 'l-Arab.*, I, 328-329.

¹¹⁹ Neseî, *Tilbetü 't- Talebe.*, 318; Mutarrizî, *el-Muğrib.*, 35.

¹²⁰ Mervezî, *el- Kâfi*, III, vr. 14/a.

7. Naki' (Naki'uz-Zebîb) (نقيع الزبيب)

Bir şeyi suda bekletmek, suyla ıslatmak anlamındaki n-k-a' kökünden gelen kelime, suyu bol olan kuyu anlamına da gelmektedir. İçecekler açısından kuru üzüm (ya da kuru hurmanın) akşamdan suya konulup sabahleyin ya da sabahtan konulup akşamleyin alınması şeklinde kısa bir zaman diliminde suyun tatlandırılmasıyla oluşan içecektir.¹²¹ *el- Kâfi*'de bu terkinin başında nebîz ifadesi de geçmektedir: نبيذ الزبيب المنقع (kuru üzüm nekî') ve نبيذ الزبيب المعتق النقيع (uzun süre suda bekletilmiş kuru üzüm nekî') gibi.¹²²

Nakîu'z-zebîb, suda ıslatılmış kuru üzümün tadının suya çıkıncaya kadar bekletilmesiyle oluşan içecektir. Keskinleşir ve köpüğünü atar. Köpüğünün atıp-atmaması konusu ihtilaflıdır.

Tâhâvî (ö.321/933), Ebû Hanîfe ve İmamayne göre nakîu'z-zebîb (ve nakîu't-temr) hükmünün mekruh olduğunu nakleder. Ancak kendi görüşünün böyle olmadığını zikrederek şu şekilde ihticâc eder:“ Sıkılmış üzümün suyu (asır) ile pişirilmişinin hükmü aynıdır, helaldir. Pişirilmeden önce helal olmayan bir şey pişirmekle de helal olmaz. Sıkılmış üzüm suyu kıvamından çıkartılıp bal gibi katılacak hâle kadar gelince (kadar kaynatılırsa) bunun hükmü de balın hükmü gibi olur.”¹²³

B. Hurmadan Elde Edilen Alkollü İçkiler

Hurmadan elde edilen içecekleri *seker*, *fadîh* ve *halîtân* başlıkları altında topladık. Bunlar, taze hurmanın sıkılmasıyla (ya da kuru hurmanın suda bekletilmesiyle) elde edilen seker; hurma koruğunun ufalanarak suda bekletilmesiyle oluşan fadîh ve farklı hurma çeşitlerinin (ya da üzüm ve meyvelerin) birbiriyle karıştırılmasıyla oluşan halîtândır. Halîtânın hadislerde ve âsârda daha çok hurmanın çeşitleriyle yapıldığı görülmektedir. Her ne kadar halis bir hurma içeceği olmasa da *halîtânı* bu başlık altına koymayı uygun gördük.

1. Seker (السكر)

Seker, sözlüklerde pişmemiş kuru hurma suyu¹²⁴; yaş hurma (الرطب) sırasının keskinleşmiş halidir, şeklinde izah edilir.¹²⁵ Seker kelimesi, sekera kökünün mastar halinden -

¹²¹ el-Cevherî, *es- Sihah*., “n-k-a”, III, 1292; İbn Manzur, *Lisânü'l- Arab*, “n-k-a”, XIV, 265-266; Neseî, *Tilbetü't- Talebe*, 320.

¹²² Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 13/ a; vr. 14/a.

¹²³ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l- Âsâr (Hadislerle İslam Fıkhi)*, VI, 491.

¹²⁴ Neseî, *Tilbetü't- Talebe*, “s-k-r”, 318.

¹²⁵ Mutarrizi, *el-Muğrib*, “s-k-r”, 299.

ayık olmanın zıddı anlamına gelen سكرى kelimeden- türeyen bir tür içecek ismidir. Ölüm halini ifade eden sekerâtü'l-mevt ifadesi de bu kelimeden türetilmiştir.

Mekke'de nazil olan Nahl Suresi 16/67. ayette Allah'ın insanoğluna çeşitli nimetler verdiği hatırlatılıp bunlardan ibret alınması istenirken, “Hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki (seker) ve güzel rızık elde edersiniz. Şüphesiz bunda da aklını kullanan kimseler için bir ibret vardır.” buyrulmaktadır. Müfessirlerin çoğu âyette geçen “seker” kelimesine “sarhoşluk meydana getiren içki veya şarap” anlamı vermiş ve bu âyetin şarabın haram kılınmasından çok önce Mekke'de nazil olduğunu, burada içkinin helal veya haram kılınmasından ziyade çeşitli meyvelerden türlü yiyecek ve içeceğin elde edildiğine dikkat çekilmek istendiğini yahut bu âyetin daha sonraki âyetlerle nesh edildiğini belirtmiştir. Bazı müfessirler de burada üzüm ve hurmadan elde edilen meselâ sirke, şıra, nebîz gibi içeceklerin kastedildiğini ileri sürmüşlerdir.¹²⁶

Seker, hurma hamrı olarak da isimlendirilmiştir.¹²⁷ İbn Ömer'den gelen rivayette السكر من التمر diye geçer.¹²⁸ Yine İbn Ömer, Sa'id b. Cübeyr ve farklı ravi sahebden gelen rivayetlerde *seker hamrıdır* ifadesi yer almaktadır.¹²⁹

Bir adam karın ağrısından kıvranıyordu ve İbn Mes'ud'a (sekerle tedavi hakkında) soruldu. İbn Mes'ud da “Allah size sekerde bir şifa kılmamıştır, bilakis o size haramdır” buyurmuştur. Zeylaî (ö.762/1360), bu hadisin rivayetlerini tedkik ederek sekerin haramlığı konusunda “sahabenin icmaı vardır” hükmünü nakletmektedir.¹³⁰ Ayrıca *Nasbu'r-Râye*'de sekerin kuru hurmadan olduğu bilgisine de yer verilir.¹³¹

Seker, kuru hurma nekî' kaynadığında (fermantasyon oluştuğunda) haramdır.¹³² *Mebîsût*'ta da sekerin kuru hurma suyunun çiğ halinin keskinleşmiş şeklidir ve bize göre haramdır, diye nakledilir.¹³³ Yaş hurma suyu kaynadığında keskinleştiğinde ve köpüğünü attığında (içilmesi haramdır). İmameyne göre ise son aşamaya geldiğinde köpüğünü atsın ya

¹²⁶ Baktır, DİA, “İçki (İslam'da)”, XXI, 458- 459.

¹²⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l- Muhtâr*, XVI, 57.

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, 40.

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, 34-35, Nesai, “Eşribe”, 5066(«السَّكْرُ حَمْرٌ») (عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: «السَّكْرُ حَمْرٌ»)

¹³⁰ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 299. Aynı şekilde Zeylaî'de de seker kuru hurmadan da olur diye geçmektedir.

¹³¹ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 299. (... وهو النبيء من ماء التمر)

¹³² Mervezî, *el- Kâfi*, III, vr.14/a . Mervezî, burada sekeri, nebîzü nekîu't-temr diye de adlandırmaktadır.

¹³³ Serahsî, *el- Mebsût*, XXIV, 3. (السكر فهو النبيء من ماء التمر و هو حرام عندنا.)

da atmasın artık haram olur.¹³⁴ Ebû Hanîfe'den bir rivayete göre sekerin, tıpkı hamr gibi azının da çoğunun da içilmesi haramdır.¹³⁵

İbn Nüceym'de (ö.970/ 1563) haram kılınmış içecekleri sıralarken üçüncü sırada sekeri zikreder. Köpüğünü attığı zaman haramdır, ondan önceki hali helaldir diye nakletmektedir.¹³⁶

Kaynaklarda *sekerin* yaş hurmanın şirasından ve kuru hurmadan yapıldığı zikredilmektedir. Seker, kuru hurma naki' olarak da nitelendirilmektedir.¹³⁷ Ancak bizde oluşan kanaat daha çok yaş hurmadan (الرتب) yapıldığıdır.

2. Fadîh (الفضيخ)

Fadîh, bir şeyi kırarak ufalamak anlamına gelen f-d-h kökünden türetilen bir tür içecektir. Hurma kuruğunun (بسر) ufalanarak suda bekletilmesiyle elde edilir. Sözlüklerde üzüm suyu olarak da geçmektedir.¹³⁸

Hiz. Ömer'e (r.a.) fadîh hakkında sorulduğunda, Hiz. Ömer (r.a.) de ذاك الفضوخ yani o, *rezil kepaze kişidir*, diye cevap vermiştir. Hiz. Ömer (r.a.) dil ustalığını gösteriyor ve onu içen kimsenin sarhoş olup saçmalayarak konuşan ve böylece kendini rezil eden kimse olduğunu belirtiyor.¹³⁹

Sahihaynda geçen ve Enes b. Malik'ten gelen rivayette hamr haram kılındığı gün onların Ebû Talha'nın evinde içtikleri içeceklerinin *fadîh* olduğu nakledilmektedir. Hurma kuruğu ve kuru hurmadan elde edilen bir tür içecek olduğu ifade edilir.¹⁴⁰ Aynı rivayet farklı tarihten de gelmektedir ve orada da *fadîhin* hurma kuruğu ve yaş hurmadan yapıldığı geçmektedir.¹⁴¹

¹³⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV,395; Kâsânî, *Bedâiu's- Sanâî*, VI, 410.

¹³⁵ Kâsânî, *Bedâiu's- Sanâî*, VI, 457.

¹³⁶ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, VIII, 401.(السكر و هو النبيء من ماء الرطب)

¹³⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV,393.

¹³⁸ el-Cevherî, *es-Sıhah*, “f-d-h”, I, 429; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab.*, “f-d-h”, X, 277; Nesefî, *Tilbetü't-Talebe*, “f-d-h”, 318; Mutarrizî, *el-Muğrib*, 361.

¹³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, 35-36; Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 12/b.

¹⁴⁰ Zeylaî, *Nasbu'r- Râye*, IV, 296.

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, 9.

Hadislerde fadîh içmeyi adayan bir kimse hakkında yemininin bozması ve onu içmemesi geçtiği gibi; hamr haram kılındığı gün insanların içeceğinin çoğunluğunun fadîh olduğu da bildirilmektedir.¹⁴²

Hurma koruğunun parçalanıp ufalanmasıyla suda bekletilip kaynayarak (fermente olarak) köpüğünü atmış olması onun içilmesini haram kılar. Bununla birlikte köpük atıp atmaması meselesinde ihtilaf edilmiştir.¹⁴³

el-Bahrü'r-Râik'ta fadîh konusu seker başlığı altında açıklanmıştır. Haram olan içeceklerden üçüncüsü olan seker zikredildikten sonra **الفضيخ وهو النبيء من البسر المذنب إذا غلا** tanımı yapılmıştır.¹⁴⁴

3. Halîtan (الخليطان)

Halîtan, karıştırmak manasına gelen h-l-t kökünden türeyen bir kelimedir. Farklı iki cinsin (hurma ile üzüm gibi) ya da aynı cins meyvelerin farklı türlerinin (hurma koruğu ile taze yaş hurma gibi) birbiriyle karıştırılmasıyla oluşan, ateşte pişirilen içeceklere denir.¹⁴⁵

Kuru üzüm (الزبيب) ile kuru hurma (التمر) ya da hurmanın koruğu (البسر) ile olgunlaşmış yaş hurmanın(الرطب) karıştırılmasıyla fermente olup keskinleşmiş hâlidir.¹⁴⁶

Halîtan konusunda gelen rivayetler *el-Eşribe*'de fazlaca yer almaktadır. Enes b. Malik'ten gelen ve hamr haram kılındığı gün Ebû Talha'nın evinde onlara sâkilik yaparken onların içeceğinin halîtan olduğunu bildiren rivayette, halîtanın hurma koruğu (بسر) ile kuru hurma (تمر) karışımı ya da hurma koruğu ile olgunlaşmış yaş hurma (رطب) olduğu geçmektedir.¹⁴⁷

Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına sarhoş bir adam getirilip onun kuru üzüm ve kuru hurma halîtanı içtiği belirtilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) o kişiye had uygulamış ve halîtanı yasaklamıştır.¹⁴⁸

Zeylâi (ö.762/ 1360) de halîtan konusundaki rivayetleri derleyerek karşımıza şu tabloyu sunar: Hz. Peygamber (s.a.) kuru hurma ile kuru üzümü; kuru üzüm ile (olgunlaşmış)

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe.*, 39 .

¹⁴³ Kâsânî, *Bedâiu's- Sanâi*, VI, 415.

¹⁴⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, VIII, 401.

¹⁴⁵ el-Cevherî, *es-Sihâh.*, III , 1125; Mutarrizî, *el-Muğrib.*, 151; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab.*, IV, 174-177.

¹⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiu's- Sanâi*, VI, 416.

¹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe.*, 8-9.

¹⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe.*, 15.

yaş hurmayı; yaş hurma ile hurma koruğunu; alaca düşmüş hurma kuruğu (زهو) ile kuru hurmayı; alaca düşmüş hurma kuruğu ile yaş hurmayı karıştırmayı ve karıştırarak nebîz yapmayı yasaklamıştır. Bu zikredilen hammaddelerin her biriyle münferiden nebîz yapmak, tadını salıncaya kadar suda bekletmek ve öylece içmek tavsiye edilmiştir.¹⁴⁹

İbn Ömer ve İbn Mes'ud'dan gelen rivayetlerde hurma (acve) ile kuru üzümün karıştırılarak hâlîtan içeceğinin oluşturulduğu ve bunları içmenin mubah olduğuna dair açıklamalar mevcuttur. Ayrıca İbrahim en-Nehâî'den gelen rivayette de bu durum şöyle izah edilmektedir: “Kıtlık zamanında kuru hurma ile kuru üzümünden halîtân oluşturularak içilmesi mekruhtu. Tıpkı yağ ile eti birlikte yemek, iki hurma çeşidini bir arada karıştırarak yemenin mekruh olduğu gibi. Ancak bugün bunları yapmada bir sakınca yoktur.”¹⁵⁰

Kuru hurma ve yaş üzümün kaynatılarak, kuru hurma ile kuru üzümün birlikte pişirilmesinde olduğu gibi bir sakınca yoktur. Bal ve kuru hurma nebîzinin içine üzüm suyu ilave edildiğinde tatlılığı devam edip keskinleşmediği sürece içilebilir. Süt ile arpanın ve kuru hurma ile *keşûtun*¹⁵¹ pişirilmesiyle oluşan içeceklerin de (sertleşme ve acılık söz konusu olmadığı sürece) içilmesinde beis yoktur. Ayrıca bal ve elma, şeker kamışı, incir, dut gibi meyvelerin ve yiyeceklerin birbiriyle karıştırılmasıyla oluşan içeceklerde de aranan temel ilke sertleşip tadının acı hâle gelmemesidir. Bu takdirde içilmesinde bir sakınca yoktur.¹⁵²

Mebûsât'ta, Hz. Âişe'den gelen rivayetler delil gösterilerek iki farklı yiyecekte/meyveden karıştırılarak halitanın elde edilmesinin caiz olduğu nakledilmektedir.¹⁵³

el-Bahrü'r-Râik'ta Eşribe kitabında helal olan dört tür içecek sıralanır. Halîtân da üçüncü sırada zikredilerek içilmesinde sakınca olmadığı Hz. Âişe'den gelen rivayetlerle ihticac edilir.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye.*, IV, 300.

¹⁵⁰ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.13 /b.

¹⁵¹ Pelin otu, papatyagillerden olup ilaç ve içki yapımında kullanılır. Bk. Önce, Nergiz, *Mervezî'nin el-Kâfi Adlı Eseri Çerçevesinde İlk Dönem Hanefî Literatüründe Eşribe*, Sakarya, 2013 (Yüksek Lisans Tezi). Söz konusu tezde “süt ile buğday” diye tercüme edilmiştir, ancak doğrusu “süt ile arpa”dır. Bk.Mervezî, *el-Kâfi*, IV, vr. 15/b.

¹⁵² Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 14/ b, 15/ a, 15/b.

¹⁵³ Serahsî, *el-Mebûsât*, XXIV, 5.

¹⁵⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, VIII, 402.

Kuru hurma ile kuru üzüm yahut hurma kuruğu ile kuru üzümün karıştırılmasıyla oluşan halitânın bekletilerek (keskinleşsin ya da keskinleşmesin) içilmesi mubahtır. Ancak haram olan keskinleştikten sonra sarhoş eden kısmıdır.¹⁵⁵

Bu rivayetler ve nakiller göstermektedir ki her bir meyvenin (kuru ya da yaş) tek başına ya da karıştırılıp suda bekletilerek içilmesinde (keskinleşmediği takdirde) bir beis yoktur. Ancak karışımlarının yapılarak çabucak fermente olmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

C. Diğer Meyve ve Hammaddelerden Elde Edilen Alkollü İçkiler

1. Mizr(المزر)

Hububattan yapılan bir içecektir. Buğday, arpa ve mısırdan yapıldığı sözlüklerde geçmektedir. Ancak genel görüş mısırdan yapıldığıdır.¹⁵⁶

Cevherî (ö.400/1009) bu kelimeyi açıklarken Ebû Umeyd'den Hz. Ömer'in nebîzi açıkladığı şu sözünü aktarır: : “*bit'u*, bal nebîzidir; *cia*, arpa nebîzidir; *mizr*, mısırdandır; *seker*, kuru hurmadandır; *hamr* ise yaş üzumdendir. *Sükürke*'ye gelince (ra'nın sukunlu okunmasıyla) Habeşlilerin hamrıdır. Ebû Musa Eş'ari dedi ki, o (Sükürke), mısırdandır. Ve ona sügurgaa' da denir. Habeşlilerin (içeceği)dir.”¹⁵⁷

Kâsânî (ö. 587/ 1191) de, sarhoş edici vasfını alan mısır nebîzidir, der.¹⁵⁸

el- Eşribe'de yer alan rivayetlerde mizr'in arpadan¹⁵⁹ ve mısırdan¹⁶⁰ yapıldığı zikredilmektedir.

Yemen'in Ceyşan bölgesinden gelen bir adamın Hz. Peygamber'e (s.a.) mısırdan yaptıkları ve mizr diye adlandırdıkları içkiyi sormuştur. Bunun üzerine o içeceğin sarhoş edip etmediğini soran Rasûlullah (s.a.), adamdan “evet sarhoş ediyor” cevabını alınca “her sarhoş edici haramdır...” buyurmuştur.¹⁶¹

¹⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 17.

¹⁵⁶ el-Cevherî,*es-Sihâh.*, II , 816; Neseî, *Tilbetü't-Talebe.*, 318; Mutarrizî, *el-Muğrib.*, 427; İbn Mazur, *Lisânü'l-Arab.*, XIII / 93.

¹⁵⁷ el-Cevherî, *es-Sihâh.*, II , 816.

¹⁵⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâ.*, VI, 416.

¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *el- Eşribe*, 6.

¹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el- Eşribe.*, 39 .

¹⁶¹ Müslim, “Eşribe”, 72.

Hız. Peygamber (s.a.) bir gün minberde insanlara hamr ayetini okuyup (anlatıyordu). Bir adam dedi ki “Ya Rasûlullah mızr hakkında ne dersiniz?” Hız. Peygamber (s.a.) “mızr nedir?” diye sordu. Adam da “tahıldan yapılan bir içecektir.” dedi. Hız. Peygamber (s.a.) “sarhoş oluyor musun?” diye sordu adam da “evet” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.) (o genel kaideyi söyledi): “*Her sarhoş edici haramdır.*”¹⁶²

Hız. Peygamber (s.a.), Ebû Musa ve Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderdiğinde orada arpadan yapılan mızr içkisini görüyorlar ve bunu Hız. Peygamber’e (s.a.) sorduklarında aynı cevabı alıyorlar: “*Her sarhoş edici haramdır.*”¹⁶³

Ebû Hanîfe’ye göre az olsun çok olsun, pişirilmiş olsun pişirilmemiş olsun içilmesi helaldir. Sarhoş olmadığı takdirde de had uygulanmaz. İmam Muhammed ise aslı itibarıyla içilmesi haram der. O’na göre müselle gibi bu içekte haramdır. Ebû Yusûf’tan ise iki görüş nakledilir: İlk olarak Ebû Yusûf bu içecek kendi halinde on gün bırakılır bozulmadığı takdirde bunun içimi mekruhtur. Daha sonra Ebû Yusûf, Ebû Hanîfe’nin görüşüne dönmüştür.¹⁶⁴

Yukarıda zikredilen, Ebû Hanîfe ve İmameynin mızr hakkındaki görüşleri, aynı zamanda cia’ ve bit’u hakkındaki görüşleridir.

2. Cia’ (الجعة)

Buğdaydan ya da arpadan yapılan nebîz anlamına gelir. Farsçada buna **بكنى** da denir.¹⁶⁵ *Bedâiu’s-Sanâi’* de buğday ve arpa nebîzinin sarhoş edici halidir, diye nakledilir.¹⁶⁶

Ebû İshak; Hız. Ali’den şöyle işittiğini söyler: “ Rasûlullah (s.a.) cia’dan neyhetti. Cia’, buğday ve arpadan yapılan iskâr vasfını alıncaya kadar keskinleşen içecektir.”¹⁶⁷

3. Bit’u (البتع)

Biteu’ veya bit’u şeklinde telaffuz edilir. Yemen halkının baldan yaptığı bir tür içecektir. Bal nebîzidir.¹⁶⁸

Ebû Hanîfe, *baldan elde edilen hamrdır*, der. Sarhoş edici bal nebîzidir.¹⁶⁹

¹⁶² Ahmed b. Hanbel, *el- Eşribe.*, 17.

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el- Eşribe.*, 58 .

¹⁶⁴ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’.*, VI, 475

¹⁶⁵ Neseî, *Tilbetü’t-Talebe.*, 318; Mutarrizî, *el-Muğrib.*, 85; İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab.*, II, 303.

¹⁶⁶ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’.*, VI/ 416.

¹⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el- Eşribe.*, 33.

¹⁶⁸ el- Cevherî, *es-Sihâh.*, III, 1183; Neseî, *Tilbetü’t-Talebe.*, 318; Mutarrizî, *el-Muğrib.*, 34; İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab.*, I, 310.

Hız. Âişe'den gelen rivayette Hız. Peygamber'e (s.a.) bit'u hakkında soruldu ve O (s.a.) "Sarhoş edici her içki haramdır" diye buyurdu.¹⁷⁰

4. Ğubeyrâ (الغبيراء)

Ğubeyrâ, ğ-b-r kökünden gelen bu kelime toz, toz rengi gibi anlamlara gelmektedir. Habeşlilerin mısırdan elde ettikleri sarhoş edici bir içkidir. الأغبيراء kelimesinin müennesi olan الغبيراء nın ismi tasğiridir. Sözlüklerde süheylî bitkisi olarak da geçmektedir. (Türkçe karşılığı üvezdir.) Ğabra ağacının ismi, ğubeyrâ ise meyvesine verilen isimdir. Ebû Hanîfe, ğubeyrâ bilinen bir ağaçtır ve yapraklarının renginden dolayı bu adla adlandırılmıştır; meyvesi olgunlaştığında ise kıpkırmızı bir renk alır, der.¹⁷¹

Habeşlilerin mısırdan elde ettikleri sarhoş edici bir içkidir. Diğer bir ismi de *sükürke*'dir.¹⁷²

Ebû Davûd'da geçen rivayette de ğubeyrâya *sükürke* de dendiği ve Habeşlilerin mısırdan elde ettikleri bir çeşit içecek olduğu zikredilir.¹⁷³

Ayrıca hadislerde arpa ve buğdaydan da yapıldığı ve durumunun Allah Rasûlü'ne (s.a.) sorulduğu zaman onun da "haram olduğu ve bu içeceği içmeye devam edenlere had uygulamak gerektiği" geçmektedir.¹⁷⁴

5. Fukkâ' (الفقاع)

Tüm renkler için halis, saf renk anlamına gelen f-k-'a kökünden türeyen bir kelimedir. Fukkâ', arpadan elde edilen bir içkidir. Köpüğü çok olduğu için bu isim verilmiştir.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, VI / 416.

¹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe.*, 3 ve 17.

¹⁷¹ el-Cevherî, *es-Sihâh.*, II / 765; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab.*, X, 9-10; Feyyûmî, *Misbâhu'l-Münîr.*, 168.

¹⁷² Mutarrizî, *el-Muğrib.*, 336.

¹⁷³ Ebu Davûd, "Eşribe", 5.

- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَهَى عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَالْكَؤُوبَةِ وَالْغُبَيْرَاءِ، وَقَالَ [ص]: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: " قَالَ ابْنُ سَلَامٍ أَبُو غُبَيْدٍ: [حَكَمَ الْأَلْبَانِي] : صَحِيحُ الْغُبَيْرَاءِ: السُّكْرَكَةُ تُعْمَلُ مِنَ الدَّرَّةِ، شَرَابٌ يَعْْمَلُهُ الْحَبَشَةُ

¹⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe.*, 12-13 ve 54.

¹⁷⁵ el-Cevherî, *es-Sihâh.*, III / 1259; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab.*, X, 304.

D. Nebîz

Kur'an-ı Kerim'de on iki yerde farklı türevleriyle geçen, n-b-z kökünden *nebîz*; bir şeyi atmak, elindeki bir şeyi önüne ya da arkasına atmak, fırlatmak gibi anlamlara geldiği gibi çok az miktar, değersiz bir miktar anlamlarını da ihtiva eder. Veled-i zina için *menbuz* kullanılırken, kimsesiz birinin uzaklardaki bir kabri için *kabrun menbuz* denilir. Ayrıca bu kelime bir hadiste, tek başına safın arkasında namaz kılan bir kimse anlamında “*lâ salâte limüntebezîn*” şeklinde geçmektedir. Bey‘u münabeze de yine aynı kökten gelmektedir.¹⁷⁶

Kuru üzüm veya hurmanın bir su kabının içine konulup bir süre bekletilmesiyle oluşan tatlanmış içecektir. Bu içeceği yapmak isteyen kişi suyun içerisine meyveleri attığı için nebîz olarak adlandırılmıştır.¹⁷⁷

Hurma ve üzümün dışında tahıllardan (arpa, buğday...) veya baldan yapıldığı da geçmektedir. Hatta deve sütünden elde edilen bir tür içecek olduğu da kaynaklarda geçmektedir.¹⁷⁸

Hadislere baktığımız zaman nebîz hakkında gelen rivayetler *eşribe* bölümlerinde genişçe yer tutmaktadır. Gerek hammaddesi gerek yapılış şekli gerekse de içilmesi durumunda oluşan vak'alar yer almaktadır. Nebîz konusunda özellikle Hz. Ömer'den gelen rivayetler geniş bir perspektifi gözler önüne serer.

Hanefilere göre hurma ve üzümünden elde edilen nebîzlerde ateşte pişirilmiş olması gerekir. Bu meyvelerin, kuru ya da yaş çeşitlerinin olması fark etmez. Yani hoşaf ya da komposto şeklinde yapılabilir. Ayrıca kişiyi sarhoş etmeyecek nitelikte olup eğlence amaçlı içilmemesi gerekmektedir. Diğer meyve ve hammaddeden de (buğday, arpa, bal ...) elde edilen nebîzlerde ise ateşte pişirilme zorunluluğu yoktur. Zevk ve eğlence amaçlı değil de; sadece sağlık açısından (vücuda dinçlik verme, yemeği hazmetme ...), yemeğe tad verme gibi bir sebeple içilmesinde bir beis yoktur. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf bu görüştedir.¹⁷⁹

Hanefiler ve usulcülerin çoğunluğuna göre dilde kıyas geçerli değildir. Bu sebeple Arapların (çiğ) üzüm suyunu *hamr* olarak isimlendirilmesinden hareketle nebîze de hamr

¹⁷⁶ el-Cevheri, *es-Sihâh.*, II, 571; Feyyumi, *Misbâhu 'l-Münîr.*, 225; Nesefî, *Tilbetü 't-Talebe.*, 318; Mutarrizi, *el-Muğrib.*, 439; İbn Manzur, *Lisânü 'l-Arab.*, IVX, 17.

¹⁷⁷ Mutarrizi, *el-Muğrib.*, 440; İbn Manzur, *Lisânü 'l-Arab.*, IVX, 18.

¹⁷⁸ Bozkurt, Nebi, DİA, “İçki”, İstanbul, 2000, XXI / 456.

¹⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 17.

demek ve hamr hükmünü uygulamak doğru değildir. Ancak hamr konusundaki illet tespit edilerek diğer sarhoşluk veren içeceklere kıyasen aynı hüküm uygulanabilir. Çünkü hükümler isimlerle değil, illetlerle sabit olur.

el-Mu'temed sahibi Ebü'l-Hüseyin el-Basrî'nin (ö. 436/1044) ismin illet gibi değerlendirilmesinin doğru olmadığını ileri sürerek dilde kıyasın doğru olmadığını belirtir. Ebü'l-Hüseyin el-Basrî'nin söylediği özetle şudur: "Hükümlerin illetlerle sabit olacağı konusunda şüphe yoktur. Ancak ismin illet olarak değerlendirilmesi yanlıştır. Çünkü örneğin her ne kadar sirke, ekşiliği ortadan kalktığında 'sirke' diye isimlendirilmezse de 'sirke' diye isimlendirilmesi sadece ekşiliğinden dolayı değildir. Aynı şekilde hamr da her ne kadar keskinliği ortadan kalktığında hamr diye isimlendirilmezse de hamr diye isimlendirilmesi sadece keskinliğinden dolayı değil, keskin üzüm şırası olmasından dolayıdır. Şayet hamr ismi hem üzüm şırasından hem de hurma şırasından yapılan içkiyi kapsamış olsaydı, 'Yanında nebîz veya hamr var mı?' sözü anlamsız olurdu. Bu ikisi, cins olarak ayrıldığına göre hamr isminin nebîzi kapsamadığı sabit olur."¹⁸⁰ Bundan hareketle Hanefiler hamr dışındaki her türlü nebîz konusunu ayrı ayrı ele alıp öylece hüküm vermişlerdir.

İbn Abbas'tan (r.a) gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Hamr aynıyla (muayyen olarak) haram kılınmıştır; diğer içeceklerden de sarhoş olmak haram kılınmıştır."¹⁸¹ İbn Abbas'tan gelen bu rivayetin bir benzeri *el-Kâfi*'de de nakledilmektedir:

"حرمة الخمر بعينها قليلا وكثيرها والسكر من كل شراب"

"İster azı olsun ister çoğu olsun hamr aynıyla haramdır; (diğer) her türlü içecekten ise sarhoş eden (kısmı) haramdır."¹⁸² Mervezî (ö.334/ 945), İbn Abbas'tan "الكأس المسكر هي الحرام / sarhoş eden kadeh, işte o haramdır." rivayetini de nakleder ve Ebû Yusûf'un bu rivayetler konusundaki görüşlerini şu örnekleri vererek açıkladığını zikreder:

"Bu durum aynı elbisedeki kan gibidir. Yani az olan miktarı namaza mani değildir; ancak çok olursa namaz caiz olmaz. Yine bir adam (düşünün ki) kazancından kendisine ve ailesine harcamada bulunur bunda bir sakınca yoktur; ancak israf ederse (saçıp savurursa) bu durum doğru olmaz. Yemeğin üzerine nebîz içmekte bir sakınca yoktur fakat sarhoşluk sınırına geldiğinde bırakmalısın. Süt ve benzeri içecekler helaldir (ancak çok içilmesi

¹⁸⁰ İltaş, Davut, *Fıkıh Usulünde Mütakellimîn Yönteminin Delâlet Anlayışı*, İstanbul, 2011, 183.

Ayrıca, dilde kıyasla ilgili geniş tartışmalar için bk. İltaş, *a.g.e.*, 177-186.

¹⁸¹ Nesaî, "Eşribe", 48.

¹⁸² Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.12/b.

durumunda) sarhoş ediyorsa bırakmak gerekir. Haşhaş (gibi uyuşturucu etkisi olan bitkilerle) tedavi olmada bir sakınca yoktur. Ancak ne zamanki aklı izâle eder hâle gelirse o zaman (tedaviyi de) bırakmak gerekir.”¹⁸³ Ebû Yusûf, bu örneklerde işaret ettiği gibi helal olan bir şeyin duruma göre haram hükmünü alabileceğini belirtir. Aynı zamanda da çoğu (sarhoş eden) haram olan bir içeceğin de azının (sarhoş etmeyen kısmının) helal olduğunu izah eder.

İbn Abbas (r.a.) hadiste zikredilen iki tür içecek arasında isim ve hüküm olarak ayırım yapmıştır. Hamrın haramlığı bizzat kendisi hakkında, onun dışındaki içeceklerde (yani nebîzlerde) ise sarhoşluğu hakkında söz konusu olduğunu haber vermektedir. Diğer içeceklerin sarhoş etmeyen miktarının, hamrı yasaklayan ayet gelmeden önceki hükmünü koruduğunu belirtmektedir.¹⁸⁴

Mebûsât'ta, “İçenlere lezzet veren hamrdan ırmaklar vardır.”¹⁸⁵ ayeti hakkında mü'minlere cennette vaad edilen bir içecek olarak hamrın dünyada da bir yansıması olduğu tevili zikredilir. Serahsî bu ayette, müminlere bir hedef olarak gösterilen hamr içeceğinin dünyada da mubah olan aynı cinsinden bir içeceklerle tadılması halinde tam anlamıyla teşvikin oluşacağını belirtir. Ona göre Kur'ân'da cennetliklere vad edilen diğer tüm nimetlerin de dünyada aynı cinsinden mubah olan numuneleri vardır. (Ahirette altın ve gümüşten kâselerden içmek vaadedilir; bunların cinsi olarak dünyada da kristal bardaklardan içmek helaldir...) Serahsî, hamrın ancak bir imtihan olarak haram kılındığını belirttikten sonra, bu imtihanın anlamının o lezzetin bilinmesinden sonra gerçekleşeceğini savunur. Böylece o haramdan kaçmak nefsin arzularının aksine bir durum oluşturacaktır. Bu (haramda olan) lezzetin gerçekliği sadece sözle (anlatmakla) olmaz bizzat tadına bakmakla olur. Öyleyse bu lezzeti kavrayabilmek için (imtihanında hakkıyla yerine gelmesi için) onun cinsinden bir şeyin helal olması gerekir. Hamrın haram kılınmasındaki imtihanın anlamı da budur. Bu husus zina gibi diğer haramlarda da geçerlidir. Hamrın azı da çoğu da haramdır. Diğer içeceklerde ise ancak sarhoşluk veren kısmı haramdır.¹⁸⁶

Hadislerde Hz. Peygamber'in (s.a.) farklı meyvelerden yapılan nebîzleri içtiği geçmektedir.¹⁸⁷ Hz. Âişe, akşamdan hazırladıkları nebîzleri sabahleyin, sabahleyin hazırladıkları nebîzleri (içecekleri de) akşamleyin Rasûlullah'a (s.a.) ikram ettiklerini

¹⁸³ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.13/a

¹⁸⁴ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsar (Hadislerle İslam Fıkhı)*, İstanbul, 2009, VI, 490.

¹⁸⁵ Muhammed, 47/15 (و أنهار من خمر لذة للشاربين)

¹⁸⁶ Serahsî, *el-Mebûsât*, XXIV, 16-17

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 10-11.

zikreder. Hz. Peygamber (s.a.) de bu tür içeceklerin tatlı ve soğuk olanını sever, tercih ederdi.¹⁸⁸ Hatta kendisine ikram edilen ağır bir nebûzin içerisine su katarak seyrelttikten sonra içtiği ifade edilmektedir.¹⁸⁹ Ayrıca hamr haram kılındıktan sonra üzüm üreticileri Hz. Peygamber'e (s.a.) gelerek ürettikleri üzümü ne yapmaları gerektiğini sordular. Hz. Peygamber (s.a.) de üzümü kurutabileceklerini; kuru üzümü de (sabahtan ıslatıp akşam içerek ya da akşamdan ıslatıp sabahleyin içmek suretiyle) nebûzini yaparak tüketebileceklerini belirtti. Yine sirke yapabileceklerini de buyurdu.¹⁹⁰

Medine'ye hamr çoğunlukla Şam bölgesinden getirilmekteydi ve fiyatı da pahalı olduğundan dolayı sıradan halkın içeceği muhtelif meyvelerden yapılan nebûz çeşitlerinden ibaretti. "Halkın bu çeşit nebûzlerin hükmünü öğrenmeye olan ihtiyaçları onlar için pahalı olan hamrın hükmünün açıklanmasından daha elzemdi. Hamrın haram oluşuna dair var olan kesin delil nebûz için geçerli değildir. Bu hususta ileri sürülen karşıt delillerle cevaz veren delilleri teâruzundan dolayı hepsini yok farz edersek, buna göre nebûzin hükmü ilk günkü gibi mubah olarak kalması gerekmektedir."¹⁹¹

Her sarhoş edici haramdır, genel ilkesinden hareketle nebûzlerde aranacak illet de iskardır.

*Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.*¹⁹² rivayeti keskinleşmiş nebûzin içilmesini haram kılıp kılmadığı, haramsa ne kadarının içilmesi caizdir, konuları etrafında tevile tâbî tutulmuştur. *el-Kâfi*'de İbrahim en-Nehâî'nin (ö.96 /714) bu rivayet konusundaki görüşleri şu şekilde nakledilir:

...و عن إبراهيم قال: "قول الناس ما أسكر كثيره فقليله حرام خطأ؛ إنما أرادوا السكر حرام فأخطوه."

"Fukahadan bazısı, *çoğu sarhoşluk verenin azı da haramdır* ilkesini genelleştirerek hata etmişlerdir; sarhoşluk haramdır ve onlar bu konuda yanılmışlardır."¹⁹³ Metnin devamında ıslatılmış kuru üzüm nekî'i şayet pişirilmezse de (içilmesinde) bir sakınca olmadığı naklediliyor. Eğer fermente olur ve keskinleşirse o zaman uzak durmak gerekir. Kuru hurma ıslatılarak oluşan nebûz (yani seker) ve kuru üzüm ıslatılarak oluşan nebûz eğer fermente

¹⁸⁸ Tirmizî, "Eşribe", 21; Ebû Dâvud, "Eşribe", 10

¹⁸⁹ Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, IV, 306.

¹⁹⁰ Nesâî, "Eşribe", 56; Dârimî, "Eşribe", 13. Ebû Dâvud, "Eşribe", 10.

¹⁹¹ Özer, *a.g.m.*, 83.

¹⁹² Tirmizî, "Eşribe", 3; Ebû Dâvud, "Eşribe", 5.

¹⁹³ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 13/b.

olursa o zaman haram olur. Kuru hurma ve kuru üzüm dışında diğer hammaddelerden oluşan nebîzler de ise mubahlık söz konusudur.

İbrahim en-Nehâî'nin bu görüşünden ilk anda bu rivayeti hadis olarak kabul etmediği zannı oluşsa da Serahsî (ö. 483/1090) bu konuda ikna edici tavzihlerde bulunur. Cumhura göre bu hadis hamrın dışında çoğu sarhoş eden alkollü içeceklerin azının da haram olduğunu ortaya koyar. Yani bu hadiste belirtilen cins bakımından içeceğin aynı olması ve çoğunluğunun sarhoş etmesi gerekir. Ancak Serahsî hadiste belirtilen durumun hem cins hem de miktar olarak göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur. Yani sarhoş eden son kadeh hamra benzetilmesi açısından haramdır.¹⁹⁴

Bu durumu bir örnekle açıklamak yerinde olacaktır. Hamrın dışında bir litre (beş bardak) alkollü bir içeceğin eğer tamamı içildiğinde kişiyi sarhoş ediyorsa bir bardağının dahi içilmesi cumhura göre haramdır. Ancak bu içeceğin üçüncü bardağından sonra sarhoş etme etkisi görülüyorsa bu durumda dördüncü bardağın azı ya da çoğu içilse de haramdır. Yani sarhoş eden kısma geçildiğinde buradan azının (dördüncü bardağın bir kısmı) ya da daha fazlasının içilmesi haramdır. Serahsî (ö.483/1090) hadisin iktiza ettiği anlamın bu olduğunu ortaya koyar.¹⁹⁵

Son kadehin haram oluşuyla ilgili doyduktan sonra yemek yeme misali fıkıh kitaplarında yer almaktadır. Bir kimse karnını güzelce doyurduktan sonra yediği yemek haramdır artık. Doymadan öncekileri yemenin mekruh olduğunu söyleyemeyiz.¹⁹⁶ Farklı bir örnek de *el-İkdu'l-ferîd* adlı eserde yer alır. Ansiklopedik eserinde İbn Abdürabbih (ö.328/940), hamr ile nebîz arasındaki farkı konu alan başlığı altında sarhoş eden son kadehin haram oluşuyla alakalı şu örneği verir: “Bir kişinin öldürülmesine dört kişi karışmış olsa, birinci kişi şahsın baş bölgesinde kemik görülecek şekilde bir yara açsa, ikincisi kemiğin kırılmasına sebep olsa, üçüncü kişi beyne zarar verecek şekilde yarayı derinleştirirse dördüncü de öldürse bu durumda kâtil kimdir? Birinci kişiye kâtil diyebilir miyiz? İkinci ya da üçüncüye? Asıl fâil dördüncü şahıs olduğundan kâtilde odur, kısas da ona uygulanır.”¹⁹⁷

Ebû Yusûf (ö. 182/798), *çoğu sarhoş edenin azı da haramdır* rivayetinde niyeti önceleyerek şöyle tevilde bulunur: bir kişi sarhoş olmak maksadıyla içtiğinde haram olur.

¹⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 16.

¹⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, XXIV, 17.

¹⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 9.

¹⁹⁷ İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, VIII, 67.

Yani sarhoş olmak maksadıyla içtiğinde azı da (ilk yudumu da) çoğu da (son kadehi de) haram olur. Bu, zina maksadıyla yürümenin haram oluşu gibidir. (Harama gidilen her adımda günah vardır.)¹⁹⁸

Yukarıda açıkladığımız içecek isimlerinin dışında *el-Kâfi*'de tahıllardan, bal, dut, incir, şeker kamışı ve pirinçten yapılan, bazılarının birbiriyle karıştırılarak ya da içerisine süt ve çeşitli baharatlar katılarak meydana gelen içeceklerden de bahsedilmektedir.¹⁹⁹ Fakat bunlara ait özel isimler belirtilmemiştir. Ulaşabildiğimiz kaynaklar içerisinde özel isimle adlandırılmış içeceklerin bu başlıklar altında olduğunu düşünmekteyiz.

¹⁹⁸ Cessâs, *Muhtasarü İhtilâfî 'l-ulema*, IV, 371; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 17.

¹⁹⁹ Mervezî, *el- Kâfi*, III, vr.13/b-14/a.

İKİNCİ BÖLÜM

ALKOLLÜ İÇKİLERİN HÜKÜMLERİ

Alkollü içkilerin etimolojik tahlili ve mahiyet tartışmaları (Ebû Hanîfe ve İmameyn özelinde) ortaya konduktan sonra bu bölümde hükümleri ele alınacaktır. Alkollü içkilerin tanım ve mahiyetleri konusunda iltisakı sebebiyle içilmesinin/içiminin hükümlerine birinci bölümde yer verilmiştir. Bu bölümde, alkollü içkilerin itikâdî ve necâset açısından hükümleri, hukukî işlemlere konu edinilmesindeki hükümler; alkollü içkilerin cezası, istihâlesi, tedavi amaçlı kullanımıyla ilgili konular ele alınacaktır. Ayrıca alkollü içkilerle ilişkilendirilebilecek diğer konular da son başlıkta izah edilecektir.

I. Alkollü İçkilerin İtikâdî Açısından Hükümleri

Bu bölümde, furu‘ fıkıh kitaplarının eşribe bölümlerinde ele alındığı kadarıyla hamrın itikadî yönden hükümleri ele alınacaktır.

A. Hamrın İtikâdî Açısından Hükümleri

Hamrın azı da çoğu da Kitap, sünnet ve icma‘ ile haramdır. Aynı zamanda hamr, li ‘aynihi haramdır. *Hamrın bizzat aynı, azı ve çoğu; tüm içeceklerden de sarhoş olmak haram kılınmıştır*, hadisi de bunu gözler önüne serer.²⁰⁰ Yani hamr sarhoşluk vermesi şartıyla haram değildir. Nitekim onun tek damlası dâhi haramdır. Haram oluşunu inkâr eden kimse küfre düşer, onu içen fâsık(günahkâr) olur.²⁰¹

Hamrın haramlığı kitap, sünnet ve icma‘ ile sabittir. Bu konuda gelen hadisler de mütevatir derecesindedir.²⁰² Kur’ân-ı Kerim’de hamrın haram kılındığı ayette hamra rics denmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.) hamrı haram kıldığı ise sünnette mütevatir olarak gelmiştir. Fukahanın da bu konuda icmaı vardır. Bir de onun azı onun çoğuna insanı davet eder ve bu da hamrın özelliklerindedir.²⁰³

B. Hamr Dışındaki Alkollü İçkilerin İtikâdî Açısından Hükümleri

Hamr dışındaki diğer alkollü içeceklerin (seker, fadîh, naki‘ ...) haram olduğunu inkâr eden kimse küfre düşmez. Çünkü bu içeceklerin haramlığı ictihadîdir. Hamrın bir damlasını dahi içene had vacip olurken diğer alkollü içecekleri içene ancak sarhoş olması ile had

²⁰⁰ Zeylâî, *Nasbu’r-Râye.*, IV, 306. (حرمت الخمر لعينها – و يروى بعينها. قليلها و كثيرها و السكر من كل شراب)

²⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 3; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâî.*, VI,428; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 394.

²⁰² Zeylâî, *Nasbu’r-Râye.*, IV, 296.

²⁰³ İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr.*, XVI, 52.

uygulanır.²⁰⁴ Bu uygulama, hamrın ve diğer alkollü içeceklerin arasındaki ayrımı en net ortaya koyan bir durumdur.

Başvurduğumuz fıkıh metinleri içerisinde gerek içilmesi haram içkiler başlığında zikredilen (seker, tılâ, nekî‘, fadîh...), gerekse de diğer alkollü içkiler hakkında, helal sayılması durumunda kişiyi inkara götüren bir durumdan söz edilmez. Söz konusu içeceklerin haramlığının hamrından daha aşağıda olduğu, ictihadî olduğu ve (içimi ya da intifa‘ının haram oluşunu) inkar edenin küfre düşmeyeceği vurgusu yapılır.

Buhârî’de hadler kitabı ilk olarak haram işlemenin imanî boyutunu da ilgilendiren şu hadisle başlar: Ebû Hureyre’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*Kişi zina ettiği sırada mü’min olarak zina etmez, içki içen de içki içtiği sırada mü’min olarak iç(e)mez...*”²⁰⁵

Hadislerde de vurgulandığı gibi bir haramı işlemek, içki içme günahında ısrar etmek imanı da ilgilendiren, zayıflatan hatta onu zayi edebilecek bir durumdur.

II. Alkollü İçkilerin Necâset Açısından Hükümleri

A. Hamrın Necâset Açısından Hükümleri

Kur’an-ı Kerim’de hamr, kumar, tapınmaya mahsus dikili taşlar, fal oklarının şeytan işi pislik, rics olduğu ifade edilir.²⁰⁶ Bu ayetteki rics²⁰⁷ ifadesinden hareketle Ebû Hanîfe, İmameyn ve cumhur hamrın hükmünün necâset-i galîza olduğunu belirtirler.²⁰⁸ Tıpkı bevl, kan gibi hamrın da necâset-i galîza oluşuyla haramdır.

Hanefilere göre hamr, aynıyla necistir ve bevl ile gaita gibi necâset-i galîzadır.²⁰⁹

Şâfîilerden Müzenî (ö.264/ 877) gibi bazı âlimler, hamrın sadece içilmesinin yasak olduğunu ve yasak oluşunun da onun necis anlamına gelmediğini iddia etmişlerdir. Onlara göre şayet hamr necis olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.) halkın elinde olan hamrı Medine’nin yollarına dökmelerine izin vermezdi, demişlerdir.²¹⁰

²⁰⁴ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi*., VI / 456-457; Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 395.

²⁰⁵ Buhârî, “Hadler”, 1-2.

²⁰⁶ el-Mâide 5/90.

²⁰⁷ Rics: pis, necis, murdar anlamlarına gelir. Bk: Erdoğan, *a.g.e.*, 481.

²⁰⁸ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi*., VI, 425; Merğînânî, *el-Hidâye*.,IV, 394; İbn Âbidîn, *Reddü’l- Muhtâr*., XVI , 52.

²⁰⁹ Merğînânî, *el- Hidâye*, IV, 394; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Râik*, VIII, 400.

²¹⁰ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi*., VI, 438.

Hicrî altıncı yılda, kesin ve bağlayıcı bir emirle hamrın yasaklandığı ayet²¹¹ nazil olunca ashab ellerinde bulunan içkileri hemen itlaf etmiş ve sokaklara dökmüştür. Medine sokaklarına içkilerin dökülmesinde hamrın haram kılınmasının şuyû‘ ve ellerinde bulunanların bir an önce itlaf edilmesi açısından konuya bakılması gerekir. Böylelikle Müslümanların gafil davranıp ellerindeki hamrı kullanmalarının önüne geçilmiş ve onların harama düşülmesinin önü kesilmiştir.

İbn Hazm (ö.456/1064) ve dört büyük Sünnî fıkh mezhebinin müctehidleri de dâhil fakihlerin büyük çoğunluğu, ilgili ayetin (el-Mâide 5/90) rics (pislik) olarak nitelendirilmesinden hareketle şarabı (hamrı) kan ve idrar gibi necâset-i galîza grubunda mütalaa etmiş, yani çok az miktarının dahi vücutta, elbisede veya namaz kılınan yerde bulunmasını namazın sıhhatine engel kabul etmiştir.²¹²

Hamrın diğer yiyeceklere dökülmesi durumunda şöyle bir yol izlenir: Eğer buğday arpa gibi tahılların üzerine dökülür ve ıslatılırsa (bu tahıllar olabildiğince temizlendikten sonra) hamrın kokusu veya tadı onlarda olursa yenmesi helal değildir. Hamrın kokusu ve tadı kalmamışsa yenilebilir.

Bir hayvana içki içirilir ve ardından da kesilirse eti şu şekilde değerlendirilir: Eğer hayvan hamrı içtikten sonra en fazla bir saat içinde boğazlanmışsa onun etinin yenmesi caizdir. Çünkü henüz o içilen hamr hazmedilip bedene geçmemiştir. Ancak üzerinden bir gün veya daha fazla süre geçmişse bu durumda ise kerahatle beraber yenmesi helal olur. Çünkü hamr o hayvanın mafsallarına ve damarlarına geçmiştir.²¹³ Bu durumla ilgili hamrı içen hayvanın çeşidine göre farklı zaman diliminde beklenmesi gerektiği de eserlerde geçmektedir.²¹⁴

Bir koyuna hamr içirildiğinde onun sütünün sağılıp içilmesi de kerih görülmüştür.²¹⁵

Çorba gibi sıvı bir içeceğin ya da yiyeceğin içine karışması halinde de tamamını necis yapmasından dolayı o çorba yenilmez.²¹⁶

²¹¹ el-Mâide 5/90.

²¹² Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi.*, VI, 437; Baktır, DİA, “İçki (İslamda)”, XXI, 463.

²¹³ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi.*, VI, 443.

²¹⁴ Kâdîhan, *Fetâvâ Kâdîhân*, III, 117.

²¹⁵ Mervezî, *el-Kâfi*, IV, vr. 16/a.

²¹⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 399.

Bu konuda kaynaklarda geçen diğer örnekleri (ve öne sürdükleri delillerini) daha çok karışım durumunda değerlendirildiği için, bu çalışmada “Karışım Halinde Alkollü İçkiler” başlığında ele alacağız.

B. Hamr Dışındaki Alkollü İçkilerin Necâset Açısından Hükümleri

Cumhura göre diğer alkollü içkilerde hamr gibi necis kabul edilmiştir.

İmam Muhammed’den içilmesi haram olan/sarhoş eden tüm içeceklerin necaset-i galiza olduğuna dair bir görüş bildirilse de hamrın dışındaki alkollü içeceklerin necaset açısından hükümlerinde fukaha arasında ihtilaflar vardır.²¹⁷

Bâzik, İmam Muhammed’e göre necaset-i galizadır. Bir dirhemden fazlası elbiseye bulaşsa namaza mani olur. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf’a göre ise necaseti hafifedir.²¹⁸

İmameyne göre münessaf, müselles ve kuru üzüm, kuru hurma nebîzleri necaseti hafifedir. Bir dirhemden fazlası elbiseye döküldüğü zaman onunla namaz kılınca caizdir.²¹⁹

Tılâ hakkında ise hem necâst-i hafife hem de necâset-i galîza olduğuna dair rivayetler mevcuttur.²²⁰

Nakû‘z-zebibin de necâset-i hafife olduğu nakledilmektedir.²²¹ Bir rivayete göre naki‘ necâset-i galîzadır, diğer bir rivayete göre de necâset-i hafifedir.²²²

Seker konusunda ise Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf’tan gelen farklı rivayetler vardır:

“Ebû Hanîfe’ye göre bir dirhemden fazla seker bulaşmış bir elbiseyle namaz kılan kimsenin namazı geçerli olmaz. Çünkü onun azını da çoğunu da içmek hamr gibi haramdır. Hamr da olduğu gibi bunun necaseti de necâset-i galîzadır. Ebû Hanîfe’ye nisbet edilen bir diğer görüş (elbisesine bir dirhemden fazla seker bulaşan kişinin bu durum) namazına mani olmaz. Çünkü hamrın necis oluşu ayetle sabittir. Ve ayette rics sadece hamra hasredilmiştir.”²²³

Ebû Yusûf’tan da, sekeri çok az içene had uygulanmaması ve (haram oluşunu) inkar edenin küfre düşmemesi sebebiyle haram oluşunun da hamrdan daha aşağı seviyede olduğu nakledilir. Bu durum, sekerin necâsetinin muhaffefe olmasını gerektirir.²²⁴

²¹⁷ Kâdîhan, *Fetâvâ Kâdîhân*, III, 118.

²¹⁸ Kâdîhan, *Fetâvâ Kâdîhân*, III, 118.

²¹⁹ Serahsî, *el- Meksûr*, XXIV,14-15.

²²⁰ İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Râik*, VIII, 401

²²¹ İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Râik*, VIII, 401;

²²² Merğînânî, *el- Hidâye*, IV, 395.

²²³ Kâsânî, *Bedâiu ’s- Sanâi.*, VI, 457.

²²⁴ Kâsânî, *Bedâiu ’s- Sanâi.* VI,457.

C. Nebîzle Abdest Alma

Fıkıh kitaplarında abdest bölümünde özel olarak ele alınan bu konunun dayanağı hadislerde yer alan rivayetlerdir. İbn Mes'ud'dan gelen rivayette, Cin sûresinin nazil olduğu gece Hz. Peygamber (s.a.) ile beraber dışarı çıkmıştı. Hz. Peygamber (s.a.) ona, *yanında su var mı?* diye sordu. İbn Mes'ud da yanındaki matarada nebîz var, dedi. Bunu üzerine Hz. Peygamber (s.a.), *dök* dedi ve nebîz ile abdest aldı. Sonra da, *(bu nebîz) hem içecek hem de kendisi ile abdest alınarak temizlenen bir sudur*, buyurmuştur.²²⁵ Bu hadisin farklı tarıkları Dârekutnî'nin (ö.385/955) *Sünen*'inde nakledilmektedir. Bu hadisleri delil göstererek Ebû Hanîfe, yolculukta (hurma) nebîzden başka bir şey bulamayan kimsenin bununla abdest alabileceğini ifade eder. İmameyn ve cumhur ise nebîzle abdest alınmaz, o kişi teyemmüm eder, görüşünü bildirir. İbn Mâce'de zikredilen ve İbn Mes'ud'dan gelen bu rivayet haber-i vahiddir. Haber-i vahidi hucet görmeyenler bu hadisle amel etmemektedir. Ayrıca Cin sûresinin nâzil olduğu gece İbn Mes'ud'un Hz. Peygamber'le (s.a.) beraber olmadığına dair rivayetler de mevcuttur. Ebû Ubeyde'ye (Abdullah b. Mes'ud'un oğlu) *Cin gecesi baban Rasûlullah ile birlikte miydi?* diye sorulduğunda O da, *hayır değildi* diye cevap vermektedir. Bundan başka muttasıl senetle (oğlu) Ebû Ubeyde'nin sözlerine mutabık başka rivayetlerde bulunmaktadır. İbn Mes'ud'un Cin sûresinin nazil olduğu gece Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte olmadığı, ancak onunla olmayı çok istediğini belirten hadisler Müslim'de geçmektedir. Müslim'deki bu rivayetler hem senet hem metin açısından daha makbuldür.²²⁶

Hanefî mezhebi içerisinde yolculukta suyun yokluğu durumunda nebîzle abdest alınabileceği şeklindeki ictihad sadece Ebû Hanîfe'ye aittir. Ebû Yûsuf ise sadece teyemmüm edilebileceğini söyler. İmam Muhammed de böyle bir abdestin yeterli olmadığını ayrıca teyemmüm almak gerektiğini belirtir. “*el-Asl*'da bu görüşler serdedilirken ravilerin birtakım ilavesi söz konusudur. “Ebû Hanîfe'den iki görüş olduğu zannı oluşturan bir durum arzeder. Ancak *el-Asl* kitabı tetkik edildiğinde aslın bu olmadığı âşikardır.”²²⁷

²²⁵ İbn Mâce, “Taharet”, 37; Tirmizî, “Taharet”, 88.

²²⁶ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 300-305.

²²⁷ Bkn: Yiğit, Metin, *İlk Dönem Hanefî Kaynaklarına Göre Ebû Hanîfe'nin Usûl Anlayışında Sünnet*, İstanbul, 2009, 49. “Konuyla ilgili *el-Asl*'daki diyalog şöyledir: Dedim: Şayet namaz vakti gelip çatığında yolcu adamın beraberinde hiçbir şey yoksa onunla abdest alabilir mi? Dedi: Evet, onunla abdest alabilir. Bununla birlikte teyemmüm alması bana daha sevimlidir. Dedim: teyemmüm almadan sadece nebîzle abdest alırsa? Dedi: Ebû Hanîfe'nin görüşüne göre bu yeterlidir. Kanaatimizce son satırdaki “Ebû Hanîfe'nin görüşüne göre” ifadesi râvilerin ilavesidir. Zira bir üst satırda konuşan kişi nebîzle alınan abdestin yeterli olduğunu söylüyor. Hanefî mezhebi bünyesinde sadece abdestin yeterli olduğunu söyleyen tek kişi Ebû Hanîfe'dir. Bu durumda râvî, kitabın rivayeti esnasında konuyla ilgili görüşleri birbirinden ayırmak için yer yer “falancanın görüşüdür” şeklinde not düşmüş olmalıdır.”

Ebû Hanîfe'ye göre hurma nebûzinden başka bir şey bulamayan bir kimse onunla abdest alır, teyemmüm etmez. Ancak bununla birlikte teyemmüm alması müstehaptır. Ebû Hanîfe bu konuda kendisine ulaşan hadisleri esas aldığını belirtmektedir. (İbn Abbas tarafından aktarılan İbn Mesûd hadisi, yukarıda değinilmiştir) Muhaddisler genelde bu hadisin sened bakımından problemlili olduğunu belirtip bununla amel etmemişlerdir. Ebû Hanîfe'nin kıyasa aykırı olduğu halde bu hadisle amel etmesi onun haber-i vâhidin kabulü hakkında kıyasa uygunluk şartını ileri sürmediğini göstermektedir.²²⁸

III. Alkollü İçkilerin Hukukî İşlemlere Konu Edinilmesindeki Hükümler

Alkollü içkilerin mal olup-olmaması açısından konunun değerlendirilmesiyle birçok alanda farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Bir salkım üzümün dalından koparılıp masaya bir bardak içecek olarak gelinceye kadar geçen tüm süreçlerde birçok konu ve buna bağlı görüşler ortaya konmuştur. Alkollü içkilere hammadde temini, onların üretimi, taşınması, alış veriş, ödünç alınması, miras kalması, rehin alınması, hibe edilmesi, tazmini ve diğer alanlarda birçok olayla karşılaşmak mümkündür. Tüm bu konular çalışmanın vüs'atince açıklanacaktır.

A. Mütekavvim Mal Olup-Olmama Açısından Alkollü İçkiler

Fıkıhta hamrın ve diğer alkollü içkilerin mütekavvim mal olup-olmadığı konusu fukaha nezdinde ele alınmış ve bu konu geniş bir tartışma zeminine oturmuştur. Buna bağlı olarak hukukî işlemlerde hamrın ve diğer alkollü içkilerin kullanımıyla alakalı birçok konu ortaya çıkmıştır.

1. Mütekavvim Mal Oluş Bakımından Hamr

Hamrın haramlığı kitap sünnet ve icma ile sabittir. Hamr kat'î bir nassla haram kılınmıştır ve ayette rics olarak nitelendirilmiştir. Rics 'aynı itibariyle rağbet edilen bir şey değildir. Bu sebeple hamr da mütekavvim bir mal sayılmamıştır.

Hamrın mütekavvim bir mal olmadığına fukaha ittifak etmiştir. Dolayısıyla hamrın satılması veya herhangi bir hukukî işleme konu edilmesi caiz değildir.²²⁹

Kur'an-ı Kerim'deki hamrı yasaklayan ayetin nüzulünden sonra Hz. Peygamber (s.a.) hamrın satışını ve ticaretini yasaklamıştır.²³⁰ Hadislerde hamrın içilmesinin yanında, satışı,

²²⁸ Yiğit, *a.g.e.*, 365-366.

²²⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 394.

²³⁰ Buhârî, "Buyû", 112; Buhârî, "Tefsîr", 2; Ebû Davûd, "Buyû", 64 .

satın alınması, parasının yenmesi, taşınması, ikram edilmesi, sâkilik yapılması... ağır ifadelerle kınanmıştır. Tüm bu naslarla beraber sahabe uygulaması da Müslüman bir toplumda hamrın hukûken tanınmayan gayri mütekavvim bir mal olduğunun dayanağını oluşturur.

2. Mütekavvim Mal Oluş Bakımından Hamr Dışındaki Alkollü İçecekler

Ebû Hanîfe'ye göre hamr dışındaki içkilerin alışverişi caizdir.²³¹ Münassaf, müselles, bâzik gibi hamr dışındaki alkollü içkilerin satışı caizdir.²³² Telef eden de bedelini ödemekle yükümlü olur. Çünkü mütekavvim bir maldır. Mütekavvim olmadığına dair kesin bir nass yoktur. İmameyne göre ise hamr ve diğer alkollü içecekler de mütekavvim maldan değildir.²³³

B. Hukukî İşlemlerin Konusunu Teşkil Etmede ve Bedel Olarak Belirlenmesinde Alkollü İçkiler

Hamrın ve diğer alkollü içkilerin mütekavvim bir mal sayılıp sayılmaması yönünde fukahanın ortaya koyduğu görüşler çerçevesinde hukukî işlemlerde de ona göre yansımaları olmuştur. Biz bu başlık altında alış-veriş, selem, karz, icare, hibe, rehin, tereke, ve diğer konularda hamr ve alkollü içkilerin durumunu izah etmeye çalışacağız.

1. Alış-Veriş

a) Hamrın Alış Verişi

Nasslardaki sarih ifadeyle hamrın her türlü temlik ve temellükü haramdır.²³⁴

Hamrın içilmesini haram kılan el-Mâide 5/90. ayetinde hamrın rics olarak da nitelendirilmesiyle ondan uzak durulması da emredilmektedir. Hadislerde de birçok rivayette hamrın satışını yasaklayan ifadeler vardır:

“Onun içilmesini haram kılan Allah Teala alışverişini ve onun bedelini yemeyi de haram kılmıştır.”²³⁵

Bu konuda gelen rivayetler alkollü içkilerin içilmesini hicrî altıncı yılda yasaklandıktan sonra; hukukî işlemlerde de tamamen yasaklanmasının hicrî sekizinci yıldan itibaren gerçekleştiğini ortaya koyuyor.²³⁶

Müslümanların kendi aralarında hamrın alış verişi haram olduğu gibi bir kafirle olan alışverişleri de batıldır.²³⁷ Hristiyan ya da ehli zimmetten birisi Müslüman birisinden hamr

²³¹ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.14/a.

²³² Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV,14.

²³³ Merğînânî, *el-Hidaye.*, IV, 395.

²³⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi.*, VI, 437.

²³⁵ Müslim, “Müsâkât”, 67-72.

²³⁶ Ayrıntılar için bk: Karaman, Hayreddin, *İslam Hukuk Tarihi*, 86-90.

²³⁷ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 15/b.

satın alsa bu alışveriş bâtıldır. Bir kâfir, müslümana hamr satsa bu durumda da aynı şey söylenir, bâtıldır, hukûken geçerli değildir.

Müslümanlar için hamrın haram oluşu İslam ülkesinde yaşayan ehli zimme için geçerli değildir. Bu nedenle ehli zimmenin hamrı içmesi ve kendi aralarında alış veriş meşru kılınmıştır. Ancak bir Müslüman ile ehli zimme arasında cereyan edebilecek olası bir akidleşme durumunda nasıl bir yol izleneceği kaynaklarda izah edilmiştir.

İmam Muhammed (ö.189/ 805) selem akdinde gerçekleşebilecek durumları genişçe izah etmektedir:²³⁸

- İki Hıristiyan belli bir para karşılığında belirli bir zaman sonra ve hamr satın alacak şekilde bir selem akdi gerçekleştirirlerse bu caizdir.
- Taraflardan birisi hamrı almadan (ya da teslim etmeden) Müslüman olursa bu akid fasid olur.
- Sahibü's-selem Müslüman olduğunda, Hıristiyan olan müslemün ileyh ona aldığı parayı iade etmesi gerekir. Hamrı Müslümana teslim etmez, sahibü's-selem de hamrı talep edemez.
- Müslemün ileyh Müslüman olduğunda re'si mâli iade eder. Sahibü's-selem ondan hamrı talep edemez.
- Her ikisi de Müslüman olduğunda bu selem akdi fasid olur.

Hanefîlere göre ehli zimmeden birisi borçlu olduğu Müslümana, hamrdan elde ettiği kazançla borcunu ödese, Müslüman kişi bu parayı alır ve ehli zimmenin borcu sâkıt olur. Çünkü zimmîlerin kendi aralarında hamr alış veriş caizdir.²³⁹

b) Hamr Dışındaki Alkollü İçkilerin Alış Verişi

Ebû Hanîfe'ye göre hamrın dışındaki tüm alkollü içkilerin alış veriş caizdir.²⁴⁰ O'na göre, bu içkiler hamra kıyasla yasaklanmıştır dolayısıyla bunların satışı caizdir. Ebû Hanîfe, seker, fadîh, nakîu'z-zebibin alışverişini kerahatle beraber caiz görürken; münessaf, müselles, bâzik ve diğerlerinin alışverişine doğrudan/kerahatsiz cevaz verir. Ebû Hanîfe bu görüşünü şu şekilde delillendirir:

“Alışveriş, aslı itibariyle istenilen/arzulanan bir malın başka bir mal ile değişimidir. Mal rağbet edilen bir şeydir. (İçeceklerde mal kapsamındadır) Ancak hamr hariçtir. Çünkü

²³⁸ Şeybânî, *el-Asl*, II, 403-404.

²³⁹ Merğînânî, *el-Hidaye*, IV, 394.

²⁴⁰ Mervezî, *el-Kâfi*, IV, vr. 14/a; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV,14-16; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi.*, IV, 455-458.

hamrın haram oluşu ayetle sabittir. Nassın muktezası sadece hamrı kapsar. Ayrıca Ebû Hanîfe, mizr, cia ve bit'u'nun (pişirilmiş olsun, şıra şeklinde olsun) içilmesine helal diyerek alışverişini de caiz görür.”²⁴¹

Ebû Hanîfe'ye göre bâzik, münessaf ve müselleşin alışverişi caizdir. O'na göre bir şeyin içilmesinin haram oluşu satışını da haram kılmayı gerektirmez. Mesela necis bir yağın içilmesi haram iken satışı caizdir. Aynı şekilde (hayvan) gübresinin yenilmesi haramken satışı caizdir. Gübre liaynihi haram olmasına rağmen satışı caizdir.²⁴²

Ebû Hanîfe'ye göre tılâ, bâzik, münessafta olduğu gibi naki'uz-zebîbin²⁴³ alışverişi de caizdir. İmameyne göre ise caiz değildir. Hanefî mezhebinde müftâ bih olan görüş İmameynin bu görüşüdür.²⁴⁴

Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise hamr dışındaki alkollü içkilerin Hz. Peygamber'in(s.a.) sahih hadisleriyle yasaklandığını dolayısıyla haramlığının da ictihadî olmayıp nassa (hadislere) dayandığını belirterek alışverişinin de haram olduğunu söylerler. İmam Muhammed müselleş gibi bu içeceklerin içimine ve de satışına haram derken Ebû Yûsuf'un ilk görüşünün İmam Muhammed gibi olduğu ancak daha sonra Ebû Hanîfe'nin görüşüne yöneldiği ifade edilir.²⁴⁵

2. Karz

Müslümanlar arasında hamrın intifaı' meşru olmadığından ehli zimmenin kendi arasındaki borç alıp verme durumunu ele alacağız. Ancak tarafları oluşturan ehli zimmeden birisi Müslüman olduğunda nasıl bir uygulama yapılacağı fıkıh kaynaklarında nakledilmektedir. *el-Asl'* da muhtemel durumlar sıralanır:

“Bir Hıristiyan başka bir Hıristiyandan hamr borç alsın sonra da borç veren (mukriz), Müslüman olsa onun alacağı bir şey kalmaz. İkisi de Müslüman olursa durum yine aynıdır. Çünkü hamrın 'aynı söz konusudur. (Bu iki durumda da Müslüman için hamrın 'aynını alması mümkün değildir.) Şayet hamrı borç veren (mukriz) değil de borç alan (müstakriz) Müslüman olsa bu durumda da Müslüman olan müstakriz üzerine bir şey gerekmez. Bu, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un görüşüdür. Bu durumda diğer bir görüş daha vardır ki İmam Muhammed'e aittir: Eğer borç alan Müslüman olursa veya her ikisi de Müslüman olduğunda; ilk olarak

²⁴¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi.*, VI, 456-458.

²⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 15.

²⁴³ Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 395.

²⁴⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, VIII, 401.

²⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi.*, VI, 475.

borç alan Müslüman olursa bu durumda o hamrın kıymetini (mislini değil de) ödemek borç alan (müstakriz) üzerinedir.²⁴⁶

Hamr dışındaki içkiler hakkında kaynaklarda borç alıp verme konusunda herhangi bir örnekle ve sarih nakille karşılaşmadık.

3. Hibe

İmam Muhammed (ö. 189/ 805), “Müslümanın zimmîye, zimmînin Müslümana hibesi ve ıvazlı hibe” başlığı altında mev’hûbun hamr olması konusunu ele alır. Bir Müslümanın Hıristiyan, Yahudi ya da Mecusiye hibesi; zimminin de Müslümana hibesi caiz olduğu nakledilir.²⁴⁷

4. İcare

İmameyne göre ehli zimmetten birisi bir Müslümandan hamr satmak üzere bir ev/dükkan kiralasa bu caiz değildir, icâre batıldır. Böyle bir icâreden alınacak az ya da çok ücret helal değildir. Ancak ehli zimmetten birisi oturmak (iskan) için bir müslümandan ev kiralasa ve de evinde hamr içse ya da haç’a tapırsa bu durumda Müslüman ev sahibine herhangi bir vebal yoktur. Hatta bu evde elinde bulunan hamrı bir başkasına satsa (yani hamrın satış akdi oturduğu evde yapılırsa) bu durumda da bir sakınca yoktur.²⁴⁸

Ebû Hanîfe’ye göre ehli zimmetten birisi hamr taşımak üzere bir Müslüman hamalı tutsa bu caizdir. Ebû Hanîfe bu hamalın durumunu meyte, ceset, kadavra taşıyan hamala kıyas ederek böyle bir kiralama işlemini caiz görüyor. Aynı şekilde bir hayvanı ya da gemiyi hamr taşımak için kiralamak isteyen ehli zimmetten birisinin Müslüman birisiyle yaptığı icare akdinde de caizdir görüşünü belirtiyor. İmameyne göre ise bu durum caiz değildir. Çünkü meyte ve cesetin taşınmasında kirliliğin izalesi gibi bir fayda söz konusuysen hamrın taşınmasın da masiyet söz konusudur.²⁴⁹

5. Miras

Kâsânî (ö.587/1191), hamra miras yoluyla sahip olunması konusunu şu şekilde ele almıştır: “Hz. Peygamber’den (s.a.) şöyle rivayet edilmiştir; *“Ey Medine halkı Allah (c.c.) size hamrı haram kılmıştır. Bu ayeti öğrendikten sonra kimin yanında hamrdan bir şey varsa onu içmesin ve alışverişini yapmasın.”* Böylece herkes ellerindeki hamrı Medine yollarına

²⁴⁶ Şeybânî, *el-Asl*, II, 516-517.

²⁴⁷ Şeybânî, *el-Asl*, III, 419.

²⁴⁸ Şeybânî, *el-Asl*, IV, 17.

²⁴⁹ Şeybânî, *el-Asl*, IV, 17.

döktüler, ancak varislerin ellerindekiler hariç. Çünkü mirasçıların bu milke sahip olmaları kişinin bizzat çalışmasıyla olan bir şey değil, hukuken (şer'an) gerçekleşen bir durumdur. Bu da temlik ve temellük babında değerlendirilemez."²⁵⁰

Hanefilere göre miras yoluyla hamrın mülkiyetine sahip olmak caizdir. Ancak kişinin bu hamrı dökmesi istenir, herhangi bir şekilde intifa'sı yasaklanmıştır.

IV. Alkollü İçkilerin İtlafları ve Tazmini

Alkollü içkilerin mütekavvim mal hüviyetine sahip olup olmaması açısından ele alınan bu başlık altında iki durumdan söz etmek mümkündür:

Müslüman birinin sahip olduğu alkollü içkilerin itlafında tazmin; zimmî bir kimsenin sahip olduğu alkollü içkiler ve bunların itlafında tazminin nasıl olacağı konularıdır.

1. Müslümanın Sahip Olduğu Alkollü İçkiler

Daha önceki hamrın mütekavvim mal olup olmadığı konusunda da açıklandığı üzere bir Müslüman için her ne şekilde olursa olsun hamrın temlik ve temellükü caiz değildir. Bu sebeple elinde hamr bulunduran bir Müslümanın bu hamrı itlaf edilse, çalınsa ya da gasb edilse herhangi bir müeyyidesi yoktur.²⁵¹ İtlaf eden çalan ya da gasbeden kişinin Müslüman ya da gayri Müslim olması fark etmez.

Hamrın telef edilmesi halinde tazmininin gerekmemesi, onun telef edilmesinin mubah olduğuna delâlet etmez. Ancak bu hususta fakihler ihtilaf etmiştir. Bazıları, telef edilmesi mubahtır derken; bazıları da ancak sahih bir niyetle mubah olabilir, demişlerdir. Mesela hamr, bir alkol müdaviminin yanındaysa, o kişinin içeceğinden korkulursa telef edilir. Salih bir kişinin yanında ise, onu telef etmek mubah değildir. Çünkü o salih kişi hamrı sirkeye çevirebilir.²⁵²

Cumhur hamrın dışındaki alkollü içkiler hakkında da bu şekilde hüküm verirken Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, münessaf, nekû'z-zebîb, tılâ gibi kaynatılarak elde edilen içkilerin tazmini konusunda görüş bildirirler.²⁵³ Ebû Hanîfe hamr dışındaki diğer alkollü içeceklerde itlaf söz konusu olduğunda tazmininin gerektiğini belirtir. İmameyne göre ise tazmini gerekir.²⁵⁴

²⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, VI, 437.

²⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, VI, 437.

²⁵² İbn Âbidin, *Reddû'l-Muhtâr*, XVI / 52-53.

²⁵³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, VI, 458; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-raik*, VIII, 401- 403.

²⁵⁴ Mervezi, *el-Kâfi*, III, vr. 14/a.

2. Zimminin Sahip Olduğu Alkollü İçkiler

Ehli zimmetin hamr ve diğer alkollü içkiler edinmesinde bir beis yoktur. Çünkü onlar için bir haramlık söz konusu değildir. Müslüman bir kimse zimmî birinin hamrını telef etse bu durumda tazmin eder. Ancak ‘aynını değil kıymetini öder.

Devlet başkanı ya da onun görevlendirdiği memur kimseden başka birisi zimmînin hamrını veya domuzunu telef etse bu durumda onların kıymetini ödemek mecburiyetindedir.²⁵⁵

V. Alkollü İçkilerin İstihâlesi

İstihâle, bir maddenin kimyasal bir değişim geçirerek yeni bir maddeye dönüşmesi anlamına gelir ki biz bu başlık altında hamrın sirkeye dönüşmesi/ dönüştürülmesi konusundaki tartışmaları ele alacağız.

A. Alkollü İçkilerin İstihâlesi Caizdir

Hamrın kendiliğinden sirkeye dönüşmesi durumunda bunun içilmesinin/ kullanılmasının caiz olduğunda fukaha ittifak etmiştir.²⁵⁶ Dışarıdan bir müdahaleyle yapılması durumunda ise farklı görüşler vardır. Hanefilere göre hamrın hem kendiliğinden sirkeye dönüşmesi hem de dışarıdan bir müdahale ile sirke yapılması caizdir.²⁵⁷

1. Delilleri

Hanefiler hamrın kendiliğinden sirkeye dönüşmesini veya dışarıdan bir müdahaleyle sirkeye dönüştürülmesini kabul ederler. İmam Şafîî ise insan eliyle hamrın sirkeye dönüştürülmesini kabul etmemektedir.²⁵⁸

Gerek kendiliğinden gerekse dışarıdan bir müdahale ile hamrın sirkeye dönüştürülmesini caiz görenlerin sünnetten delilleri şunlardır:

İbn Mâce’de “velîme”, kütüb-i sittenin diğer hadis kitaplarında ise “yiyecek ve içecekler” bahsinde geçen *نعم الإدام الخل / sirke ne güzel katıktır* hadisi ilk başta zikredilen delillerdendir.

Sirke ne güzel katıktır hadisi dört farklı sahabî raviden gelmektedir: Cabir (r.a.), Hz.Âişe (r.a.), Ümmü Hânî (r.a.), Ümmü Eymen (r.a.). *Nasbu’r- Râye’de* rivayetler uzunca tedkik edilmektedir. Ümmü Hânî’den gelen rivayette, Rasûlullah (s.a.) onun evine gider ve

²⁵⁵ İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, XVI /53.

²⁵⁶ Kasanî, *Bedâiu’s-Sanâi.*, VI, 443.

²⁵⁷ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 15/a; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 7.

²⁵⁸ Cessâs, *Muhtasaru İhtilâfi’l-ulema*, IV, 320.

evde sirkeden başka bir katık olmadığını öğrenince, *sirke ne güzel bir katıktır* deyip karnını onunla doyurur.²⁵⁹

Dârekutnî'nin (ö.385/995) *Sünen*'inde geçen bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.) ile Ümmü Seleme arasında geçen konuşmada, Ümmü Seleme koyununun öldüğünü söyler. Hz. Peygamber (s.a.) "*onun derisinden istifade etmedin mi?*" diye sorar. Ümmü Seleme (r.a.), *o meyte, murdar oldu* deyince Hz. Peygamber (s.a.), "*onun derisinin tabaklanması, hamrın sirkeye dönüşüp helal olması gibidir.*" der. Zeylaî, bu hadisin zayıf olduğu değerlendirmesini de yapar.²⁶⁰

Serahsî bu rivayeti Hanefilerin "insan eliyle sirkeye dönüştürülen hamrın helal olduğu" görüşüne delil olarak nakleder. Derinin tabaklanması kendi kendine olabilecek bir şey değildir. Nasıl ki (necis, murdar olan) meytenin derisi insanların eliyle temizlenerek kullanımı, satışı caiz hale geliyorsa, hamrın insan eliyle müdahalesi de onu sirkeye çevirir ve helal olur. Yani derinin tabaklanması tabîî bir işlem olmayıp insan eliyle yapılıyorsa hamr da dışarıdan müdahale ile sirkeye çevrilebilir.²⁶¹

Hamrın sirkeye dönüştürülmesini caiz görenlerin bir başka delili de *خير خلخمركم* (sirkenizin en iyisi hamr sirkesidir.) hadisidir. Muğire b. Ziyad'dan gelen bu rivayetin devamında Hicazlıların üzüm sirkesini (*خل العنب*), hamr sirkesi (*خل الخمر*) diye isimlendirdikleri ifade edilir.²⁶²

2. Sirkenin Yapılış Şekilleri

Hamrın sirkeye dönüşmesi iki şekilde gerçekleşebilir; ya kendiliğinden (herhangi bir fiziksel müdahale olmadan) sirkeleşir ya da dışarıdan bir müdahaleyle (içine bir şey atma, ortam ısınısını arttırma vd.) oluşur.

Hamr kendiliğinden sirkeye dönüştüğü zaman, onun içilmesi ittifakla helaldir. Sirkeleşme, hamrın acılığının ekşiliğe (asitli olma durumuna) dönüşmesiyle oluşur.

Ebû Hanîfe'ye göre hamrdaki bu acılık tamamen yok olup ekşi hâle dönüşmesiyle oluşur. Eğer onda çok az dahi acılık kalsa helal değildir. İmameyne göre ise az bir ekşime dahi olsa sirkeye dönüşümü kabul edilir ve helaldir.²⁶³

Ebû Hanîfe ile İmameyn arasındaki sirkeleşme konusundaki bu ihtilafın sebebi hamrın oluşumu konusundaki görüşlerinin temel oluşturduğunu söyleyebiliriz. Hatırlanacağı üzere

²⁵⁹ Zeylaî, *Nasbu'r- Râye.*, IV, 310.

²⁶⁰ Zeylaî, *Nasbu'r- Râye.*, IV, 311.

²⁶¹ Serahsî, *el- Mabsût*, XXIV, 23.

²⁶² Zeylaî, *Nasbu'r- Râye.*, IV, 311.

²⁶³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi.*, VI, 443; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, XVI, 56.

hamr konusunda Ebû Hanîfe, tamamen köpüğünü atmasıyla berraklaşmasını şart koşarken İmameyn ise şıranın sertleşmesini yeter sebep görmektedir.

Hanefilere göre hamrın içerisine tuz, balık, sirke gibi maddeler katarak ya da güneşte bırakılmak suretiyle onun sirkeye dönüştürülmesi caizdir. Şâfîler ve Hanbelîlere göre ise bu caiz değildir.

B. Alkollü İçkilerin İstihalesi Caiz Değildir

Şâfîler ve Hanbelîler her ne sûretle olursa olsun hamrın sirkeye dönüştürülmesini caiz görmemişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.) ile Ebû Talha (r.a.) arasında geçen, yetimlerin miras yoluyla sahip olduğu hamrın konu edildiği hadise dayanarak istihâlenin haram olduğu hükmüne varmışlardır.

İmam Şâfî, “kendiliğinden hamrın sirkeye dönüşmüş şekli mekruhtur” diye açıklarken, “içerisine bir şeyin atılmasıyla oluşturulmuşsa haramdır”, der. İmam Şâfî, hamrın insan eliyle sirkeye dönüştürülmesi helal olmaz, der. Çünkü bu durumda hamrdan mal elde etmek niyeti ortaya çıkar. Hâlbuki hamr mütekavvim değildir.²⁶⁴ İmam Şâfî bu görüşüne delil olarak hamrın sirkeye çevrilmesini yasaklayan rivayetleri göstermektedir.²⁶⁵ Bu konuda Şâfîler şu hadisi delil gösterirler: Ebû Talha miras yoluyla yetimlerin sahip olduğu hamrı ne yapması gerektiğini Hz. Peygamber’e (s.a.) sorduğunda, *onu dökmesini* emreder. Sirke yapabilir miyim diye tekrar sorduğunda da “*hayır*” cevabını alır. Bu rivayete dayanarak hamrın dışarıdan yapılan herhangi bir müdahaleyle sirkeye dönüştürülmesini caiz görmezler.

266

C. Karışım Halinde Alkollü İçkiler (Tağlib Çerçevesinde)

Su yahut başka bir sıvının içerisine alkollü içki katma ya da bir yiyecekten alkollü içkilerin karıştırılması konularını içeren bu başlık klasik eserlerde genellikle hadler konusuyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Mubah olan bir içeceğin içerisine alkollü içki karıştırıldığında hükmünün ne olacağı kaynaklarda geçmektedir. Konu hamr üzerinden verilen örneklerle izah edilirken hamrın dışında alkollü içkiler konusunda bir açıklamaya ulaşamadık.

²⁶⁴ Serahsî, *el- Mabsût*, XXIV, 22.

²⁶⁵ Tirmizî, “Buyû”, 59. (*نهى عن تخليل الخمر*); Tirmizî, “Buyû”, 37 (*نهى أن تتخذ الخمر خلا*)

²⁶⁶ Zeylaî, *Nasbu’r- Râye.*, IV, 311.

Su gibi kaptaki (bardaktaki) herhangi bir sıvının içerisine bir damla dahi hamr katılacak olursa, o sıvıyı necis eder. Hamrın tadı bulunmasa bile onun içilmesi helal olmaz.²⁶⁷ Hamrdan dökülen kısım o sıvının içinde kaybolursa bile o sıvıyı necis eder. Tıpkı bevlde olduğu gibi.²⁶⁸

Ancak akarsu ya da havz-ı kebir suya hamr döküldüğünde ise durum farklıdır. *Mebûsût*'ta Fırat nehri gibi bir akarsuya hamrın dökülmesi durumu izah edilir. Bu durumda nehrin aşağı kısmında bulunan bir kimsenin hamrın kokusu ve tadını almadığı takdirde sudan içmesinde ve bu suyu kullanmasında bir sakıncanın olmadığı belirtilir.²⁶⁹

Hamrın yiyeceklere dökülmesi durumunda şöyle bir yol izlenir: Eğer buğday arpa gibi tahılların üzerine dökülür ve ıslatılırsa (bu tahıllar olabildiğince temizlendikten sonra) hamrın kokusu veya tadı onlarda olursa yenmesi helal değildir. Hamrın kokusu ve tadı kalmamışsa yenilebilir.²⁷⁰ Üzerine hamr dökülen buğday iyice yıkanıp temizlendikten sonra kokusu ve tadı kalmamışsa yenmesinde sakınca yoktur. Daha sonra öğütüldüğünde de helal olur. Çünkü pislik buğdayın dış yüzeyindedir ve suyla güzelce yıkanarak temizlenmiştir. Bu durum tıpkı üzerine kan ya da bevl dökülen buğday gibidir.²⁷¹

Ebû Yusûf'tan rivayet edildiğine göre buğdaya hamr dökülse ve iyice emse bu durumda buğday üç defa yıkanır. Her defasında yıkandıktan sonra güzelce kurutulur. Böylece temiz hale gelir. İmam Muahammed'e göre hiçbir şekilde temiz hale gelmez. Çünkü yıkamakla sadece buğdayın yüzeyi temiz olur, ancak içindeki emilen kısım kalır. Emilen kısımda sadece sıkmakla çıkarılıp temizlenir bu da buğday için mümkün değildir.²⁷² Serahsî, Ebû Yusûf'un görüşünün umumu'l-belva ilkesince ve zaruretler göz önüne alındığında daha makul olduğunu zikreder. Bunu da şu örnekle açıklar. Hamamda kullanılan terlik (takunya), yeni bir kiremit, bir tahta ve ya su kabına bevl dökülse ve içine iyice emse bunları sıkarak yıkayıp temizlemek mümkün olmadığından kurutulur. Sıkılması mümkün olmayan şeylerde kurutmak sıkmanın yerini alır. Böylece bu maddelerin temizlendiğine hükmedilir.²⁷³

Hamr çorbanın içine konularak beraber pişirilse bunu yemek helal değildir. Çünkü hamrı sirke gibi çorba yapımında kullanmak helal olmaz. Hamrın pişirilmesi onu helal kılmaz

²⁶⁷ Serahsî, *el- Mebsût*, XXIV, 28.

²⁶⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, XVI, 55.

²⁶⁹ Serahsî, *el- Mebsût*, XXIV,

²⁷⁰ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi*, VI, 443.

²⁷¹ Serahsî, *el- Mebsût*, XXIV, 25.

²⁷² Serahsî, *el- Mebsût*, XXIV, 25.

²⁷³ Serahsî, *el- Mebsût*, XXIV, 26.

ve hakkındaki hükmü de değiştirmez. Ancak bu çorbadan içen kimseye had uygulanmaz. Çünkü burada galib olan hamrın dışındakilerdir. Galib olana göre had uygulanır.²⁷⁴

Un hamrla yoğrulup ekmek yapılırsa yenilmesi mekruhtur. Çünkü un hamr ile necis olmuştur ve hamurda necis olmuştur. Hamurun ekmek olmasıyla temiz olmaz ve yenilmesi helal değildir.²⁷⁵

Ebû Yusuf'a göre, hamrın içerisine onu tatlandırarak kadar (ya da tadını değiştirecek kadar) sirke katılırsa içilmesi helal değildir. Çünkü bu durumda teğayyr değil tağlib söz konusudur. Hamr aslını korumaktadır ve haramlığı devam etmektedir.²⁷⁶

Hayvanlara hamr içirmek mekruhtur. Çünkü bu da bir tür hamrdan istifade etmektir.²⁷⁷ Bir hayvana hamr içirilir ve ardından da kesilirse eti şu şekilde değerlendirilir: Eğer hayvan hamrı içtikten sonra en fazla bir saat içinde boğazlanmışsa onun etinin yenmesi caizdir. Çünkü henüz o içilen hamr hazmedilip bedene geçmemiştir. Ancak üzerinden bir gün veya daha fazla süre geçmişse bu durumda ise kerahetle beraber yenmesi helal olur. Çünkü hamr o hayvanın mafsallarına ve damarlarına geçmiştir.²⁷⁸

Bir koyuna hamr iirildiğinde onun sütünün sağılıp içilmesi de kerih görülmüştür.²⁷⁹

Hamrın içerisine ekmek doğranıp yense, ekmek onun rengini ve tadını alırsa had olunur. Eğer rengi bulunmayan cinsten bir hamr ise sadece tadını almasıyla da had olunur.²⁸⁰

Alkollü içkilerin içerisine mubah bir içecek karıştırıldığı zaman durum nasıl olur? Bu konuda hamrın dışındaki içecekler konusunda gelen rivayetler göze çarpmaktadır.

Eb Yûsuf'tan gelen rivayete göre hamrın sirkeye dönüştürülmesi aşamasında, hamrdan daha fazla miktarda sirke koyularak ekşimesinin sağlanması caiz değildir. Yani hamrın acımsı tadı gidip ekşimiş olsa bile bu helal olmaz. Çünkü bu durumda teğayyr değil tağlib söz konusudur. Bu da caiz değildir.²⁸¹ Eb Yûsuf sirkenin dışında hamrın tatlı bir

²⁷⁴ Serahsî, *el- Mabsût*, XXIV, 25; Meręinn, *el-Hidâye*, IV, 399.

²⁷⁵ Serahsî, *el- Mabsût*, XXIV, 25.

²⁷⁶ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sant.*, VI, 454-455

²⁷⁷ Serahsî, *el- Mabsût*, XXIV, 25-26.

²⁷⁸ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sant.*, VI, 443.

²⁷⁹ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 16/a.

²⁸⁰ İbn Âbidîn, *Redd 'l- Muhtâr*, XVI, 54.

²⁸¹ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sant.*, VI, 454- 455.

içeceklerle karışması durumunda acılığı gitmiş olsa bile bu içeceğin yine de helal olmadığını belirtir.

Daha önce nebîz konusunda ele aldığımız hadislerde geçtiği üzere, Hz. Peygamber'e (s.a.) sunulan bir içecekten dolayı yüzünü ekşitiyor ve su isteyip içerisine katıyor. Sonra da içiyor. Bu minvalde gelen rivayetlerde hamrın dışındaki içecekler söz konusudur. Henüz iskar vasfını almamış ancak tadında bir acılık, keskinlik olan içeceklere su katarak seyreltip içmek caizdir.

Katı bir madde ile hamrın karışması durumunda nasıl bir yol izleneceği de kaynaklarda nakledilmektedir. Bu konuda hamur örneği zikredilir. Hamr ile yoğrulmuş bir hamur pişirilip ekmeğe olsa bunu yemek mekruhtur. Ancak buğdayın üzerine hamr dökülürse ve güzelce yıkansa sonra da öğütülse; eğer unda hamrın kokusu ve tadından bir şey kalmasa o undan yapılan ekmeği yemede bir sakınca yoktur.²⁸²

VI. Alkollü İçkilerin Tedavî Amaçlı Kullanımı

A. Hamrın Tedavi Amaçlı Kullanımı

Hz. Peygamber'e (s.a.) hamrın ilaç olarak kullanımı sorulduğunda "o ilaç değil, hastalıktır."²⁸³ buyurmuştur. Başka bir rivayette de "Allah, size yasakladığı şeylerde sizin için şifa kılmamıştır"²⁸⁴ buyurarak bu konudaki temel ilkeyi va'z etmiştir.

Bu hadislere dayanarak haram liaynihî olan hamr ile tedaviyi fukaha caiz görmemiştir.

Ebû Hanîfe susuzluktan ölme ihtimali, ikrah altında ve boğaza bir şey tıkanması durumunda hamrın zaruret miktarınca içilebileceğini söyler. Aynı şekilde zaruret halinde hamrın ilaç olarak tüketilebileceğini de belirtir.

Hanefilerdeki müfta bih olan görüş hamr ile tedavi caiz değildir. Hatta küçük bir çocuğa hamr içirmekte haramdır. İçiren kişiye günah vardır, çünkü bu haramdan nehyle muhatab olan o kişidir.²⁸⁵

Bir kadının küçük çocuğuna tedavi amaçlı hamr içirmesi; bir kişinin vücudundaki bir yarayı ya da hayvanındaki bir yarayı (ezayı) hamr ile tedavi etmesi de mekruhtur.²⁸⁶

²⁸² Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.15 / b.

²⁸³ Müslim, "Eşribe", 12 ; Ebû Davûd, "Tıb", 11.

²⁸⁴ Müslim, "Eşribe", 5; Ebû Davûd, "Tıb", 38.

²⁸⁵ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi.*, VI, 426.

²⁸⁶ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 15/a; Serahsî, *el-Mebsut*, XXIV, 21.

Ayrıca hamrıyla hukne yapılması²⁸⁷ ve ihlile²⁸⁸ hamrıyla damla damla akıtmak/süzmeğe caiz görülmemiştir. Böyle yapan bir kimseye had uygulanmaz ancak bu eylemin yapılması mekruhtur.²⁸⁹

Hamrın tortusunun ayrıca ele alındığı ve bu konuda hükümler verildiği fıkıh metinlerinde geçmektedir. Bu sebeple bir yarayı hamrın tortusuyla pansuman etmek caiz değildir, mekruhtur.²⁹⁰

B. Hamrın Dışındaki Alkollü İçkilerin Tedavi Amaçlı Kullanımı

Soğuk bir beldede yaşayan bir kişi Hz. Peygamber'e (s.a.) gelerek soğuktan korunmak için falanca içeceği içebilir miyiz diye sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) de " (onu içtiğinizde) sarhoş oluyor musunuz?" dediğinde; "evet", cevabını alır. Bunun üzerine O (s.a.) de o içecekten uzak durmalarını ikaz etmektedir. Soruyu soran kişi ısrarla bu içkiden uzaklaşamayacaklarını söyleyince, Hz. Peygamber (s.a.), *kim bunu içmeye devam eder, ısrar ederse onu öldürün*, diye buyurur.²⁹¹

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Davûd'da da yer alan bu rivayetlerde bu içeceğin buğdaydan yapıldığı zikredilmektedir. Ancak isminin ne olduğu açıkça belirtilmemiştir.²⁹²

Abdullah ibn Mes'ud'a seker ile tedavi sorulduğunda, *Allah Teâlâ onda (sekerde) size şifa kılmamıştır, onu size haram kılmıştır*, buyurmuştur.²⁹³ Bu rivayetin bir benzeri *el-Kâfi*'de nakledilir. Karnından şikayeti olan (safrası olan) birisi İbn Mes'ud'a sekerle tedavi konusunu sorunca aynı cevabı alır.²⁹⁴

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'a göre tedavi için müselles içmek helaldir. Ayrıca vücut direncini arttırmak ve yemeğin hazmı için içmekte helaldir.²⁹⁵

Bu rivayetlerden hareketle sekerle tedavi caiz görülmemiştir, hamrın dışındaki alkollü içeceklerde de tedavi amaçlı kullanımı konusunda fukaha temkinli davranmıştır.

²⁸⁷ *Hukne*: özelde dübure genelde de vücudun herhangi bir yerine enjekte edilen ilaç. Bkn: Erdoğan, *a.g.e.*, 201.

²⁸⁸ *İhlil*: Bevlın çıktığı yer; memeden sütün çıktığı yer. Bkn: Erdoğan, *a.g.e.*, 235.

²⁸⁹ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.15/b;

²⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 21. İbn Nüceym, *el-Bahru'r-raik*, VIII, 404.

²⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe*, 55. (Hadisin diğer rivayetlerinde bu içeceğin buğdaydan elde edildiği naklediliyor.)

²⁹² Ebû Davûd, *Eşribe*, 5.

حَدَّثَنَا هُنَادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْنِي ابْنَ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْيَزَنِيِّ، عَنْ دَيْلَمِ الْحَمِيرِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا بَارِضٌ بَارِدَةٌ نَعَالِجُ فِيهَا عَمَلٌ شَدِيدٌ، وَإِنَّا نَتَّخِذُ شَرَابًا مِنْ هَذَا الْقَمَحِ نَتَّقَوِي بِهِ عَلَى أَعْمَالِنَا وَعَلَى بَرْدِ بِلَادِنَا، قَالَ: «هَلْ يُسْكِرُ؟» قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: «فَاجْتَنِبُوهُ» قَالَ: قُلْتُ: فَإِنَّ النَّاسَ غَيْرَ تَارِكِيهِ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ يَتْرُكُوهُ فَقَاتِلُوهُمْ»

²⁹³ Bu rivayet İbn Ebi Şeybe'nin *Musannefi*nde nakledilmektedir. Bk. Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VI, 455.

²⁹⁴ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 13/a.

²⁹⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VI, 471.

VII. Alkollü İçkilerin Cezası

Fıkıh literatüründe had kavramıyla genelde Allah hakkı, yani toplum hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli olan, miktarı ve keyfiyeti şâri‘ tarafından belirlenmiş cezaî müeyyideler kastedilir. Bu anlamda Kur’an-ı Kerim’de dört farklı cezadan söz edilir.²⁹⁶

Hadislerde ise Kur’an’da bahsedilen had cezalarının dışında bazı suçlar için uygulanan cezaî müeyyideler vardır. Hamr içme ve sarhoşluk da bunlardan biridir. Kur’an ve Sünnette hamr içmek ve sarhoşluk açıkça yasaklanmış olmakla beraber Hz.Peygamber döneminde bu yasağı çiğneyenlere sayı ve keyfiyet bakımından farklı celde cezaları ve ilave cezalar uygulanmıştır.

Hanefî fıkıh literatürünün bir kısmında sarhoşluk ile hamr içme cezası ayrı ayrı ele alınarak “haddü’s- sükr” ve “haddü’ş- şürb” başlıklarında incelenmiştir. Bizde bu başlık altında hamr ve diğer alkollü içecekler hakkında uygulanan cezaî müeyyideleri ayrı ayrı ele alacağız.

A. Hamr İçmenin Cezası

Kesin ve bağlayıcı bir emirle ayette yasaklanan hamrın içilmesi durumunda uygulanacak ceza, *haddü’ş-şürb* ya da *hadd-i hamr* olarak ifade edilir. Dolayısıyla bu başlık altında hamr içilmesinde uygulanacak cezaî müeyyide açıklanacaktır.

Hamr içmenin cezası had kapsamında mı yoksa ta‘zir kapsamında mı olduğu ihtilafli bir konudur. Hanefîlere göre hamr içen sarhoş kimseye uygulanan seksen celdenin tamamı had; Şafîlere göre ilk kırk celde had ikinci kırk celde ise ta‘zir kapsamındadır.²⁹⁷

Hanefîlere göre hamr içmenin ve sarhoşluğun cezası hür kimseler için seksen celdedir. Bunda sahabenin icmaı vardır. Kur’an’daki kazif haddine²⁹⁸ kıyasen böyle bir cezayı öngörürler.²⁹⁹ Hadislerden delil olarak da şu rivayetleri gösterirler:

“Hz.Peygamber’in huzuruna hamr içen birisi getirildi. O’nun (s.a.) yanına kırk kişi bulunuyordu, yanındakilere vurmalarını emretti ve onlarda pabuçlarıyla vurdular.”³⁰⁰ Bu rivayette açıkça kaç kez celde vurulduğu ifade edilmemektedir. Bununla birlikte farklı

²⁹⁶ en- Nur 24/2 (Zina edene 100 celde vurulması.)

en-Nur 24/4 (Kazif haddi olarak seksen celde vurulması ve şahitliğinin kabul edilmemesi.)

el-Mâide 5/38 (Hırsızın elinin kesilmesi.)

el- Mâide 5/ 33-34 (Eşkiyalık, yol kesme, silahlı gasb gibi suçları işleyenlerin öldürülmeleri, asılması, el ve ayaklarının çapraz kesilmesi veya sürgün edilmesi.)

²⁹⁷ Bardakoğlu, Ali, DİA, “Had”, XIV, 549.

²⁹⁸ en- Nur 24/4 .

²⁹⁹ Kâsânî, *Bedâiu ’s-Sanâi.*, VI,429.

³⁰⁰ Ebû Davûd, “Hudûd”, 37.

rivayetlerde Hz. Peygamber (s.a.) bazen alkollü içki kullananların yüzüne toprak saçmış, bazen de ashabın azarlamasını istemiştir.³⁰¹

Yine sahabenin ittifakıyla Hz. Ömer zamanında haddü's-şürib seksen celde olarak uygulandı.³⁰² Ebû Davûd'da nakledilen hadisin muktezasından seksen celde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü hadiste zikredilen kırk kişiden her biri pabuçlarıyla vurduğu zaman (her kişi iki kere olmak üzere) seksen celde eder.³⁰³

Hz. Ömer'in sahabe ile ve özellikle Hz. Ali ile hamr içene hangi cezanın tatbik edileceği konusunu istişare ettiği hadislerde yer almaktadır. Hz. Ali'nin önerisi şudur: “ hamr içene seksen celde gerekir. Çünkü kişi bunu içtiğinde sarhoş olur. Sarhoş olan kişi de saçmalamaya başlar. Ve abuk sabuk konuşan kimse iffetli birine iftira da atar.” Dolayısıyla cezanın kazif cezasında olduğu gibi seksen celde olmasını ifade eder.³⁰⁴

Sahabe, meşru nizamı muhafaza için bazı nasları tahsis, tamim veya zahirini terk etmek suretiyle ictihâdda bulunmuştur. Sarhoş için uygulanan cezaî müeyyide de böyle oluşmuştur.³⁰⁵ Hz. Ebû Bekr döneminde kırk celde uygulanırken Hz. Ömer döneminde bu müeyyide kâfi gelmemiş ve alkollü içkileri içenler çoğalmıştır. Hz. Ömer sahabeyle yaptığı istişareler sonucunda cezayı seksen sopaya çıkarmıştır.

Hür kimselere uygulanan seksen celdenin yarısı (kırk celde) köleler için de uygulanır. Zina ve kazif haddinde³⁰⁶ olduğu gibi köleler hür kişilerin yarı cezaî müeyyidesi ile cezalandırılır.³⁰⁷

Bu cezaî müeyyidenin nicelik olarak durumu izah edildikten sonra uygulaması hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Bu konuda kaynaklarda ayrıntılı olarak veriler mevcuttur.

el-Kâfi'de ve *Mebûsût*'ta nakledilen bilgilerde haddü's-şüribin uygulama ve ispatı konusu şu şekilde geçmektedir:³⁰⁸

- Hamr içene celde uygulanırken pantolon gömlek gibi elbisenin üzerinden uygulanır. Üzerinde başkaca (kalın bir) dış kıyafet olmaz. Çünkü zina haddinde olduğu gibi bu ağır suçu işleyen kişinin acıyı bedeninde doğrudan duyması için dış kıyafetleri çıkartılır.

³⁰¹ Ebû Davûd, “Hudûd”, 36.

³⁰² Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.16/b

³⁰³ Serahsî, *el-Mebûsût*, XXIV, 30.

³⁰⁴ Bu konuda gelen rivayetler ve değerlendirmeleri için bk.Tanevî, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, X, 294-295.

³⁰⁵ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 73-74.

³⁰⁶ en- Nisa 4/ 25

³⁰⁷ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi.*, VI,429

³⁰⁸ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.16/b- 17/a; Serahsî, *el-Mebûsût*, XXIV, 29- 33

- Haddü'ş-şürbde kadın da erkek gibidir. Aynı sayıda celde vurulur.
- Erkeğe ve kadına celde uygulanırken farklı organlara yayılarak yapılır.
- Kadına celde uygulanırken dış kıyafeti çıkarılmaz. Avret yerlerinin açılmaması için buna dikkat edilir. Başörtüsü de çıkarılmaz. Ancak üzerinde kürk gibi çok kalın bir kıyafet varsa onlar inceltilir.
- Erkeğe ayakta kadına ise otururken celde uygulanır. Bu durum da kadının avretinin açılmasını önlemek adına yapılan bir uygulamadır.
- Sarhoş durumda iken kişiye had cezası uygulanmaz. Ayıncaya kadar hapsedilir ve ceza sonra tatbik edilir.
- Hamr içen gayri Müslimlere ceza uygulanmaz.
- Bir Müslümanın içki içtiğine dair şahitler olmadıkça ya da kendisi bizzat itiraf etmedikçe sadece hamrın kokusunu almayla had uygulanmaz. Çünkü hamrın kokusu yalancı şahittir. Ayva gibi bir meyveyi fazla miktarda yiyen birisinde bu koku oluşabilmektedir.³⁰⁹
- Bir kişiden hamr kokusu gelse ve iki şahitte onun hamr içtiği konusunda farklı zamanı telaffuz etseler bu kişiye had uygulanmaz.
- Birisi hamrdan sarhoş olduğuna diğeri de sekerden sarhoş olduğuna şahitlik etse yine o sarhoşa had uygulanmaz. Çünkü her ikisi farklı bir konuda şahitlik etmektedir.
- Bir kişi hâkimin yanında, dün hamr içtiğini ikrar etse kendisine had uygulanmaz. Ancak hemen içtiği o zamanda ikrar edip üzerinde de kokusu olursa had uygulanır. Bu Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'un görüşüdür. İmam Muhammed'in görüşü ise zina haddinde olduğu gibi ne zaman ikrar ederse etsin ikrarın kabul edilmesidir.
- İkrâh altında hamr içene had uygulanmaz. Diğer zaruret durumlarında cezâi müeyyide söz konusu değildir.
- Bir grup insan bir araya gelip nebîz içseler ve içlerinden bazısı sarhoş olsa, sarhoş olanlara had uygulanır. Bu topluluktaki her birinin durumu özel olarak değerlendirilir.
- Bir sofrada/davette bulunanlara hamr ikram edilip içilse, içlerinden bunun hamr olduğunu bilenlere had uygulanır. Bilmeyenlere ise uygulanmaz.

³⁰⁹ Bu durum günümüzde trafikte uygulanan alkol ölçümlerinde karşılaşılan sıkıntıyı izah eden bir açıklamadır. Üflemeyle yapılan testin geçerliğini azaltan olaylar haberlerde yer almaktadır. Bk : <https://www.cnnturk.com/turkiye/yilin-ilk-cezasini-yiyen-surucu-alkolsuz-oldugunu-hastane-raporuyla-kanitladi>

- Hamr cezası konusunda ihramlı olan ihramlı olmayan gibidir.

Hamrın cezasını uygulama ve suçun isbatı konusunda fıkıh metinlerinde daha çok örnek ve izahlar mevcuttur. Ancak çalışmamızın vüs'atince bu kadar açıklama ile iktifa etmek yerinde olacaktır.

B. Hamr Dışındaki Diğer Alkollü İçkilerin Cezası

Hanefî fıkıh literatürünün bir kısmında hamr içme ile sarhoşluk konusu ayrı olarak ele alınmaktadır. Sarhoşluk ile hamr içme suçu ayrı birer suç olarak telakki edilmektedir. Bu durum mezhep içerisinde hamr ile diğer alkollü içkiler arasında haramlığın illeti; hamrın dışındaki içkilerde haram olma niceliği arasındaki farklı değerlendirmeler yapılmasıyla alakalıdır.

Şunu baştan belirtmek isabetli olacaktır ki fukaha nezdinde her ne kadar suçun maddî unsuru ve ispatlama yöntemi farklı olsa da suç sabit olduktan sonra cezaya etkileyen yönü bulunmamaktadır.

Ebû Hanîfe hamr dışındaki alkollü içeceklerde sarhoş olduğu takdirde had cezası uygulanacağını belirtmektedir. Seker, fadîh, nakîu'z-zebib, tılâ, münassaf, bâzik içen kimseye ancak sarhoş olduğu takdirde had uygulanır. Bu, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'un görüşüdür.³¹⁰

Ebû Hanîfe'ye göre sarhoşluğun sınırı, kişinin yerle göğü, kadınla erkeği ayıramayacak veya kendisini eşek zannedecek kadar aklî melekesinin izâle olmasıdır. İmameyne göre sarhoş, sözünü karıştıran, söylediklerinde ve cevaplarında bir tutarlılık olmayan kimsedir.³¹¹

“Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın” ayetini³¹² delil olarak gösteren Ebû Hanîfe sarhoşluk tanımı yaparken efrâdını câmi bir tanım yapmaktadır. Yani en son noktaya kadar genişleterek nihaî sınırı belirleyip ona göre sarhoşun durumunu izah etmektedir. Tıpkı hırsızlık ve zina suçlarında yaptığı tanımlar gibi. Sarhoşluğun son sınırı hiçbir şeyi birbirinden ayıramayacak kadar zihninin allak bullak olmasıdır. Yerle göğü, kadınla erkeği ayıramayacak kadar farklı şeyleri birbirine karıştırma halidir. Eğer sarhoş bu duruma ulaşmazsa o zaman haddi engelleyen bir şüphe oluşmuş demektir.³¹³

³¹⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi.*, VI, 456-458.

³¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 30.

³¹² en-Nisa 4/43.

³¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 30.

VIII. Alkollü İçkilerle Alâkalı Diğer Konular

A. Hamr Üreticisine Üzüm (Üzüm Suyu) Satmak

el-Kâfi'de İbrâhîm en-Nehâî'nin (ö.96/714) “ لا بأس ببيع العصير ممن تتخذه خمرا ” kavli yer alır. O'nun bu görüşü Dahhâk'ın (r.a.) “ her kim had cezası olmayan bir konuda had cezasını uygularsa aşırı gidenlerden (haddi aşanlardan) olur.” rivayetine dayandırılmaktadır.³¹⁴ *Mebstut*'ta da Ebû Hanîfe'nin hamr üreticisine yaş üzüm ve üzüm suyu satmakta bir sakınca yoktur, görüşü nakledilir. İbrahim en-Nehâî'nin de bu görüşte olduğu zikredilerek izahı şu şekilde yapılmaktadır: “Bu durumda satıcının kastı helal olan ürününden tasarrufta bulunarak kâr elde etmektir. Başka bir fesad kastı yoktur. Haram olan, alıcının bunlardan hamr üretme niyetidir. Bu durum bir kişinin cariyesini, istibrâu'l-eme yapmayan veya (cariyesiyle) gayri ahlakî ilişkide bulunan ya da kölesine helal olmayan şeyler yapan birisine satması gibidir.”³¹⁵

Ebû Hanîfe bu alışverişte mebî'nin helal bir şey olmasını yeterli sebep görerek hamr üreten bir yere üzüm satmak caizdir, der.

B. Alkollü İçkilerin Cüzlerinin İntifa'sı

Alkollü içkilerde aslolan içerek tüketmektir. Fıkıh metinlerinde özellikle *hamrın* cüzlerinden farklı alanlarda kullanımı ve bunlar hakkındaki görüşler de nakledilmektedir. bu bağlamda hamrın tortusu konusu gündeme gelerek bu tortu hamrdan farklı bir madde olarak değerlendirilmiştir.

el-Kâfi'de hamrın tortusunu içmek ve ondan istifade etmek mekruhtur diye zikredilir. Devamında da hamrın tortusunun farklı alanlarda kullanımıyla ilgili açıklamak yer almaktadır: “ Hamamda bu tortu ile kese yapmak (ovalanmak) mekruhtur. Hamrın içerisine *السوسى* denilen kokulu, reyhan gibi bir bitki atıldığında ve hamrın onun kokusunu aldıktan sonra bu karışımla yağlanması da doğru değildir. Aynu şekilde bunun koku olarak kullanılmasında da bir hayır yoktur.”³¹⁶

Semüre b. Cündeb'in (r.a.) hamamda hamrın tortusu ile bedenini ovduğu bilgisi Hz. Ömer'e (r.a.) ulaşınca buna itiraz etmiş ve O'nu minberden ikaz ederek uyarmıştır. Hz.

³¹⁴ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.12/b.

³¹⁵ Serahsî, *el-Mebstut*, XXIV, 6.

³¹⁶ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr. 15/a.

Ömer'in bu tavrından sonra artık hiç kimse bunu delil olarak alamaz. Bu tortudan içen kimse sarhoş olmazsa had uygulanmaz.³¹⁷

Kadınlar hamamda hamr ile taranamazlar. Çünkü erkeklere haram olduğu gibi hamr kadınlara da haramdır ve onu içemezler ondan istifade de edemezler. Taranmak sûretiyle hamrdan faydalanmakta bu kategoridedir. Saçlarının güzelleşmesi ve gürleşmesi için bazı kadınlar bunu yapmaktadır. Ancak Hz.Âişe'den gelen rivayetlerde O (r.a.), kadınların bundan vazgeçmelerini çok sert bir şekilde uyardığıdır.³¹⁸

C. Zaruret Halinde Hamr İçilmesi

“Zaruretlar memnu olan şeyleri mubah kılar.” Mecelle kaidesinde de belirtildiği üzere zaruret hallerinde haramlardan istifade mümkündür. Bu durumun ilk örneği olarak fıkıh kitaplarında, açlıktan ölecek duruma gelindiğinde meytenin ya da domuzun yenilmesi olarak nakledilir. el-En'âm suresi 6/119. ayetinde, zaruret halinin dışında domuz eti ve meytenin haram kılındığı bildirilmektedir.

Zaruret durumunda hamrın içilmesi konusunda ise farklı görüşler vardır. *el-Kâfi*'de susuzluktan ölecek kadar zarurete düşüldüğünde ölmeyecek kadar hamrın içilmesinin caiz olduğu nakledilir. Bu durum ayette zikredilen haram olan domuz eti ve meytenin yenilmesinin ruhsatına atıfta bulunularak izah edilir.³¹⁹

Ebû Hanîfe'ye göre boğaza takılan bir şey sebebiyle ve susuzluktan helak olma durumunda bunları giderecek kadar içilmesi caizdir. İmam Malik ve İmam Şâfiî'ye göre bu durumda da içmek caiz değildir, çünkü hamr ancak susuzluğu ve açlığı artırır.³²⁰ Cessâs (ö.370/ 981), tabiîn âlimlerinden bazılarının hamrın sadece susuzluğu artırıcı bir etkisinin olduğunu öne sürerek zaruret halinde içilmesini caiz görmediklerini nakletse de kendisi bu görüşe katılmadığını belirtir. Ayette belirtilen (el-Bakara 2/ 173.) meyte ve diğer muharrematin mubah olduğu durumlarda hamrın içilmesinde de aynı hükmün câri olduğunu bildirir.³²¹ Serahsî (ö.483/ 1090) de İmam Şâfiî'nin bu görüşünde isabet etmediğini belirterek şöyle açıklar: “susuzluktan helak olma durumunda haddi aşmadan hamrı içmek caizdir. Hamr içerisinde hem bir serinleme(tazelik) hem de hararet barındırır. Yani susuzluktan ölecek kimse hamrı içtiğinde öncelikle biraz serinler. İşte belki bu durumda suya ulaşabilir. Ardından

³¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 20.

³¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 21.

³¹⁹ Mervezî, *el-Kâfi*, III, vr.16/a.

³²⁰ Cessâs, *Muhtasarü İhtilâfi'l-fukahâ*, IV, 363; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 28.

³²¹ Cessâs, *Ahkamü'l- Kur'ân*, I, 159-160.

da harareti daha da artabilir. Ancak sadece ölmeyecek kadar içtiği halde, sarhoş olsa bile bu kimseye had uygulanmaz.”³²²

Hanefilere göre, hamrın şu zaruret durumlarında haddi aşmayacak kadar içilmesi mubahtır: susuzluktan ölme noktasına gelmek, ikrâh (cana kast), boğazına düğümlenen bir şey sebebiyle tıkanmak.³²³

³²² Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 28-29.

³²³ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi.*, VI, 425.

SONUÇ

- Kur'ân-ı Kerim'de kesin ve bağlayıcı bir emirle hamr yasaklanmıştır. İslam toplumunda bu yasak geniş zeminde yer almıştır. Buna bağlı olarak hamra benzeyen diğer alkollü içkilere de ihtiyatla yaklaşmıştır.
- Fukaha hamrın mahiyetinin ne olduğu ve hamrın hammaddesi konusunda farklı görüşler ortaya koymuştur. Ebû Hanîfe hamrı, üzüm şirasının keskinleştiği, kaynadığı(fermente olduğu) ve köpüğünü attığı zaman oluştuğunu belirtmiştir. Bu şekilde alkol oluşumunun nihaî noktasını nazar-ı dikkate alarak köpüğünü de atıp tamamen berraklaşmasını öngörür.
- İmameyn ise Ebû Hanîfe'den farklı olarak, alkol oluşumunun başlangıcını nazar-ı dikkate alıp üzüm şirasının keskinleşip kaynadığı zaman hamra dönüştüğünü belirtir.
- Kur'ân-ı Kerim'in hamrıyla alakalı ortaya koyduğu genel ilkenin ayrıntıları hadislerde açıklanmıştır. Üzüm şirasının dışındaki maddelerden oluşan alkollü içkilere mecazen hamr denilip denilmeyeceği fukaha nezdinde tartışılmıştır.
- Dilde kıyası kabul eden cumhûru ulema hamrın dışındaki alkollü içkileri de mecazen hamr olarak adlandırmıştır. Ebû Hanîfe ise hamrın dışındaki alkollü içkileri ayrı ayrı ele alarak her birinin hükmünü ortaya koymuştur.
- Üzümünden elde edilen içeceklerden bâzık, münessaf, tılâ, ve müselles saf halinde üzüm şirasının pişirilmesiyle oluşmaktadır. Buharlaşarak giden kısım farklı olsa da yapılaş şekilleri aynıdır. Fırû fıkıh kitaplarında haram olan içecekler başlığında yer alan bu alkollü içkilere pişirilme tamamlandıktan sonra keskinleşmesiyle müskir hale gelmektedir. Ebû Hanîfe'ye göre ancak köpüğünü atmasıyla içilmesi haram olur.
- Ebû Hanîfe'ye göre her ne kadar bu içeceklere (müselles hariç) haram denilse de sadece içilmesi durumunda had uygulanmaz. Ancak sarhoş olduğu takdirde hadd-i sükr uygulanır.
- Üzüm şirasından elde edilen cumhûri ve buhtüc ise pişirilerek buharlaşan kısım kadar tekrar su ilave edilmesiyle oluşur. Sarhoş etmediği takdirde içilmesinde sakınca yoktur.
- Üzümünden elde edilen bir diğer içecek olan naki' ise kuru üzümün suda bekletilmesiyle oluşur ve Ebû Hanîfe ve İmamayne göre içilmesi mekruhtur.
- Hurmadan elde edilen içeceklerden *seker*, taze hurma şirasının fermente olması keskinleşmesiyle içilmesi haram olur. Ebû Hanîfe'ye göre köpüğünü de atması

gerekmektedir. *Fadihte* de kaynayıp keskinleşmiş olması İmameyne göre içilmesini haram kılarken, Ebû Hanîfe köpüğünü atmış olması şartını da ilave eder.

- Hububattan (buğday, arpa, mısırdan) yapılan mızr ve cia‘ ile baldan elde edilen bit‘u’yu içmek Ebû Hanîfe’ye göre caizdir. Sarhoş olmadığı takdirde had uygulanmaz. Ebû Yusûf’un nihaî görüşü de böyledir. İmam Muhammed’e göre ise bu içecekler haramdır.
- Sarhoş etmeyen kısmın içilebilmesi yönündeki değerlendirmelerde bunun insan sağlığı açısından faydaları zikredilmişken karşı görüşte olanların zararlarından mevzu bahis etmemeleri dönemin bilim anlayışı da göz önünde tutulduğunda bu bilgiye sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.
- *Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır* rivayeti keskinleşmiş nebîzin hükmü konusunda tevile tâbi tutulmuştur. Cumhur bu hadise binaen çoğu sarhoş eden içeceklerin azınında haram olduğuna hükmetmiştir. Hanefîlerde, fukahadan bazıları ise son içilen ve sarhoş eden kısmın(kadehin) haram olduğu, ondan öncekilerin ise içilebileceğini söylemektedir. Ebû Yusûf bu riveyete dayanarak niyeti önceler ve kişi sarhoş olmak maksadıyla içtiğinde azı da çoğu da (ilk ve son kadehi de) haramdır, der.
- Hanefîlere göre hamr, aynıyla necistir ve bevl ile gaita gibi necâset-i galizadır. Dolayısıyla namaz kılınan yerde, elbisede veya vücutta çok az miktarının dahi olması namaza manidir.
- Hamrın dışındaki diğer alkollü içkilerde ise necaset açısından farklı görüşler mevcuttur. Bâzik, İmam Muhammed’e göre necaset-i galiza, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf’a göre necaset-i hafifedir. İmameyne göre münessaf, müselles ve kuru üzüm, kuru hurma nebîzleri necaseti hafifedir. Tılâ ve nakû‘z-zebibin necaset açısından hükmü ihtilaflıdır. Seker konusunda Ebû Hanîfe’den hem necaseti galiza hem de necaseti hafife olduğuna dair rivayetler vardır.
- Ebû Hanîfe’ye göre nebîzle abdest almak caizdir. Hanefî mezhebi içerisinde seferdeyken suyun yokluğu durumunda nebîzle abdest alınacağına dair ictihad sadece Ebû Hanîfe’ye aittir.
- Hamrın mütakavvim bir mal olmadığına fukaha ittifak etmiştir. Dolayısıyla hamrın satışı veya herhangi bir hukuki işleme konu edilmesi caiz değildir. Ebû Hanîfe’ye göre hamr dışındaki alkollü içkilerin alışverişi caizdir. Münessaf, müselles, bâzik gibi alkollü içkilerin satışı caizdir.

- İmameyne göre bu içeceklerin alışverişi caiz değildir. Hanefî mezhebinde müfta bih olan görüşte budur.
- Ehli zimmetin kendi aralarında, hamrın alış verişi ve diğer hukuki işlemlere konu edinilmesi caizdir.
- Ehli zimmeden iki kişi kendi aralarında hamrı borç olarak alsalar ve içlerinden birisi müslüman olsa bu durumda ehli zimmete göre hamrın mütekavvim mal olduğu ilkesinden hareketle onun lehine işlem yapılır.
- İmameyne göre ehli zimmetten birisi bir Müslümanın dükkanını tekel bayii olarak kullanmak üzere kiralsın bu icâre bâtıdır. Aynı şekilde hamr taşımak üzere bir gemiyi ya da hayvanı kiralamak isteyen ehli zimmetten birisiyle Müslüman bir kimse arasındaki bu icare akdi de caiz değildir. Ebû Hanîfe'ye göre bu icare akidleri caizdir. Sedd-i zeraî' ilkesi de göz önüne alındığında bu konuda İmameynin görüşlerinin daha isabetli olduğu söylemek gerekir.
- Hanefîlere göre miras yoluyla hamrın mülkiyetine sahip olmak caizdir. Ancak kişinin bu hamrı dökmesi istenir, herhangi bir şekilde intifa'sı yasaktır.
- Müslüman bir kimsenin elindeki hamrın itlafı durumunda herhangi bir cezaî müeyyide söz konusu değildir.
- Cumhur hamrın dışındaki alkollü içkiler hakkında da aynı şekilde hüküm verirken; Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf, tılâ, münessaf, nakû'z-zebib gibi içkilerin tazmini gerektiğini bildirirler.
- Zimmi birinin sahip olduğu hamrın ya da diğer alkollü içkilerin itlafında ise tazmin gerekir. Ancak Müslüman birisi 'aynını değil kıymetini ödemesi gerekir.
- Hamrın kendiliğinden sirkeye dönüşmesi durumunda bunun içilmesi veya kullanılmasının caiz olduğunda fukaha ittifak etmiştir.
- Hanefîlere göre hamrın hem kendiliğinden sirkeye dönüşmesi hem de dışarıdan bir müdahale ile sirke yapılması caizdir.
- Şafîiler ve Hanbelîlere göre her ne suretle olursa olsun hamrın sirkeye dönüştürülmesi caiz değildir. Çünkü bu durumda hamrdan mal elde etme niyeti ortaya çıkar ki hâlbuki hamr mütekavvim değildir.
- Fukaha, liaynihi haram olan hamr ile tedaviyi caiz görmemiştir. Diğer alkollü içecekler konusunda sekerle tedavi de caiz görülmemiştir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'a göre tedavi için müselle içmek helaldir.

- Hanefî fıkıh literatüründe haddü's-sükr ve haddü's-şürb (hadd-i hamr) şeklinde alkollü içeceklerin cezası ele alınmaktadır.
- Hanefilere göre hamr içmenin ve sarhoşluğun cezası hür kimseler için seksen celdedir. Bunda sahabenin icması vardır. Kur'an'daki kazif haddine kıyasen böyle bir cezayı öngörürler.
- Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'a göre hamr dışındaki alkollü içeceklerde sarhoş olduğu takdirde had cezası uygulanır. Yani seker, fadîh, nakîu'z-zebîb, tîlâ, münessaf ve bâzık içen kimseye ancak sarhoş olduğu takdirde had uygulanır.
- Ebû Hanîfe'den nakledilen hamr dışındaki alkollü içeceklerde sarhoş etmediği müddetçe içene had cezasının uygulanmaması gerektiği görüşü nakledilir. Ebû Hanîfe bu görüşünde, ısrarla üzerinde durduğu nokta, had cezalarında en küçük bir şüphenin dahi haddi düşürdüğü dolayısıyla hamrın dışında bir şeyi içen kimseye sarhoş olmadığı tahdirden had uygulanmamasıdır.
- Ebû Hanîfe'ye göre sarhoşluğun sınırı kişinin tamamen akli melekelerini yitirip yerle göğü, kadınla erkeği ayıramayacak kadar bir duruma gelmesidir. İmameyn ise sarhoşun sözünü karıştırıp cevaplarında ve konuştuklarında tutarsızlık olmasını sarhoşluğun belirtisi olarak ifade eder.
- Fıkıh metinlerinde Ebû Hanîfe'nin hamr ve diğer alkollü içecekler arasında yaptığı ayırımı cezaî müeyyide konusu hep temel kriter olarak geçmektedir. Yani konunun en somut olarak ayrıştığı yer cezasıdır, haddü's-sükr'dür.
- “Hamr dışındaki diğer alkollü içkilerde sarhoş etmeyecek olan kısmın içilmesi caizdir” görüşü her ne kadar Ebû Hanîfe'ye izafe edilmiş olsa da, mezhebin temel klasik eserlerinde bu içkiler hakkında “içilmesi helaldir” ya da “içilmesine teşvik edilir” şeklinde bir ibare yer almamaktadır.
- Alkollü içkilerin insan bünyesine verdiği zararın yanında toplumda huzursuzluk ve kargaşaya sebebiyet vermesiyle birçok zararının da olduğunu ortadadır.
- İnsan sağlığının ne kadar büyük bir nimet olduğunun idrakine varıldığı bu günlerde alkollü içkilerden her şekilde uzak durmak hem bireyin sağlığı hem de toplum için elzem bir durumdur.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, (ö.241/855)

el-Eşribe min Mesâili'l-İmam Ahmed, thk. Muhammed Züheyr eş-Şaviş, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 2000.

Akgül, Alphan, “Bir Mit Olarak “Şarabın İcadı” ve Anlamı”, Millî Folklor Dergisi, sayı 80, 2008.

Aktepe, İshak Emin “Ebu Hanife ve Ehl-i Hadisin Sünnet Anlayışlarındaki Temel Farklar”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sayı: 19, s. 115-130, 2012.

Bayındır, Abdülaziz, “İslam Açısından Sarhoş Edici İçkiler”, İslam Medeniyeti Mecmuası, cilt:IV, sayı:3, s. 3-17, 1980.

Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, ts,

Bozkurt, Nebi, “İçki”, DİA, XXI, İstanbul, 2000.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fî (ö. 256/870), *el- Câmiu’s-Sahîh*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzî, (ö.370/981), *Ahkâmü'l-Kur’an*, thk. Muhammed es-Sadık el-Kamhavi, Dâru İhyai’t-Türâsi'l-Ârabi, Beyrut, 1985.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî (ö.370/981), *Muhtasaru İhtilâfi'l-ulema*, thk. Abdullah Nezir Ahmed, Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1995.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad (ö.400/1009), *es-Sıhah Tâcü'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, 4. bs., Beyrut, 1990.

Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, Etüt Yay., Samsun, 2010.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *es-Sünen*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.

Ebû'l Esved ed-Düelî, Zalim b. Amr b. Süfyan Ebü'l-Esved ed-Düeli (69/688), *Divanu Ebi'l-Esved ed-Düeli*, thk. Muhammed Ali Hasan Yasin, Beyrut, 1998.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2005.

Feyyumi, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî, (ö.770/1368) *el-Misbahü'l-münir*, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1987.

Işıcık, Yusuf, “Kur’an-ı Kerim’in Terceme Edilmesi ve Âyetlerinin Sıhhatli Anlaşılması Konusunda Bazı Mülâhazalar”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 11, 2001.

İbn Abdi Rabbih, Ebû Ömer Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed (ö.328/940), *el-İkdu'l-ferîd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1404.

İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dîmaşki (ö.1252/1836), *Reddü'l-Muhtar (Hâşiyetu İbn Abidin, Reddü'l-muhtar ala Dürri'l-muhtar)*, Trc. Ahmed Davudoğlu, İstanbul, 1982.

İbn Ebi'd-Dünya, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd (ö.281/894), *Zemmü'l-müskir; Zemmü'l-bagy*, thk. Müs'ad Abdülhamid Sa'deni, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire, 1992.

İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısırî (ö.970/1563), *el-Bahrü'r-Râik Şerhu Kenzü'd-Dekâik* (thk. Zekeriyya Umeyrât), Beyrut 1997.

Kâdîhan, Ebû'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd (ö. 592/1196), *Fetâvâ Kâdîhan*, Kahire, 1310

Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz yay. İstanbul, 2004.

Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukukunda İctihad*, Ensar yay. İstanbul, 2010.

Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Hanefi, (ö.587/1191), *Bedâiu's- Sanâi fî Tertîbi's- Şerâi*, I-VII, Kahire, 1910.

Kelebek, Mustafa "Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un İttifak Ettiği Görüşler", *Uluslararası İmam-ı Azam ve Birlikte Yaşama Hukuku Sempozyumu Tebliğleri*, 7-8 Mayıs 2015, s. 349-386

Kılıç, Sami, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011.

İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, (ö.711/1311)

Lisanü'l-Arab, yay. haz. tsh. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, 2.bs, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1997.

Koca, Ferhat "Hanefî Mezhebinde Ebû Hanîfe ile Ebû Yusuf ve Muhammed Arasındaki Hukuki Görüş Farklılıkları", *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler - cilt: VIII, sayı: 18*, s. 143-160, 2004.

Macit, Yüksel, *Yiyecek ve İçeceklerde Haram-Helallığın Kriteri ve Bu Konuda Arap Kültürünün Etkisi*, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/2, I, sayı: 2,

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö.179/795), *el-Muvatta'*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.

Mervezî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd (ö. 334/945), *el- Kâfi*, Süleymaniye ktp, Âtîf Efendi, nr.1007, I- III, 336 varak, istinsah tarihi:417.

Mevsûatü'l-Fıkhiyye, “Eşribe”, IV, 11-30.

Mukatıl b. Süleyman, *Ahkam Ayetleri Tefsiri* (çev. M. Beşir Eryarsoy), İşaret Yay., İstanbul, 2005.

Mutarrizi, Ebü'l-Feth Burhaneddin Nasır b. Abdüsseyyid b. Ali, (ö.610/1213) *el-Muğrib fi Tertibi'l-Mua'rrrib/ Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi*, Beyrut, 1910.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el- Câmiu's-Sahîh*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915), *es-Sünen*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.

Nesefî, Ebû Hafis Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed (ö.537/1142), *Tilbetü't-talebe fi'l-istilahati'l-fıkhiyye*, Dârü'n-Nefâis, Beyrut, 1995.

Önce, Nergiz, *Mervezî'nin el-Kâfi Adlı Eseri Çerçevesinde İlk Dönem Hanefî Literatüründe Eşribe*, Sakarya, 2013 (Yüksek Lisans Tezi).

Özdemir, Hasan, “Şarabın İcadı ve Dört Vasfı”, *Türkoloji Dergisi*, XI, Ankara, 1993.

Özdemir, Oğuzhan, *Yiyecek ve İçeceklerde Haram-Helal Kriterleri*, Kayseri, 2009 (Yüksek Lisans Tezi)

Özer, Salim, “Fukahâ ve Usulcülerin Hakikat ve Mecaz Anlayışı” *Bilimname*, s. 111-130, 2007/2, cilt: V, sayı: 13.

Özer, Salim, “İçkinin Yasaklanmasında Fukahanın Esas Aldığı Ölçüler”, *Bilimname*,s. 55-922010/1, cilt: VIII, sayı: 18.

Râgıb el-İsfehâni, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (ö.502/1108), *Müfredatu elfazi'l-Kur'an*; thk. Safvan Adnan Davudi, Dârü'l-Kalem, Dımaşk, 2002.

Pitte, Jean-Robert, *Şarap ve Din (Le vin et le divin)*, çev. Esra Özdoğan, Kitap yayınevi, İstanbul, 2006.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl (ö. 483/1090), *el- Mabsût*, Çağrı yay., İstanbul, 1983.

Şeybani, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Ferkad el-Hanefî, (ö.189/805) *Kitâbü'l-Âsâr*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

Şeybani, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Ferkad el-Hanefî, (ö.189/805), *el-Asl*, tahkik ve dirase Mehmet Boynukalın, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2012.

Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selamet el-Ezdi, (ö.321/933) *Ahkâmü'l-Kur'âni'l-Kerim*, neşre hazırlayan Sadettin Ünal, İstanbul, Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1998.

Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selamet el-Ezdi, (ö.321/933) *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Kitâbî yay., İstanbul, 2009.

Tânevî, Zafer Ahmed (ö.1974), *İ'lâü's-Sünen (Hadislerle Hanefî Fıkhı)*, trc.Ahmet Yücel, İbrahim Tüfekçi, İstanbul, 2006.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd)(ö. 279/892), *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı yay., İstanbul, 1981.

Yiğit, Metin, *İlk Dönem Hanefî Kaynaklarına Göre Ebû Hanîfe'nin Usûl Anlayışında Sünnet*, İz yay. İstanbul, 2009.

Zeylai, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, (ö.762/1360)

Nasbü'r- raye li-ehâdîsi'l-Hidaye, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973.